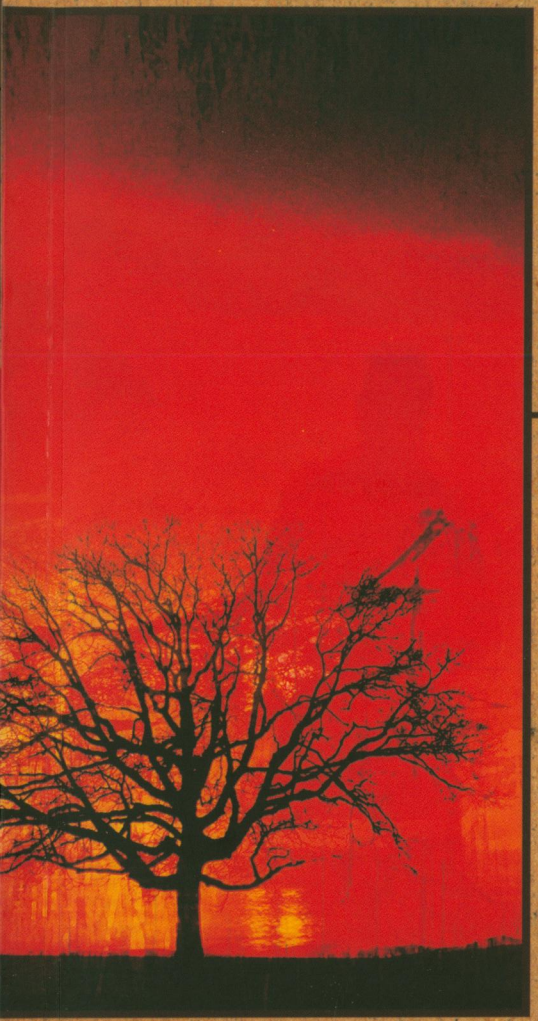
Sâmiha Ayverdi

Ateş ağacı

KUBBEALTI NEŞRİYÂTI

SÂMİHA AYVERDİ KÜLLİYATI

3

SÂMİHA AYVERDİ KÜLLİYÂTI – 3

SÂMİHA AYVERDİ

ATEŞ AĞACI

Gözden geçirilmiş indeksli

III. BASKI

KUBBEALTI NEŞRİYÂTI

AYVERDİ ENSTİTÜSÜ NEŞRİYÂTI – 1

I. Baskı: 1941
II. Baskı: 1993
III. Baskı: 2001

İsteme Adresi
Kubbealtı İktisâdî İşletmesi
Peykhâne Sk. No:3 34400 Çemberlitaş – İstanbul
Tel: (0212) 516 23 56 – 516 63 87
Faks: (0212) 638 02 72

Elektronik Posta
info@kubbealti.org.tr
info@kubbealti.com.tr
kubbealti@superonline.com
www.kubbealti.org.tr
www.kubbealti.com.tr

KUBBEALTI NEŞRİYÂTI NO: 32

Dizgi
Kubbealtı Dizgi Merkezi
Kapak Tasarımı
Ayşe Kalyoncu
Baskı
Özal Matbaası

İstanbul – Haziran 2001
ISBN 975 – 7663 – 15 - 8

TAKDİM

AŞKIN KISA TÂRİHİ

Ezelî hükme göre, kâinâtın bütün zerreleri çift çifttir ve her cüz'ü kendi çiftine âşıktır. Ârif'in nazarında gökyüzü erkek, yeryüzü kadındır. Göğün verdiğini yer alır, besler. Yerin harâreti azaldı mı gök harâret yollar, rutûbet bitti mi rutûbet verir. Kadına nâil olmak için onun etrâfında dönüp dolaşan erkek gibi, felek de zamânede dönüp dolaşmaktadır. Yeryüzü ise hanımlıklar etmede, doğurduğu çocukları emzirip yetiştirmektedir.

Mesnevî III, b. 4402-4410

Erich Fromm'a göre Freud fenâ halde yanılmıştı; çünkü cinslerin birbirlerine karşı duyduğu arzu, sevmek ve birleşmek ihtiyâcının belirtilerinden sâdece biridir. Cinsî içgüdünün ortaya çıkma biçimi yâhut yüceltilmesi olarak anlamak, sevginin alanını iyiden iyiye daraltmak demektir. Oysa erkek-dişi kutuplaşması, dolayısıyla kutupların birbirini çekmesi demek olan sevgi varlığın özünde vardır; yerle gök, geceyle gündüz, akarsuyla deniz, karanlıkla ışık, maddeyle ruh vb.. Sevginin bu evrensel niteliğini mistikler, özellikle İslâm sûfîleri çok güçlü bir biçimde sezmişlerdir. Nitekim Erich Fromm, görüşünü desteklemek amacıyla Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden yukarıdaki beyitleri aktarır.

İnsan tabiatının vazgeçilmez fonksiyonlarından olan cinsî içgüdü ve buna bağlı sevgi, sevmek ve birleşmek ih-

tiyâcının belirtilerinden sâdece biri olmakla berâber, insanları, insan olduklarının farkına vardıkları andan îtibâren düşündürmeye başlar. Nitekim sevgiyle ilgili ilk tasavvurlar mitolojilere de yansımıştır. Yunan mitolojisinde, Hesiodos'a göre, Eros var oluş hiyerarşisinden Khaos'tan hemen sonra gelir. Romalıların Amor dedikleri Eros, Afrodit'in oğlu olarak tasavvur eldilmiş, heykeltıraşlar tarafından önce kanatlı delikanlı, daha sonra da kanatlı erkek çocuk olarak canlandırılmıştır.

Antik çağın şâir filozoflarından Empedokles ise aşkı Afrodit'e nispet eder ve dört unsur üzerinde etkili olan iki zıt unsurdan biri olarak felsefesinin temeline yerleştirir. Aşk birleşme prensibidir, Nefret ise ayrılık. Dört unsur (toprak, su, ateş, hava) bu iki zıt kuvvetin etkisiyle birleşip ayrılır ve âlem meydana gelir. Müslüman filozofların "kevn ü fesad" dedikleri bu oluşma-bozulma süreci, evrenin bütün tabakalarında işlemektedir. Daha açık bir deyişle, sevgiden barışa kadar bütün birleşmeler "aşk"ın; öfke ve kin gibi bütün olumsuz duygular, savaşlar ve ayrılıklar ise "nefret"in eseridir. Empedokles'e göre, gerçi bugün "aşk" ile "nefret" arasında savaş devam etmektedir ama, sonunda "aşk" gālip gelecek ve evrenin bugün ayrı olan dört küresi sonuncu günde birleşerek birbiriyle kaynaşacaktır.

Sevgili duygusunu ciddî bir biçimde analiz etmeyi deneyen ilk filozof Eflatun'dur. *Şölen* (Symposium) ve *Phaidros* dialoglarında, sevgi tanrısı Eros'u ve onun insanlar arasında doğurduğu sevgiyi ele alır. Ne var ki *Şölen*'de ele alınan sevgi, İlk Çağ Atina'sında kadın ve erkek dünyâlarının birbirinden kesin bir biçimde ayrılmış olması dolayısıyla yaygınlaşan çarpıklığı da yansıtmaktadır. Yâni eski Yunan'da erkekle kadın arasındaki aşk, aşk ilişkisinin asıl modeli olarak kabul edilmemiştir. Bu çarpıklığa karşı olan Eflatun, Şölen'de, sevgi kavramını yücelterek başka bir ko-

numa yerleştirmeye çalışır. Ona göre, güzel bedenler hep birbirine benzemektedir. İnsan bu gerçeğin farkına vardı mı, tek bir bedene düşkünlüğü küçümsemeye ve can güzelliğini, oradan hareketle de bütün güzellikleri aramaya başlayacaktır. Literatüre Platonik (Eflatunî) adıyla geçen bu aşk anlayışı, geçici güzelliklere değil güzellik ideé'sine duyulan aşkın ifâdesidir. Orta Çağ'da hıristiyan ve müslüman filozoflar, Eflatun'un birçok görüşü gibi, aşkla ilgili görüşünü de kendi inançlarının, dünya görüşlerinin süzgecinden geçirerek benimsemişlerdir. Pythagoras ve Empedokles'in görüşlerini benimsedikleri gibi.

Eflatun'un *Phaidros* dialogundaki fikirlerin de müslüman filozofları ve sûfîleri derinden etkilediğini biliyoruz. Bu eserinde aşkı bir çeşit ruh hastalığı, delilik (cünun) olarak değerlendiren Eflatun, bu deliliğin cismânî ve ilâhî olmak üzere iki şekli bulunduğunu söyler. Tasavvufî metinlerde sık sık karşımıza çıkan Allah dostu meczuplardan Hârûnü'r-Reşid'in kardeşi olduğu söylenen Behlül Dânâ'ya, meşhur aşk hikâyesinin kahramanı Mecnûn'a kadar birçok âşık tipinin arkasında Eflatun'un bu yaklaşımı, bunu yüzyıllar boyunca işleyerek derinleştiren sûfî şâirlerin yorumları ve aşk anlayışları vardır.

Phaidros'da ileri sürülen bu aşk görüşü ve Aristo'nun aşkı "aşırı sevgi" olarak tanımlaması, bâzı İslâm filozoflarının aşk aleyhinde bulunmalarına yol açmıştır. Buna karşılık İhvânu's-Safâ'nın *Resâil*'inde aşk duygusunun insanlara Allah'ın lutfettiği bir fazîlet olduğu görüşü savunularak aşk aleyhtarı filozoflar eleştirilir. İlk büyük sûfîler de, aşk kelimesi *Kur'ân*'da geçmediği için "hubb" ve "muhabbet" kelimelerini tercih etmişlerdir. Gazzalî bile, düşünce sisteminin merkezine Allah sevgisini koyduğu halde, aşk kelimesini hiç kullanmaz. Fakat kardeşi Ahmed el-Gazzalî, aşk'ı muhabbet kavramından ayrı ele alarak *Sevânihu'l-uşşâk* adlı eserinde

enine boyuna incelemiştir. Bunun için tasavvuf çevrelerinden Ahmed el-Gazzalî, ağabeyi Ebu Hamid el-Gazzalî'den üstün tutulur. İslâm târihinde, son zamanlara kadar, aşk aleyhtarlarıyla "Aşk imiş her ne var âlemde"(Fuzûlî) diyenler birlikte var olmuş ve birbirleriyle sürekli mücâdele etmişlerdir.

Öte yandan, aşkla ilgili Eflatunî spekülasyonların tenden, daha açık bir ifâdeyle, cinsî içgüdünün maddî tezâhürlerinden kaçış eğilimini beslediği söylenebilir. Esâsen Hıristiyanlık, lânetlediği cinselliği insanlığa verilmiş bir cezâ olarak görüyordu. İlk hıristiyan filozoflardan Augustinus'un, irâde dışı oluşu dolayısıyla insanı ister istemez utandırdığını söylediği cinsî arzu, hemen her zaman îmânın karşısına konulmuş ve şeytanın kışkırtma araçlarından biri olarak değerlendirilmiştir. Augustinus'a göre, eğer Âdem Peygamber yasak meyveyi yemeseydi, cinsî hayat şehevî duygulara ihtiyaç kalmaksızın devam edecekti. Bu bakımdan Hıristiyanlık'ta evlilik bile "aşağı" bir eğilim olarak görülür ve kadın Kutsal Bâkire'lik açısından yüceltilir. Hıristiyanlıkta kadınlığın modeli Kutsal Bâkire Meryem'dir.

İslâm dîninin cinselliğe bakışı, şüphesiz, Hıristiyanlığın bakışından çok farklı ve çok gerçekçiydi. Hazret-i Muhammed'in sağlıklı bir cinsî hayâtının bulunduğu biliniyor. Fakat tasavvuf çevrelerinde cinsellikten kaçış yönünde kuvvetli bir eğilim görülmektedir. Anasız, dolayısıyla cinsî arzuya ihtiyaç hissedilmeksizin vücûda gelen veya getirilen çocuk motifi, bâzı doğu romanlarının konusu olmuştur; İbn Tufeyl'in *Hayy bin Yakzan*'ı ile Molla Câmî'nin *Salaman ve Absal*ı gibi. Câmî'nin mesnevîsinde, Salaman, bir bilge tarafından, oğul isteyen Yunan pâdişâhının arzusuyla anasız olarak dünyâya getirilir. Süt annesi Absal -ki eserde çok güzel bir kadın olarak tasvir edilmektedir- ilk görüşte Salaman'a âşık olur. Günden güne büyüyen ve her gün biraz

daha güzelleşen Salaman'ı zamanla kendisine bağlamayı başaran Absal, bu allegorik eserde şehvete tapan bedeni temsil etmektedir. Böylece aralarında coşkun bir aşk başlar. Bunu haber alan babası, Salaman'a öğüt vererek bu sevdâdan vazgeçmesini ister. Fakat o kabul etmez ve Absal'la berâber ıssız bir adaya kaçar. Bunun üzerine pâdişah bir yolunu bularak Absal'ı ortadan kaldırır.

Sevgilisinin ölümü Salaman'ı perîşan etmiştir. Ancak kendisini anasız olarak vücûda getiren bilgenin gösterdiği Absal sûretiyle avunabilmektedir. Bilge, bu arada Zühre (Afrodit, Venüs) yıldızının güzelliklerinden söz ederek onu geçici güzelliklerden uzaklaştırmaya, ebedî güzelliğe bağlamaya çalışmaktadır. Sonunda başarır da.

Salaman'ın anasız doğması, Molla Câmî'ye göre cisimsizliği, güzellik ülküsü olarak sunulan Zühre yıldızı da hakîkate giden yolda olgunlaşmayı ifâde etmektedir. Salaman'ın bir müddet Absal tasvîriyle oyalanması, Absal'ın dış görünüşünün bu tasvirden farksız olduğu, dolayısıyla sûreti aşarak gerçek güzelliğe ulaşmak gerektiği anlamına gelir.

Dikkat edilirse, Molla Câmî'nin mesnevîsinde, Eflatun'un *Şölen*'indeki sevilen güzel bedenden güzellik ideé'sine yükseliş diyalektiği uygulanmıştır. Arapça, Farsça ve Türkçe yazılmış bütün aşk mesnevîlerinde bu diyalektik vardır. Salaman'ın Absal'a yâhut Kays'ın Leylâ'ya duyduğu büyük sevgi, yâni "mecâzî aşk", hemen aşılması gereken bir merhaledir. Zîra cinsî içgüdünün bir sonucudur ve insanı ister istemez cismâniyete çekecektir. Bunun için sûfîler de kadını Meryem sâfiyetinde görme eğilimindedirler ve mecâzî aşkı bile cinsiyetin dışına çekmeye çalışmışlardır. Cinsî arzu, onlara göre, kolayca şeytanın tuzaklarından biri hâline gelebilir. Ve Leylâ'nın uğruna Mecnûn olup çöllere düşen Kays, onu daha sonra gördüğünde tanımaz bile. Çünkü Leylâ'nın sûretini aşmış ve gerçek aşka ulaşmıştır.

Sevgi konusunda dikkate değer görüşleri bulunan İbnü'l-Arabî de, "aşk"tan çok "muhabbet" kelimesini tercih edenlerdense de, aşk taraftarlarına daha yakındır. Hz. Muhammed'e "Habîbullah" dendiği için İslâm'ın özellikle bir sevgi dîni olduğunu söyleyen bu büyük sûfîye göre, gerçek aşk ilâhîdir, yâni Allah'ın aslî sevgisidir ve diğer bütün aşk türlerinin kaynağıdır. Allah kendisini sevmekle, zâtında gizli olan şeylerin aynlarını (ideé) da sevmiştir. Şeyler bunun için çeşitli şekillerde tezâhür eden bir aşkla yüklenmişlerdir. Esâsen aynların sevgisi, Allah'ın yaratıcı sözünü, "ol" emrini işittikleri zaman başlamıştır.

İlâhî aşktan kaynaklanan, fakat mâhiyet îtibâriyle ondan farklı olan rûhânî ve tabiî aşklara gelince: İbü'l-Arabî'ye göre, rûhânî aşkta sevenin, bütün arzularını ve nefsini sevilene fedâ etmesi söz konusudur. Tabiî aşkta ise sevilen fedâ edilir. Bir başka ifâdeyle, tabiî aşk, "kendi cismânî maksatlarına nâil olunan aşktır. Mahbup buna ister sevinsin, ister sevinmesin, hiç fark etmez. Günümüzde insanların çoğunun sevgisi böyledir". Bununla berâber, İbnü'l-Arabî, "mecâzî aşk" da denilen tabiî aşkı büsbütün küçümsemez. Çünkü mecâzî aşk da, en kaba şekilde de olsa, ilâhî aşkın tezâhürlerinden biridir. Sûfîlerde, mecâzî aşkın, ilâhî aşka geçişte bir köprü vâzifesi gördüğü kanâatinin yaygın olduğunu biliyoruz. İbnü'l-Arabî, *Füsûsu'l-Hikem*'in son bölümünde "Bana dünyadan üç şey sevdirildi, kadın, hoş koku ve namaz" hadisini yorumlarken, Havva'nın Âdem'den doğduğunu hatırlatarak erkeğin kadına meylini "bir şeyin kendi nefsine iştiyak duyması" şeklinde açıklamaktadır. "Kadının erkeğe vurgunluğu da bir şeyin kendi yurduna düşkünlüğüdür. Şu îzâhımıza göre insana kadın sevdirildi. Çünkü Allah da bizzat kendi sûretinde halk ettiği kimseye muhabbet gösterdi."

Erkekle kadın arasındaki ilişkiye böyle bir açıklama

getiren İbnü'l-Arabî, insanın sevgisinin bundan dolayı hem kendisini yaratan Allah'a, hem de kendi parçası olan kadına yöneldiğini söyler ve bu arada tabiî aşkın nikâhla tamamlanması gerektiğini de ifâde eder. Özetlemek gerekirse, İbnü'l-Arabî ve aşk konusunda onun gibi düşünen bütün sûfîler, aşkı, Allah'ın zâtından ve her şeyde mevcut olan ve her şeyi mıknatıs gibi ilâhî aslına çeken bir hayat kuvveti olarak görmüşlerdir. Mevlânâ bu görüşü, "Göklerin dönüşünü aşkın dalgalarından bil; aşk olmasaydı dünya donar kalırdı" mısrâlarıyla güçlü bir biçimde ifâde etmiştir.

Aşk konusundaki sûfiyâne spekülasyonların İslâm dünyâsında cinselliğe karşı şüphe ve ürkeklik yarattığı söylenebilir. Bu durum, zamanla kadının sosyal hayâtın dışına itilmesine yol açmış, âdeta bütünüyle erkeklerden oluşan bir toplum yapısı doğmuştur. Kalın duvarlar ardındaki altın kafeslerinde yaşayan kadınların, müslüman toplumlarda, sanılanın aksine, son derece yüceltildiği de bir gerçektir. Değil yüzlerini, saçlarının bir telini bile görmek yürek çarpıntılarına yol açar ve sözgelişi böyle bir saç telinden hareketle erişilmez güzellikler hayal edilirdi. Kadının bu erişilmezliği, aşkların kolayca müteal (aşkın) bir alana aktarılmasına sebep olmuştur. Masallar ve halk hikâyelerimiz, penceresinde bir sâniye görünüp kaybolan veya tesâdüfen resimleri ele geçirilen güzellere âşık olarak mecnûna dönmüş güzel delikanlıların mâcerâlarıyla doludur. Böyle mâcerâlarda sevgililer birbirlerine genellikle kavuşamazlar. Zîra "vuslat"ın aşkı öldürdüğüne inanılır.

Burada şu husûsu belirtmekte de fayda vardır: İslâm'ın ilk devirlerinde aşk duygusunun ve kadın güzelliğinin terennümünde son derece hoşgörülü bir ortam bulunuyordu. Üstelik bu ortam bizzat peygamber tarafından sağlanmıştı. En tanınmış örnek, Kaab b. Züheyr'in *Kasîde-i Bürde*'sidir. Bu hoşgörü ortamı, kadının toplum hayâtı

dışına itilmesini engellediği gibi, tabiî aşk duygusunun bütün incelikleriyle anlatıldığı zarif kitaplar yazılmasına vesîle olmuştur. IX. yüzyılda ünlü Arap yazarı Câhiz, *Risâle fi'l-ışk ve'n-nisâ* adlı kitabında kadınları ve aşk konusunu ele almıştır. X. yüzyılda ise, daha önce de belirttiğimiz gibi, İhvânu's-Safâ, risâlelerinden birinde aşk konusuna eğilir. Aynı yüzyılda Mes'ûdî de *Mürûcü-z-zeheb*'inde aşk konusunu işlemiştir. XI. yüzyılda, Endülüslü büyük edip ve şâir İbn Hazm'ın yazdığı *Tavku'l-Hamâme* ise, İslâm dünyâsına aşk konusunda yazılmış en güzel eserlerden biri, belki de en güzelidir. Belli başlı dünya dillerine çevrilen, Türkçe'ye de *Güvercin Gerdanlığı/Sevenlere ve Sevilenlere Dâir* adıyla kazandırılan *Tavku'l-Hamâme*'de, İbn Hazm, psikolojik tahliller yapar, aşkın çeşitli hallerini ve safhalarını yaşanmış kısa aşk hikâyeleri anlatarak açıklar.

İbn Hazm, bu eserindeki görüşleriyle kendisi gibi Endülüslü olan İbnü'l-Arabî'yi derin bir biçimde etkilemiştir. Açıkçası, İbn Hazm'ın aşk konusundaki fikirlerinin, İbnü'l-Arabî tarafından, tasavvufî kılığa sokularak Anadolu'ya getirildiği söylenebilir. Bilindiği gibi, İbnü'l-Arabî, XIII. yüzyılın hemen başında (1205) Anadolu'ya gelmiş ve Vahdet-i Vücud yönündeki aşırı fikirlerine rağmen hiçbir tâkibâta uğramadığı gibi, bu fikirlerini rahatça yayma imkânı da bulmuştu. Aynı yıllarda Mevlânâ'nın âilesi de yaklaşan Moğol tehlikesi dolayısıyla Belh'ten ayrılarak Anadolu'ya hicret etmiştir. Hatta gelenek, İbnü'l-Arabî ile henüz 12-13 yaşlarındaki Mevlânâ'yı Şam'da karşılaştırır.

Ahmed el-Gazzalî, Aynu'l-kudat, Ruzbihan Baklî, Fahreddin Irakî gibi, tasavvufî anlamda aşkı en uç noktalarda yorumlayan sûfîlerden ve İbnü'l-Arabî vâsıtasıyla İbn Hazm'dan süzülüp gelen aşk anlayışı, Moğol istîlâsının yarattığı kaosta, Mevlânâ ve Yûnus gibi iki büyük şâirin dilinde sosyal bir muhtevâ kazanır. "Biz birleştirmek için

geldik, ayırmak için değil" diyen Mevlânâ ve "İkilikten usandım" diyen Yûnus, oluşma ve bozulma (kevn ü fesad) sürecinin cemiyet hayâtındaki belirtilerini ifâde ediyorlardı. Moğol istîlâsının yaşandığı dönem, Anadolu'da nefretin, sevgisizliğin bütün şiddetiyle hüküm sürdüğü bir dönemdi.

Anadolu'daki kaos, bilindiği gibi, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve kısa sürede, birliğin, huzur ve güven ortamının sağlanmasıyla sona ermiştir. Osmanlı toplum yapısının oluşmasında büyük rol oynayan tarîkatler, dolayısıyla tasavvuf, aşkla ilgili farklı yaklaşımların da kaynağı olarak ele alınabilir. Bir yanda geniş halk kitlelerini asırlar boyunca etkileyen, ehlisünnet inancıyla tasavvufun mûtedil bir sentezi niteliğindeki Gazzalî anlayışı, bir yanda Vahdet-i Vücud'çu anlayışlar, "âlemde aşktan başka bir şey görmeyenler"le "aşk" kelimesini telaffuz etmekten bile ürkenlerin, zaman zaman garip bir biçimde kesişen iki ayrı ahlâkını vücûda getirmiştir. Meselâ XVI. yüzyılda devrin pâdişâhı ve bütün müslümanların halîfesi olan Kānûnî "Bir gül endâmın gamından giceler bülbülleyin/ İnlerim ta subh olunca olmuşum bîmâr-ı aşk" derken, aynı devrin kadılarından Kınalızâde Ali Efendi, *Ahlâk-ı Alâî*'sinde, erkek veya kadının âşık olmasının çok zararları bulunduğunu söyler. Ona göre, aşk bütün saâdet kapılarını kapatan bir felâkettir. Bunun için gençleri aşktan uzak tutup aşk hikâyelerini okumalarının önüne geçilmelidir.

Kınalızâde bunları söylerken dîvan şâirleri, tasavvufa meyilleri olsun veya olmasın, aşkın lezzetlerinin farkına varmayan "zâhid"lere sürekli çatarak bütün şiirlerinde hemen sâdece aşktan dem vuruyorlardı. Kınalızâde'nin gençlerin uzak durmalarını istediği aşk hikâyelerine ise her zaman iltifat ederek uzun aşk mesnevîleri yazmışlardır: *Yusuf ü Züleyha, Leylâ vü Mecnûn, Cemşîd ü Hurşîd, Süheyl ü Nevbahar, Cân u Cânân, Hüsn ü Aşk* gibi. Bu mesnevîler içinde

hiç şüphesiz, klasik aşk anlayışına aynı zamanda bir temmet işâreti çekmiş olması bakımından *Hüsn ü Aşk*'ın çok ayrı bir yeri vardır. Bu mesnevîlerde son derece parlak hayallerle anlatılan tasavvufî aşk anlayışı, halkın zihnine ve muhayyilesine, aşk aleyhtarı ahlâkçıların fikirleriyle birlikte yansımış ve bu iki anlayışın tuhaf karışımından, beşerî olmakla berâber, sevgililerin genellikle birbirlerine kavuşamadıkları aşk hikâyelerindeki anlayış doğmuştur. "Ah min'el aşk" levhalarında bu aşk anlayışı somutlaştırılmış biçimiyle karşımıza çıkar. Halk arasında her türlü tehlikeyi göze aldıkları halde birbirine kavuşamayan sevgililere korkuyla karışık bir saygı duyulmuş, hatta bâzıları öldüklerinde evliyâ mertebesine yükseltilip aşkları efsânelerle süslenmiştir. Şiirlerinde erotizmin de sınırlarını zorlayarak katıksız beşerî aşkı terennüm eden Karacaoğlan hakkında bile böyle bir efsâne vardır.

XIX. yüzyıla gelindiğinde şehirlerde başka bir hava esmeye başlamıştır. Âşıklar, sazşâirleri ülkeyi bir baştan bir başa dolaşıp geleneğin belirlediği aşk anlayışını söylemeye devam ederken, şehirli okumuş yazmış şâirlerde belirli bir yerlilik arayışının yanı sıra, dîvan şiirinin soyut dünyâsında gerçekçiliğe doğru kayış görülmektedir. Ne var ki, bu arada, aşk duygusu Enderunlu Vâsıf ve Fâzıl gibi şâirlerin dilinde, bayağılığın sınırlarını zorlamakta, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ifâdesiyle "sensualite teşhîri" yapılmaktadır. Klasik değerlerdeki ve dîvan şiirindeki bu çözülüş, "mey ü mahbub edebiyâtı" suçlamalarının artmasına ve klasik aşk anlayışına tepki duyulmasına yol açmıştır. Nâmık Kemal, *Celâleddin Harzemşah*'a yazdığı mukaddimede, dîvan şâirlerinin sevgililerini gulyabani'ye benzetir. Bu tepkilerin doğmasında, kapılarımızı açtığımız batıdan gelen yeni fikirlerin büyük payı olduğu şüphesizdir. Üstelik kadınlar ucundan kenarından sosyal hayâta sokulmaya başla-

mışlardır ki bu son derece büyük değişmenin önemli işâretlerinden biridir.

Avrupa'da romantizm rüzgârlarının estiği XIX. yüzyıl aynı zamanda Orta Çağ'ın "şövalyece aşk"ının dirildiği yüzyıldır. Bilindiği gibi, şövalyece aşkın yerini, Avrupa'da bir ara kadın düşkünlüğü ve âdî çapkınlık hikâyeleri almıştı. Özellikle XVII. ve XVIII. yüzyıl, kadının sâdece bir zevk aracı olarak kabul edildiği, Kazanova ve Don Juan gibi tanınmış çapkınlarca simgelenen bir dönemdir. XVIII. yüzyılın sonlarında ise sadizm terimine adını veren Marquis de Sade'ın hem yaşadığı, hem de romanlarına yansıttığı sapık cinsellik ile, J.J. Rousseau'nun Fransız Devrimi'nin âile idealine ilham kaynağı olan romantik ve erdemli aşk anlayışı yanyana durmaktadır. Romantizm, Rousseau'nun başlattığı aşk anlayışını devam ettirir.

Tanzîmat yazar ve şâirleri, romantik edebiyâtın etkisiyle aşk konusuna klasik şâirlerden daha farklı bakmaya başlamış ve beşerî aşkı gerçekçi bir bakışla sosyal hayat çerçevesinde değerlendirmeye çalışmışlardır. Bununla birlikte eski telakkilerden büsbütün koptukları söylenemez. Sıkı birer ahlâkçı olarak kahramanlarını sürekli denetlerler. Nâmık Kemal'in *İntibah*'ında, Şemseddin Sami'nin *Taaşşuk-ı Tal'at ve Fıtnat*'ında, Sâmipaşazâde Sezâî'nin *Sergüzeşt*'inde aşk ve evlilik meselelerine sosyal boyutlarıyla bakılır, bu konulardaki problemler ortaya konulur. Tanzîmat şiirinde de aşk, Rousseauvârî bir anlayışla işlenmiştir. Yasak aşk, Türk edebiyâtına Servet-i Fünun yazarlarının romanlarıyla (Meselâ Hâlit Ziyâ'nın Aşk-ı Memnû'su, Mehmet Rauf Eylül'ü) girer ve ardından yüzlerce romana konu olur.

Tanzimat'tan sonra aşkı klasik mesnevilerde ve halk hikâyelerinde işlendiği biçimiyle ele alan tek romancı Sâmiha Ayverdi'dir. Fuzulî'den aktarılmışa benzeyen "İşte

aşk bu imiş, cânını aşka vermekmiş" cümlesiyle biten ilk romanını, yâni *Aşk Budur*'u "Zevk denen şeyin hakîkati aşktır; yâni hakîki zevk, aşktır" görüşünden hareketle yazan Ayverdi'nin ikinci romanı olan *Batmayan Gün*'de de aşk, beşerîden ilâhîye uzanan bir süreç olarak işlenmiştir. İstanbul sosyetesinin dağdağasından, maddîleşmiş bir dünyadan ve içgüdülerin esaretinden kurtulup kendi içine dönebilmek için Bursa'ya kaçan Cemil Canoğlu'yla Fransız jeolog Juliette Maurain arasındaki aşkın anlatıldığı *Ateş Ağacı* da bu bakımdan dikkate değer bir romandır. Cemil evlidir, dolayısıyla yaşadıklarının imkânsız (ve yasak) bir aşk olduğunu ikisi de bilmektedir; fakat kendi içinde maddî olanı aşma potansiyeli taşıyan bir aşktır bu, yâni Cemil'in ve Juliette'in asıl ihtiyaç duydukları aşk. Bu ihtiyâcı şiddetle hissettikleri anda birbirlerini bulmuşlardır. Juliette, Vâdî-i Mukaddes'te Mûsâ'ya Allah'ın niçin ateş sûretinde göründüğünü o zaman anlar. "Mûsâ'nın o zaman ateşe ihtiyâcı vardı. Zira doğurmak üzere olan zevcesine ateş lâzımdı. Mûsâ karşıdan beliren ateşe doğru gittiği zaman bunun bir ağaç, bir "Ateş Ağacı" olduğunu gördü ve ağacın 'Ben senin Allah'ınım' dediğini duydu. Belki de Allah ona böylece talebi sûretinde görünmeseydi Mûsâ oraya bu kadar şevkle müteveccih olmayacaktı."

Sâmiha Ayverdi, *Ateş Ağacı'nda Salaman ve Absal, Leylâ vü Mecnûn, Hüsn ü Aşk* gibi bütün klasik mesnevîlerde uygulanan diyalektiği, sevilen güzel bedenden güzellik idée'sine ve ilâhî aşka yükseliş diyalektiğini uygulamıştır. Böylece mesnevi geleneğimizle Avrupa romanı arasında bir köprü kurulmak istendiği düşünülebilir. Ancak Sâmiha Hanımefendi romandan ziyâde hikmetin ve irfânın peşindedir; romanı düşüncelerini ifâde etmek için bir vâsıta olarak kullanır. Cemil ile Juliette, doğu ve batı medeniyetleri üzerinde uzun uzun konuşurlar; daha doğrusu Sâmiha Ayverdi, iki kahramanının ağzından kendi fikirlerini anlatır.

1930'ların güzel Bursa'sından nefis enstantaneler de taşıyan *Ateş Ağacı, İnsan ve Şeytan* ve *Mesihpaşa İmamı*'na nazaran daha basit bir kurguya sâhiptir. Bu bakımdan bizi heyecandan heyecana sürükleyecek bir mâcerâ veya ihtiraslı aşk romanı beklentisiyle değil, doğu-batı meselesinin başka bir açıdan tartışıldığı tezli bir roman olduğunu bilerek okumak gerekir.

Beşir AYVAZOĞLU

ATEŞ AĞACI

Muhit değiştirmeği, resimli bir kitabın sahifelerini çevirmeğe benzetirim. Bakan göz hep aynı göz, çevrilen sahifeler hep aynı kitabın sahifeleridir. Fakat manzaralar ve dolayısıyle intibâlar başkadır.

Aynı kimsenin de, aynı dünyânın muhtelif köşelerinde gezip dolaşması, bundan başka nedir? Maamâfih baktığımız bu kitabın, gün olup biteceği ve her tekrarlayışımızda, tesîrinden, uyandırmış olduğu ilk alâka ve heyecandan kaybedeceği gibi, insan da ne kadar gezse, dolaşsa, bu devamlı seyâhat, gün olup bir bıkkınlığa gelip dayanabiliyor. Dünyânın beş kıtasını karış karış gezip de usanmış bir insan, daha ileri bir zevk çeşidi bulabilmek için bir başka küreye, farazâ Merih'e, Zuhâl'e kadar uzanıp kendine daha geniş, daha hudutsuz bir yolculuk sâhası açamadığı gibi, aynı çâresizliği, hislerimizde bulduğumuz da vâkî değil midir? Eğlenceye, zevke, gençlik ihtiraslarına doymuş, bunları kanıksamış bir kimse, onlardan üstün bir zevk âlemi bulamayınca, muhtelif his buhranlarının ve rûhî dalgalanışların cezr ve meddinde âvâre bir çöp gibi çalkalanıp duruyor. Onun için de hayattan, ziyâde kâm almış kimselerin sonunda seçtikleri yol, gürültülü ve dağdağalı bir yaşayıştan basite dönmek değil midir? Benim evvelâ Avrupa'nın, sonra da İstanbul'un salonlarından kaçıp, Bursa'nın bir köşesine sığınışım gibi.

Evet, her şeyde her yerde, çokluk birliğe geri dönmekte. İşte umûmî âhengi meydana getiren de bu olmuş. Okun kavsinde olduğu gibi, her düz hat da kendi azîmet noktasına dönmek için kavis hâline geçmeye meyletmektedir. Fakat çokluğu vücûda getiren de gene o birlik. Farazâ, ressamın kafasında bir nokta olan mânâ, inkişaf ediverince, binbir renkli bir san'at eseri heyetinde meydana çıkıyor. Esâsen insanları şaşırtan, tezat ve ihtilâfa düşüren de mânâdaki bu zuhur, bu uyanış ve çoğalış değil midir?

Ben Canoğulları'nın tek evlâdı Cemil'i de işte, muhîtimin mânâdan habersiz oluşu ve beni de aynı kalıplı ve kısır fikir dünyâsında yaşamaya mecbur edişi aralarından kaçırttı. Belki onlar da mâzurdur; güneşten gâfil olan buz dağlarının su olmamakta direnişleri gibi.

Kaçtım. Belki pek erken, belki pek vakitsiz... Zîra çok gencim, fakat böylesi daha iyi değil mi? Âilem, daha doğrusu amcam, istikbâlime, emniyetle belbağlamıştı. Öyle ya, terbiyesiyle kültürüyle hırsla alâkadar olarak yetiştirdiği yiğeninden, ideâlini gerçekleştirecek bir istikbâl beklemek, pek tabiî ki hakkı idi.

Ben, babamı üç, annemi de on iki yaşında kaybettikten sonra, hiç evlâdı olmayan amcama mâl oldum. Bana, havâî, hatta uçarı karakterinden umulmayan bir alâka gösterdi. Sevebildiği kadar sevdi; elinden geldiğinden daha fazla meşgûl oldu. Hâsılı gücü yettiği kadar benimle uğraştı durdu.

Zengin bir adam olduğu için maddî fedâkârlığına fazla yer ayırmıyorum. Fakat bir çocuk rûhunun temâyüllerini, ihtiyaç ve hüsranlarını sezecek his âhizesine mâlik olmayan bir adamdı. Bu duygu züğürtlüğüne rağmen, beni müstesnâ ve büyük bir alâka

ile dâima tatmin etmeğe gayret etti. Nihâyet sonunda da babamdan ve anamdan mîras kalan servetimi, çoğalmış olarak elime teslim etti.

Ben, amcam için hem evlât, hem en yakın akraba, hem de üstünde durduğu tek ciddî mevzû idim. Fakat bu çok zengin adam, gençliğini, servetinin imtiyâzı yüzünden çalışmadan geçirmiş, gezmiş, eğlenmişti. Ama, sâhip olduğu geniş imkânlar, bir zaman için onu yüksek mevkîlere ulaşma arzûsundan müstağnî kılmışsa da para ile tatmin olmayan haris yaradılışı, gençlik senelerinin zevkleri tükendikçe, bu istiğnâyı, bir mahrûmiyet şeklinde duymaya başlamıştı. Öyle ki gün oldu, emir vermek zevk ve gurûrunu, kasasındaki para istiflerinin cansız iltifâtına tercih eder oldu. Hele siyâsî mücâdelelerin en ham ve sâde örneklerinden bile derin bir haz duyduğuna şüphe yoktu. İşte bu yüzden de, bizzat tahakkuk ettirmeye imkân bulamadığı o renkli hayâta beni itip, şeref hissesine ortak olmak sûretiyle avunmak istiyordu. Fakat tam onun istediği hayâtın ilk basamağına yükselmiştim ki, ümitlerini, hülyâlarını, en beklemediği bir anda kırıp Bursa'ya kaçtım. Hem de parlak işimi terk edip, basit bir ilkmektep hocası olarak.

Niçin mi? Bu soruya az çok cevap verdim sayılır; fakat her fırsatta tekrarlamaktan zevk duyacağıma şüphe etmiyorum. Kaçtım. Zîra hem dinlenmem, hem de bir kayıbım var, onu bulmam için.

Niçin ve neden dinleneceğim, kaybım nedir? Bunları da yavaş yavaş söylerim.

Şimdi arkamda kalan amcamla yengemden bana ayrı ayrı cephelerden hücum eden okları seyrediyorum. Amcam haklı olarak hiddetli. Yengem de öyle görünüyor, fakat işin alayında... zîra onu kendi eğlence-

lerinden, kaprislerinden başka hiçbir şey alâkalandırmaz.

Ha bir köy hocası olmuşum, ha bir başvekil. Fakat asabî ve telâşlı görünerek, netîcede salonuna yeni ve canlı bir mevzû bulmuş olmak sevinciyle zevkli. Halbuki ben bu salonların, bu pespâye, bu sâde suya mevzûlarla ömürlerini harcayan zavallıların arasından kaçmak için bîçâre amcamı bu kadar üzdüm.

Tam iki sene evvel tahsilimi bitirip Avrupa'dan döndüğüm zaman, amcam, yalnız bana karşı gösterdiği ciddî bir alâka ile:

-İşte Cemil, şimdi hem iktisat, hem hukuk doktorusun; hayâtın en çetin sahfasını yendin, büyük mevkîler, şan, şeref seni bekliyor. (.....) bankası müdürü Cezmi Bey, mühim bir servisin değerli bir şefe ihtiyâcından bahsederek kaç defa ağzımı aradı. Senin gibi liyâkatlı bir genci kim istemez? Şimdilik oraya yerleş de... dedi.

Amcamın "şimdilik" kaydının altında gizlediği îmâyı pek iyi biliyordum. Bu şöhret ve mevkî harîsi tip, beni siyâsî hayatta sivriltmek istiyor ve bütün gücü ile de bu yola sevketmek için arkamdan itiyordu. Yalnız belkemiğime değil, bütün varlığıma yaptığı bu tazyik, bilmem neden, bende inatçı bir mukâvemet ve baş çekiş sûretinde semere veriyordu? Onun bende siyâsî ihtiraslar uyandırmak için yaptığı her hamlesini, fırtınayı penceresinin arkasından seyreden bir adam kaygusuzluğu ile gözlüyor ve çevirme hareketlerini, müdâfaa hattı yarılmayan bir kumandan hazzı ile de tâkip ediyordum.

İtiraf ederim ki amcama karşı çok minnetdardım. Oldukça hodbin ve tamâmen mekanik bir adam olmasına rağmen, beni yetiştirmek için, kâbiliyetlerini çok

aşan husûsî bir alâka ve himmetle hareket etmişti. İşte bu minnettarlığın zorlayışı ile de (...) bankasına yerleştim. Bu sûretle amcamı hem memnun etmek, hem de ikinci plana bıraktığı hülyâlarını yavaş yavaş iptâl edecek vakti kazanmak istiyordum. Fakat zaman geçip de bütün gayretlerine rağmen, bende istediği siyâsî emelleri uyandıramadığını hissettiği için, bu gâyesine daha gizli, daha hesaplı yollardan varmak istedi ve günün birinde banka perdesini ortadan kaldırarak, beni, hazırladığı hayatla yüz yüze getirdi, sıçradığım ve sıçratıldığım, nicelerinin rüyâlarında görebilecekleri bir resmî koltuktu. Fakat bu emrivâkii de oldukça kolay geçiştirdim. Lâkin amcamın emellerine karşı koymak yorgunluğu, benim, seciyeme ve fikrî istikâmetime uygun bulduğum hayat yolunu tutmama mânî oluyordu. Devamlı bir müdâfaadan, kendi his, hars ve ruh şartlarıma uygun gelecek mesleği ele geçirmeğe fırsat bulamıyordum. Amcamın bütün ihtirâsına rağmen, herhangi bir vatandaştan daha ileri bir siyâset adamı olmamaya karar vermiştim. Fakat ne olacaktım? İşte dediğim gibi bunu düşünmeye vakit bulamıyordum. Herhalde bankanın mekanik işleri benim için değildi. Hele red etmiş olduğum o koltukta hiç oturamazdım.

Bu, vakit vakit alevlenen, vakit vakit yavaşlama edâsı gösteren mücâdeleli hayat, tam bir buçuk sene devâm etti. Belki de daha bir çok zamanlar sürüp gidecekti. Fakat gene günün birinde amcam, bambaşka, hiç beklemediğim yeni bir hücum planiyle tekrar karşıma çıktı: Beni evlendirmek istiyordu.

–Evimizi doldur, artık ben ihtiyarladım..

diyor ve bana, zengin, pek zengin bir gazete sâhibinin kızını almam için ısrar ediyor, bu sûretle kendi hücum safını, bir politikacı kaynata ve bir yapma bebekle

kuvvetlendirmek istiyordu. Halbuki amcam bu teklifte bulunduğu sırada ben, sandalı devrilmiş, yâhut gemisi batmış bir kazâzede gibi, hayat dalgasiyle sonsuz bir mücâdelede idim. Fakat bu mücâdele, amcamla aramızdaki, maddî hayâtımın akışına âit dâvâdan bambaşka bir şeydi. Hatta, bu derûnî hengâme yüzünden, o maddî gâileyi, amcamın sâbit fikrini bile unutmuş gibi idim. Düzcesi, kendime, maddî hayâtıma bir şekil vermeden evvel, içimdeki mücâdeleyi yatıştırmak, bu çekişmeyi bir zaferle taçlandırmak istiyordum.

Görüyordum ki yaşamak ne bankadan evine gidip gelmek, ne şeflikten müdürlüğe sıçramak ne bir vekâlet koltuğuna oturmak, ne salonların, kadınların gözbebeği olmak ne de bir zenginin kıziyle evlenmekti.. Şu halde insan, yalnız fizyolojik buyrukların emrinde olan bir mahlûk ise, ağzındaki cevizi damın üstüne fırlatarak kıran kargadan, tavukları için döğüşen horozdan, geviş getiren inekten, çirkef deliğinde fâre bekliyen kediden ne farkı kalıyordu?

İçgüdülerin ve menfaatlerin esâreti, bence en zâlim, en kopmaz bir kementti. İnsan için her zorluğu yenmek, her bağı koparmak belki mümkün, fakat hayvanla müşterek olduğu duyguların boyunduruğundan çıkmak müşkül, pek müşküldü.

Biz insanlar, her şeyi bildiğimizi zan ve iddiâ ettiğimiz için hiçbir şey bilemiyorduk. Amcamın mensup olduğu aydınlar sınıfı: İki doktorası olan adamın başka bilgilere ne ihtiyacı olur? diyordu. Ben ise: Hayır, asıl icâzet, sen bu kâğıtla istediğin mevkîe çıkabilirsin... diye verilen diploma değil, sen bu arınmış gönülle ulu kişilerden oldun... diye rûha verilen mânevî fetvâdır diyordum. Fakat bu fetvâyı verecek olan ağız, kendisine karşı bilgiçlik gösterenler için dilsizdir. Has-

ta olan kimse, hekime: Muztaribim, beni tedâvî et, demedikçe, hekimin ondan ilâcını sakladığı gibi, yüze çıkmamış derinlerimizde kalmış dertlerimiz için de merhem ve şifâ aramadıkça, müzmin ve müz'iç illetimize derman bulamamaktayız, diyordum.

Hayat bambaşka bir şey... o, bizim bildiğimiz gibi, doğmak, büyümek ve ölmekten ibâret değildi.

İşte ben, bu doğumla ölüm arasındaki kısacık ömrü, basit ve değersiz kıymetlere bağışlayan insanlardan kaçtım. Evet şimdi, dalgalarla mücâdele edip, edip de sâhile düşen yorgun bir kazâzedeyim. Dinleneceğim; dinlenmek istiyorum.

Kiminin duyduğu, kiminin hiç, ama hiç duymadığı bir ses, herkese aynı dersi tâlim ediyor, söylüyor, bütün mevcûdâtın dili ile barbar bağırarak söylüyor: "Beni inceleyin, ben kör ve sağır değilim. Ben şuursuz ve iz'ansız değilim. Ben ölümsüzüm, beni tanırsanız siz de benim gibi olursunuz. Kendi içinizde olan asıl benliğinizle temâsa geçin, ki ben sizinle bu cevherden konuşurum. Siz, beni kendiniz, kendinizi de ben bilmedikçe buluşamayız, anlaşamayız. Ben, gönlünüze tohum olarak kendimi ektim. Fakat siz buna bakmadınız. Onun için tarlanız bomboş, bakımsız ve çorak. Bu tarlayı kibriniz, bencilliğiniz, gurûrunuz, ukalâlığınız ve azametiniz rüzgâriyle sararttınız ve kuruttunuz. Hasat zamânı mahsûlsüz kalınca ağlayıp bağırmayın. Bana göre hava hoş... Her yer benim mezraam, her nefesim bin tohum. Benim dilim ve sözüm tektir; hep aynı şeyi tekrar eder dururum: Benden başka her şey hayal; sizinle kalacak tek dost yalnız benim!

Fakat insanların kendi çığırtgan sesleriyle kulakları o kadar tıkalıdır ki, her gün bir türlü haykırıp söyleyen sesimi, hemen kimse duymaz.

Halbuki özü sözü bir olan benden uzak kimselerin, kendi kof ve değersiz sözlerini söylemek için, daha yüz dilleri de olsa, gene dilsizdirler."

*

Kış geldiğine ne kadar memnûnum Etrâfımda gözümü alacak ne bir çiçek ne de bir yaprak var.

Bursa'ya ilk geldiğim hafta Yeşil'de bir ev tuttum. Fakat nedense bu semte ısınamadım ve gerek şehre, gerek mektebime uzak olmasına rağmen Çekirge'ye geçtim. Sıva evleri, akar suları bol yeşilliği ile burası beni ne çabuk aldı. Hele Bursa ovasına bakan şahnişli odam, geniş bir solukla kabarmış bir göğüs gibi evden ileri doğru şişkin ve dışarı.. bu şahnişin bir ortada, iki de yanlarda üç penceresi var. Ben bu üç camın ortasına bir sedir yerleştirdim; arkama gelen pencereyi de uşağım Sâlih'e yapıştırttım ve rüzgârı büsbütün kesmek için büyük kilim perdeler takdırdım. Zâten odanın içindeki eşyâ, sayılabilecek kadar az. İki tahta iskemle, bir yazı masası, gene küçük bir masa, bunun üstünde tıraş takımım, fırçam, tarağım ve bir de küçük ayna. Tam karşıma gelen duvarda ise, Sâlih'in sonbaharda bahçeden topladığı nar hevengi asılı. Nihâyet kapının yanında, odanın son eşyâsı olarak, Sâlih'in üstüne otura otura bir hayli çökerttiği bavulum durur. Sâlih iskemlelere oturmayı saygısızlık addettiği için, bavulu kendi mevkîine daha uygun bularak dâima onun üstünde oturur.

Sâlih, odamın en sık ziyâretcisi... onu yanıma aldığım zaman kaplıcadaki hizmetini bırakmamıştı. Pek genç olmamasına rağmen hem benim işlerime bakıyor, hem de hamamdaki işini idâre ediyordu. Fakat ay başı gelip de eline, dolgunca bir para verdiğim zaman:

–Beyim.. bu para benim hakkım değil, al yarısını... dedi.

Bu tok gözlülüğe, bir çift kundura hediye etmekle cevap verdiğim zaman ise, büsbütün şaşırdı, durup siyah gözlerini kırpa kırpa yüzüme baktı ve ânî verilen hükümlerden gelen bir telâşla:

–Öyle ise ben de kaplıcadan çıkarım; insanı para ile gömmezler, senin verdiğin bana yeter de artar...
dedi ve o günden beri de işlerime daha dikkat ve intizamla sarıldı. Ona, yatak odamın bir karyola ve bir dolaptan ibâret olan eşyâsını bir türlü beğendiremiyorum.

–Beyim, kendine bir koltuk, bir de kilim al.. istersen ay başında aylığımı verme de sana Koza Hanı'nın ordan kullanılmış ucuz bir minder alıvereyim, üstüne de temiz bir yaygı çekeriz, olur biter... diyor.

Ona, ben bir bakıma konfor ve ihtişamdan usandığım için buraya kaçtım, istemem diyemiyeceğim için susuyorum.

Sonra bu adam şahsıma, olduğu kadar bana âit olan şeylere de hürmetkâr. Geçen gün hava çok soğuk ve yağmurlu idi. O, bir kadın gibi titiz ve temiz olduğu için her sabah havalandırmak kasdiyle çalılara serdiği yorganını bahçede unutmuş olduğundan, akşam üstü kullanılmayacak kadar ıslak olarak içeri aldı.

–Üzülme Sâlih benim fazla battâniyem var, onu örtersin, dedim.

Pek münâsebetsiz bir şey söylemişim gibi gözlerimin içine dalıp kaldı ve nihâyet:

–Aman beyim, hiç uşak efendisinin eşyâsını kullanır mı? dedi.

Ona lâkırdı anlatmak müşkül olacağı için gece karanlığı çökünce, dolaptan battâniyeyi çıkardım ve oda-

sına götürerek yatağının üstüne bıraktım. Fakat sabahleyin kalktığım zaman battâniyeyi odamda, Sâlih'i de paltosuna sarılı olarak yatağında buldum.

Geçen sabah da Hüdâvendigâr Câmiinin avlusuna, dolaşmaya gidiyordum; baktım Sâlih köylülerden yoğurt, kaymak almış iki elinde iki tabak, kendisinden fazla para istedikleri için barbar bağırıyor aynı zamanda, öfke ile elindeki tabakları düşürmemek için gözünü üstlerinden ayırmıyordu. Kavga ettiği köylülerden biri, bize her sabah kapıdan süt bırakan kadındı. Sâlih'e meydan okuyan incecik sesi:

–Ne yırtınıyon be Sâlüh? kendüye almuyon ya... il oğlunun kisesünü goruyacak bir sen mi galdun? diyordu.

Sâlih'in gittikçe kabaran, gittikçe ateşlenen sesi:

–Daha iyi ettin ya... benim malımın hesabı kendi boynumadır; ama el oğlununkini Allah sorar.. diyordu.

İşte ben, bu temiz adamla altı aydır bir çatı altında yaşıyorum. Bursa şîvesiyle konuşmaması dikkatimi çekerek nereli olduğunu sorduğum zaman İstanbulluyum, demişti. Nedense, mâzîsinden bahsetmekten elem duyuyor. Görmüş geçirmiş bir âilenin çocuğu olduğuna şüphe etmiyorum. Hasebinden nesebinden hiç söylemiyor. Yalnız bir kere, o da gene yatak odama minder tedârik edememek teessürünün tâzelendiği bir zaman:

–Babam, alacaklılarımızın elinden bir îrâdımızı olsun kurtarabilseydi, beni de geçindirirdi, seni de... dedi ve teessürün pençesi, dimâğının mahzeninden bir sır daha kapıp ortaya attı:

–Dedem koruk yedi, benim dişim kamaştı işte.

Onun bu darbımeselle, doğruluktan şaşmış bir büyük babanın, torununa kadar uzayan mes'ûliyetini

anlatmak istediğini hissederek hiçbir şey sormadım.

Araştırılacak olursa, dünyâda, ceddinin suçunu temizlemeğe uğraşan Sâlihler'e her adım başında rastgelmek mümkün. Bu adama çok alıştım. İnsanın içini dinlendiren rahatlık veren bir sâdeliğe sâhip; fakat o kadar. Zâten ben de ondan beni tâciz etmemesini istemiyor muyum? İçimin aradığı hakîkî dinlenmeyi bulmak için kaçtığım köşemde, rahatsız edilmemekten başka bir isteğim yok ki.. Bu adam siyah çocuk gözleri, yanık ve çok çizgili yüzü, kalınca soluk dudakları, nihâyet çelimsiz fakat atik vücûdu ile, belki de benim için uşakların en iyisi, en uygunu. Fakat onu, çok pazarlık ettiği için son zamanlarda esnaf sevmez oldu. Ara sıra bana bile dert yanıyorlar:

–Beyim, şu uşağına bir lâf söyle, bizim tartımıza inanmıyor da kendi eliyle kantara vurmadan bir çöp almıyor.. bâri değerini verse.. diyenler pek çok. Ne yapalım.. dünyânın hâli bu.. Herkes için iyi olan, herkesi birden memnun eden kim vardır ki, benim zavallı uşağım bu işi yapabilsin?

Evvelki gün senenin ilk karını penceremden keyifle seyrederken, sokaktan koşa koşa geçen iki adamdan biri:

–Bugün ne yapıp yapıp ıspanakları sökmeli; donarsa yandık.. diyordu.

Şu muhakkak ki bir taraf için hoş olan, diğer taraf için nâhoş.

Çocukluğumda, rüyâlarıma hâkim olan bir istekle beklediğim bayram günleri, muayyen iki nokta arasında devamlı seferler yaparak yorulan atlar ve merkepler sebebiyle sonunda bana melâl verirdi. Bayram neşesi hürmetine bu hayvanları da süslerler, püsküllü, boncuklu başlıklar giydirirler; kadifeli eğerler koyar-

lar, hatta saçlarını kurdelelerle örerlerdi. Fakat bizim zevkimizi arttıran bu süsün onların yorgunluğuna bir faydası olur muydu?

Sâlih'in bütün dürüst ve temiz vasıflarından başka en hoşuma giden tarafı, salâhiyeti hudûdunu aşmamasıdır. Fakat ona bütün bu vasıfları kim aşılamış, bu câhil kafa bunca meziyeti nereden bulmuş ve niçin onda olan bu tokgözlülük, bu civanmertlik, bu saygı, içtimâî ve fikrî seviyesi daha ileri birçok kimselerde yok? Neden o, altmış para için gırtlağını parçalarcasına bağırıp çağırıyor da, benimle aynı görgü ve yetişme şartlarını taşıyan bir başkası, hukûkuma tecâvüz etmek için en sefil vâsıtalara baş vurabiliyor?

Neden mi, dedim? Fakat hayatta olan şeylere "neden" diyen kimse acemidir. Vazgeçtim, olacak. Bunların hepsi, belki beterleri de olacak... Zehir bile sırasında ve dozunu aşırmadan kullanılınca şifâ getiriyor. Biz ise, zehir mâhiyetinde olan hâdiseleri iyi kullanmayı bilmediğimiz için "neden" diyor ve faydalanacağımız yerde zehirleniyoruz.

Dünyâdaki bütün sadâlar, Türk, Arap, İngiliz, Fransız, Çin, Japon, eşek, köpek, arslan, kurt, ağustosböceği, yılan, hâsılı her bir ses, "do"dan "si"ye kadar olan yedi notanın içinde. Farazâ benim hoşlandığım mahallî bir türküden bir Avrupalı haz etmeyebilir. Onun zevk aldığı bir melodiden de ben hoşlanmayabilirim. Fakat şu muhakkak ki hoşlandığımız da, hoşlanmadığımız da, hep o notaların evrilip çevrilmesinden ibâret! Şu halde bunları nasıl beğenmiyoruz da, fenâdır diyebiliyoruz? Hiç olmazsa, zevk alanların zevklerine hürmet etsek.. "Hikmet, hâdiseleri severek olduğu gibi kabul etmektir" diyen hakîm ne güzel söylemiştir. Eflâtun da diyor ki: "Seyrettiğimiz hayat, ha-

reket ve değişiklik çokluğu, aynı zamanda birliğin intizâmıdır. Hayat ve birlik, eğer hareket ve âhengin esâsı olan ruhtan gelmezse, başka nereden gelebilir? Öyle ise eserden, eser sâhibine yükseliniz ve sevginiz cismin güzelliğine takılı olacağına, rûhun güzelliğine bağlansın. Rûhu, sevgisine sebep olana, yâni düşünce ve arzûsunun üstün gāyesi olan Hüsn-i Mutlak'a birleştirmek için aşk ve irfan lâzımdır. İşte aklı tatmin edecek bütün ilimlerin asıl şümûl ve ihâta dâiresi bundadır." Proklüs de şunu söylüyor: "Vâhidin, kendisinden başkasiyle birleşmesinden daha ilâhî hiçbir şey yoktur."

*

Ara sıra üstüne başımı eğdiğim bu defterde, denizin suyunu içine sığdırmak isteyen bir kovanın akılsız zavallılığı var. Halbuki eğer ben yüreğimdeki tûfânı dışa vuracak olsam, buna, değil o, bütün cihan sahife kesilse, gene yetmez, dolar taşar ve dökülür...

Gitgide kış bastırıyor.. Oturduğum yerden Bursa'nın canlılığı kaybolmuş yarım çenberini görüyorum. Bugün hava rüzgârsız.. iri ri kar tâneleri, âdeta yırtılmış bir mektubun parçaları gibi ağır ve sessiz düşüyor. Kış uzasa, çok uzasa, baharı hiç istemiyorum. Zîra içimde filizlenen öyle noktalar var ki, ben bunların ağır ağır olgunlaşması için, hiç olmazsa tabiattan yardım bekliyor gibiyim. Hayır, istemem, bu kadar süratten korkuyorum. Her bir yanımdan fışkıran bu kudretli varlık ne de çabuk gelişip büyüyor... onları yazmak, söylemek de istemiyorum; çünkü korkuyorum, beni önüne katıp götürmesinden korkuyorum.

İstanbul'dan ayrılalı hayli zaman oldu. Fakat bu ayrılışın intibâını henüz kaybetmedim; etmek de iste-

mediğim için onu arasıra, eskimiş ve yıpranmış kâğıtları çekmeceden çıkarır gibi, hâfızamda zaman zaman uyandırıyorum. Yarı okunan yarı okunmayan bu hâtıralar silsilesini, kâh kâh uyandırışım, eski dünyam ile yeni dünyâmın arasında bir muvâzene yapmak kaygusundan, kendimi bugünkü hayâtımın seline büsbütün kaptırmamak endîşesinden gelen hîleli bir tedbir ve ihtiyat endîşesi...

Amcama, zengin gazetecinin kızını almayacağımı söylediğim gün, bana aynı vasıf ve seviyede bir çok isimler daha saymıştı. Bunların hepsi de, yabancı kültür kademelerinde yol almış, cedlerinin târihî mîrâsına sırt çevirmiş kızlardı. Hasretini çektiğim idrakten öylesine uzaktılar ki, sermâyesiz, sermâyeleri, fikrî, hissî ve bedîî kıymetlerinin yekûnundan daha ağır basmakta bulunuyordu.

Amcamın bana karı, çocuklarıma ana, evime kadın olarak münâsip gördüğü kızların pek çoğunun tenimde dudak temaslarını taşıyordum. Düzcesi onlardan usanmış, iğrenmiştim.

Salonlarda paylaşılamıyordum. Her girdiğim yere arılarla dolup boşalan bir çiçek bahçesi çeşnisi veriyordum.

Amcamın ve yengemin yaşadıkları muhit, içtimâî tasnîfin fantezi kolu idi. Bu îtibarla amcam beni kendi kıymet ölçülerine uygun bir kızla evlendirmek tasavvurunda haklı idi. Zîra kendi ideali bu idi; nitekim yengem, fenâ bir kadın olmamakla berâber, o, benim zekâ, kemâl, bilgi ve irfan numûnesi olan annemle ölçülemeyecek kadar hafif bir tüy kabası idi. Onun için de, ikisinin arasındaki fark, güneşin zeytin yağ kandiline olan nisbeti kadar hudutsuz sayılabilirdi.

Ben, etiyle yaşayan bir kadınla değil, içiyle yaşa-

yan bir kadınla evlenebilirdim. Fakat bu yüksek kadın tipi, bizim muhîtimize sokulamıyor, onu arayıp ele geçirmek için de ben vakit bulamıyordum. Daha doğrusu içimde, evlenmeğe baskın gelen îzâhı müşkül zevkler, annemin kemâli dünyâsına doğru kanat açan mukâvemet edilmez istekler uyanmıştı. İşte bu yüzdendir ki bir müddetten beri mürekkepten basite geri dönmek isteyen iç kuvvetlerim şahlanıyor ve amcamın etrâfımı muhâsara ettirdiği kadınlara şiddetle karşı koyuyordum. Fakat ne de olsa zayıf bir ânımda onlardan bir tânesinin öksesine yakalanabilirdim. İşte bu yüzdendir ki, senelik iznimi sebep göstererek bir hafta için sessizce İzmir'e, teyzemin yanına gidiverdim.

Teyzemle annem, belki de dünyâda birbirine hiç benzemeyen iki kardeştir. Biri ne kadar derin, baş döndürücü bir sonsuzluk ise, öteki o kadar mahdut, silik, dümdüzdür. Bildim bileli, basit bir memur olan kocası ve tek kızıyle vilâyet, vilâyet dolaşır durur. Beni hiç beklemedikleri bir zamanda karşılarında görmek onları şaşkına çevirdi. Ben ise hemen o gece, bu hayret fırtınasının esişi devam etmekte iken enîştemi bir köşeye çekerek:

-Kızını bana verir misin? dedim.

Bir avcının Zümrüdüankā kuşunu yakalamak için dağ, tepe gezmesi ne kadar dimağ selâmetinden şüphe ettirecek bir hâdise ise, enîştem Şevket Bey de benim hakkımda aynı şüphe altında kalmıştı. Zîra beni kendi dâmâdı olarak görmeyi belki şimdiye kadar hiç düşünmemişti. Evet böyle bir ihtimâl, onun için Zümrüdüankā'yı ele geçirmekten daha muhâl bir düşünce idi.

Fakat kızı Kadriye, her ne kadar babasının bu yoldaki hislerine sâhipse de, onun için ben, elde edemeyeceğimizi bildiğimiz halde mâlik olmak istediğimiz

kıymetlerdendim.

Eniştem bu tepeden inme teklîfim karşısında, evvelâ alay ettiğimi zannederek ses çıkarmadı ve gözlüğünün üstünden acâyip acâyip yüzüme baktı. Fakat suâlimi ciddiyetle tekrar edince:

–Oğlum, benim kızım görgüsüz bir taşra çocuğudur. Gerçi rahmetli annen, daha Kadriye ufacıkken böyle bir arzûda bulunurmuş, ama ben hiç münâsip görmem. Sen münevver bir gençsin; kendi dengini alsan daha iyi edersin, dedi.

Esâsen beni bu talebe gözü kapalı sevkeden asıl sebep de, annemin şu arzûsunu bilmem değil miydi?

Annem, hiçbir ifâde kudretiyle vasfedilemeyecek olan bu büyük kadın... ona, bir çocuk gibi, bir kardeş, bir arkadaş, bir dost, bir haldaş bir sırdaş gibi her köşemden bağlıyım.

Bu izdivâca amcam şiddetle mânî olmak isteyecek, yengem kıyâmeti koparacak, eş dost şaşırıp kalacakmış.. bana ne? Annem istemiş, onun dudaklarından böyle bir temennî çıkmış ya... daha ne isterim?

Eniştem, ısrârımla başa çıkamayarak teyzemle konuşmak için benden izin istedi.

Onlar karı koca konuşurlarken, ben de Kadriye'nin odasına gittim. Kız bahçeye bakan pencerenin önünde dikiş dikiyordu. Beni kendi odasında görünce şaşırdı, ayağa kalktı. Küçük beyaz yüzü pembeleşti:

–A!.. Cemil Ağabey siz misiniz? birden korktum.. dedi.

–Sus Kadriye.. bana Cemil Ağabey deme, senin kocan olacağım.. dedim.

Kızın yüzündeki pembelik birden koyulaştı ve gene birden bire o kadar hızla, solup kayboldu, yerini sarı, sapsarı bir renge bıraktı ki, âdeta korktum. Hiç sesi

çıkmıyordu yâhut çıkamıyordu. Yavaş yavaş geriledi, bir yere oturmak veya dayanmak istediğini anladım, yanına giderek bir elimle eğilen başını çenesinden tutarak kaldırdım, bir elimle de saçlarını okşamaya başladım. O da babası gibi içtimâî seviye farkımızı ileri sürecek ve benim yüksek bir mevkîîn namzedi olduğumu ret sebebi olarak gösterecekti.

Kendimi toplayıp bu îtirazları sıralamasına vakit bırakmadan konuşmaya başladım:

-Kadriye, yavrum.. ben artık bankada çalışmayacağım. Baban gibi Anadolu'nun herhangi bir vilâyetinde küçük bir iş alacağım. Belki de bir ilkmektep hocası olurum.. iki üç aya kadar İstanbul'dan ayrılmak istiyorum. Şimdi burada evlenelim, berâberce İstanbul'a gideriz, merak etme seni amcamın yanına götürmem. İşlerimi yoluna koyuncaya kadar bir ev tutar birkaç ay berâber yaşarız; sonra sen gene İzmir'e babanın yanına dönersin, ben de Anadolu'ya geçerim ve yerleştikten sonra da seni aldırtırım.

Kadriye benim bu sözlerimle, yalnız bir izdivaç teklîfi karşısında olmadığını, en ufak teferruâtına kadar düşünülmüş ciddî bir vaziyetle yüzyüze bulunduğunu anlamıştı. Hiç beklemediği bir anda hükümdârın hazînesinden mücevher hediye edilmiş bir zavallı şaşkınlığı içinde idi.

Ben şimdi bu hayret baskını altında büsbütün mâsumlaşan, çocuklaşan şu kızı, hemen ilk defa alıcı gözü ile seyrediyordum: Ufak taptâze bir yüzün üstünde iki iri ceylan gözü ve bu beyaz yüzü keskin bir tezatla büsbütün ağartan simsiyah kaşlar.. ağız küçük ve güzel, fakat hemen hiçbir mânâ ile kudretlenmemiş. Esâsen çok güzel denebilen bu çehrenin tek kusûru, bir bebek şahsiyetsizliği. Maamâfih hârikulâde güzel olan

gözlerinde öyle temiz ve duru bir ifâde var ki, insana gayriihtiyârî, bu bana yeter, dedirtiyor. Bilhassa aralarından kaçtığım kadın karikatürlerine bakınca, bu nefis bir sanat şâheseri.

İşte nihâyet onlardan kaçtım; briç masası altında bacak avcılığı yapan hoşlandığı adama, bir hücum taburu kumandanı tavrı takınan kadınların eli buralara kadar uzanamaz. Şimdi bu çatının altında, çok soğuktan gelen kimsenin, ılık bir odayı gâyet sıcak zannedişi nevinden kuvvetli bir harâret hissediyorum..

Sâlih'in sesi, dimâğımın bir projektör huzmesi gibi, geçmiş günleri yer yer aydınlatan ışığını kendi üstünde topladı.

–Beyfendi, beyfendi.. vâli bey haber göndermiş, sizi istiyormuş..

Bu ses, hislerime dolanan bir kement ısrâriyle onları bir nefeste İzmir'den Bursa'ya sürükledi. Rüzgâr bulamayan bir yelkenli gibi artık o tarafa gitmeme imkân yok. Sâlih'in telâş ve memnûniyetine gülmemek için kendimi zorluyorum. O ise bu kayıtsızlığımdan âdeta kırgın, benden bir cevap bekliyor. Vâli ne zaman beni çağırtsa, o hep böyle sevinir ve telâşlanır. Basit ve sâde dimâğı, beni büyük adamların meclisinde görmeği, istikbâlim için hayır alâmeti addederek ilerleyeceğim ümîdine kapılıyor. Bîçâre adam arkada bırakıp geldiğim mevkîimi bilse, mutlak kederinden ölür.

Yazımı bırakmadığımı görünce bu sefer bir baba ciddiyetiyle:

–Beyefendi, araba da göndermiş.. elbiselerinizi getireyim mi? diyor.

Bu vilâyette hoşlandığım kimselerden biri de Vâli Râsim Bey'dir. Akıllı bir adam olduğu için, etrâfını, yorulmadan idâre etmesini bilir. Bir çok kimseler için

ağır ve zahmetli olan nice mes'ûliyetli işler, onun dürüst ve ustalıklı idâre makinesinden bir anda hallolup çıkar. Sonra, kendini zorlamadan, yormadan, âdeta bir eğlence mâhiyetinde başardığı resmî vazîfesini, akşam olup da, tıpkı fabrikası tâtil olan bir işçi gibi, bir köşeye bırakıverince, süratle kendi husûsî zevk muhîtine döner. İş başında faâl ve becerikli bir hassâsiyetle çalışan bu adamın, evinin içinde hiçbir defa dosya ve evrak gibi şeylere tesâdüf etmedim.

Yaşının çoktan elliyi geçmiş olmasından mı nedir, meclislerinde, eski İstanbul'un sazlı, nükteli, rind karekterine açık kalmış bir pencere vardır. Altı aydan beri ben de bu meclislere devam etmekteyim. Râsim Bey'in, babamın eski bir dostu oluşu, herkesten sakladığım mâzimi onun bilmemesine imkân bırakmadı. Bu yüzdendir ki o, aramızdaki resmî uçurumu pek çabuk aştı ve Canoğlu Cemil'i, bir ilkmektep hocası görmekten hâsıl olan hayretini her önüne gelene söylemek patavatsızlığını gösterdi.

Râsim Bey'in meclislerinden pek zevk almıyorsam bile sıkılmıyorum da. O, bir rakı sofrasından sonra, artık vâli değildir. Kimseyi şahsî kanâatlerine meylettirmeğe uğraşmaz... görgüsünü, ilmini, zekâ ve liyâkatini alçakgönüllülüğü ve tevâzûu ile yumuşatarak karşısındakini sıkmadan konuşur ve bilhassa hitap ettiği kimseye geniş bir söz zemîni bırakır.

Bu toplantıları, eski zevk âlemlerinden ayıran husûsiyet, meclisin kadınlara da açık olmasıdır. Fakat nedense hepimiz çok mu ağır başlı insanlarız, yoksa ekseriyetle ağır başlı mevzûları mı tercih ediyoruz da onun için kadınlar bize pek rağbet etmiyorlar. Hatta pek değil, hiç. Berâber olsak, ben kendi hesâbıma memnun olacağım.. Kadın yüzü, çölde tesâdüf edilen

bir su gibi dinlendirici.. Mektupçuya sorulursa, bu kadınsız meclislerin sebebini pek başka türlü îzah ediyor. Vâlinin karısını öfkeyle işâret ederek:

–Şu etleri heybe gibi sarkan şişman karı yok mu, işte kıskançlığından manevra çeviren hep o... ne yapıp yapıp kocasının yanına kimseleri sokmuyor.. diyor.

Yalnız vâlinin evine her gidişimde, genç ve güzel yiğeni dâima karşıma çıkar, yanımıza gelir. Hoşuna mı gidiyorum, nedir, dikkatimi çekecek hiçbir fırsatı kaçırmaz. Evli olduğumu söyleyip duruyorum ama, başta vâli, buna kimseyi inandıramıyorum. Bekâr olmadığıma inanan bir Sâlih var. O, yalandan hiç hoşlanmadığımı o kadar çabuk öğrendi ki, ne söylesem derhal inanır. Birkaç defa, karımı niçin anasının babasının yanında bıraktığımı, buraya niçin getirmediğimi sordu. Ona: İki aya kadar doğuracak, lohusaya da, çocuğa da, bana baktığın gibi nasıl bakarsın? diyemiyeceğim için her soruşunda, vakit var Sâlih, vakit var, diyerek geçiştiriyorum.

Şimdi Sâlih'in nezleli ve tok sesi biraz daha çekingen beni çağırıyor:

–Beyfendi, elbiselerinizi getirdim, boyun atkınızı bulamadım. Yoksa gene mektepteki çocukların birine mi verdiniz?

Çekingenlik sırası şimdi bende. Çünkü Sâlih, paramın ve malımın aman vermez kontrolörüdür.

–Bu sefer bir köylüye verdim Sâlih.. diyorum. Artık öfkesini gizlemeğe lüzum görmüyor:

–Ama beyim bir ay içinde bu beşinci.. buna para dayanmaz ki.. diyor.

Ve hiddetle odadan çıkarken, gittikçe uzaklaşan sesi kendi kendine:

–Sonra odasında oturacak bir minderi yok.. diye-

rek sönüp kayboluyor.

Nedense bugün evimden çıkmayı içim istemiyor. Belki havanın çok soğuk ve karlı oluşundan, belki de içimde bu kar fırtınasından daha şiddetli bir bora esişinden. Ve yâhut gün geçtikçe, yaşadığım şu sâde ve basit dekora bir parça daha intibak edişimden.

Fakat bir taraftan başta vâli, yeni muhîtimin insanları beni kendi hâlime bırakmıyorlar. Husûsiyle Râsim Bey'in babaca bir arkadaş karekteri taşıyan dostluğu, reddedilemiyecek kadar samîmî, maksatsız ve sıcak... Onun meclisinin en genç uzvu olduğum halde, en kıymet verileni, îtibar, hürmet göreniyim. Îtiraf ederim ki yalnız vâliden değil, bütün vilâyetten alâka ve sevgi görüyorum. Ama bu alâka da, bir bakıma, benim için bağ oluyor, fakat nasıl ki cisim, rûhun başı boş, hür ve müstakil seyrine bir hat çekiyor, düzen ve muvâzene âleti oluyorsa, hayattaki kayıtlar ve bağlar da, cismi, yırtıp kaçmak isteyen rûha, şahlanan bağlarını koparmak isteyen bu kayda gelmez kuvvete bir ikinci nizam verici vazîfesini görüyor. Onun için, mütevâzî bir mektep hocası olarak saklandığım köşemde, beni büsbütün kendi hâlime bırakmayışlarına vakit vakit memnun oluyorum.

Yalnız vilâyette bana karşı olan bir kayıt memuru var. Halbuki Bursa'ya gelir gelmez bir vesîle ile ilk yardım ettiğim adam bu olmuştu. Aramızda hiçbir kötü sözün geçtiğini, hatta ne yüzden benimle arası açılmış olduğunu da bilmiyorum. İyiliğe fenâlıkla cevap veren bu zavallıya, acımaktan başka ne yapılır?

Sonra düşünüyorum: Sâlih'e, bana bu derece sevgi ile bağlanması için ne yaptım? Hayat boyunca maaş mı bağladım, yoksa bağ, bostan mı bağışladım? Niçin bir tarafın şükranla karşıladığı iyilik, diğer tarafı küf-

râna sevkediyor? Aynı şey bir tarafı minnettar ediyor da, neden öteki tarafı gazaba getiriyor?

Fakat bunda anlaşılmayacak bir şey yok ki.. Rüzgâr, baharın cisminden ne hayatlar ne tarâvetler, ne çimenler ve çiçekler çıkarıyor; fakat gene o rüzgâr, sonbaharın cisminden ne kıyâmetler ne harâbîler ne ölümler meydana getiriyor.

Şu halde, renksiz olan güneşin renkli camlardan geçince, ziyâsının da muhtelif renklerle boyandığı gibi, Ahmet'in, Mehmet'in de cisimleri camına çarpan renksiz mânâ, o cismin kâbiliyet ve istîdâdı ile boyanarak ortaya çıkıyor. Bunda, kayıt memuruna kızmaya sebep yok. Güneş, ondan siyah renkte görünmek istemiş, vesselâm.

*

İzmir'de alelacele evlenip de amcama hem el öpmeğe hem de bankadan ayrılarak vilâyetlerin birinde bir ilkmektep hocalığı alacağımı söylemeğe gittiğim zaman, zavallı adam kaç zıt rûhî hâletin tesîrinde kalarak bana kaç cepheden hücum etmişti. Ben akılsız, ben nankör, ben hâin, ben düşüncesiz, ben budala..

İşimi bıraktığım için hem akılsız, hem de nankördüm. Âilemden uzaklaşmak istediğim için hâindim. Kadriye gibi görgüsüz ve ortahalli bir adamın kızı ile evlendiğim için de düşüncesiz ve budala idim.

–Hiç olmazsa, diyordu, hocalık yerine bir müdürlük al.. bu ne izzetinefis kırıcı, bu ne aşağılık...

Ona, kendi iç kuvvetlerimin idâresine sâhip oluncaya kadar kimseyi idâre etmek niyetinde olmadığımı hocalığı da büsbütün boş kalmamak, cemiyetle bağımı koparmamak için istediğimi ve günün birinde kendimi dinlenmiş hissedince, daha rahat olarak işime avdet

edeceğimi söyledim. Bana:

-İş hayâtına yeni atılmış bir genç yorgun olur mu? dedi.

Ona, işten değil, hepinizden, körükörüne yaşadığınız hayattan, kof ve değersiz kıymetlerinizden, kucağıma düşen kadınlardan, kucağına düşürülmek istediğim dağdağalı işlerden, demedim. Kısaca:

-Öyle istiyorum! dedim.

Fakat amcam bir türlü hızını alamıyordu:

-Gün olup aklın başına gelip de meşleğine dönsen bile aradaki kaybolan seneleri ne yapacaksın? dedi.

-Bunlar ziyan değil kazanç, kayıp değil kâr amca! Gece niçin uyuyor, tıpkı bir ölü gibi bütün zihnî faâliyetimizi tâtil ediyoruz? Uzviyetimizi dinlendirmek ve tâze bir kuvvetle ertesi günün hayâtına tekrar başlamak için değil mi? Şu halde uyku ile geçen bu zamâna acımamız îcap etmez mi? İşte vücut için her yirmi dört saatte tekrarlanan bu istirâhat devresini, ben mânevî bünyeme bir kez daha mahsus olmak üzere bahşedersem çok mu? Hasselerimin ve iç tezâhürlerimin dinlenmesi lâzım. Bir kayıbım var, onu bulmam lâzım..

Amcam, aklî muvâzenemden şüphe eden bir bakışla beni dinledi. Sözlerim ona hiçbir şey ifâde etmemişti. Acıdım ve fikrî seviyesine inerek:

-Farzet ki amca tahsîlimi birkaç sene sonra bitirmiş olayım, bundan ne çıkar? dedim.

Fakat zavallı adam, kendi tâbiriyle, bir daha hayâta dönmeyeceğime o kadar inanmış ki üzüntüsünü hiçbir sözle hafifletemiyorum.

-Bitti, bitti.. seni kaybettik artık! diyor.

Sanki bunları da ne düşünüyorum şimdi? Şu karşımda serili yatan Bursa ovasına bakmak, geçmişin fersiz ve zevksiz günlerine baş çevirmekten daha hoş.

Bana bu vilâyette iş verdikleri ne iyi oldu; târihî şehirlerle aramda bir akrabâlık hissederim ve tıpkı görmüş geçirmiş kimselere karşı beslenen saygıdan duyarım. Esâsen mâzînin dolgun senelerini berâberinde sürükleyen her şeyde az çok bir seçkinlik yok mudur? Fakat şu da var ki biz insanlar bu hissimizi ekseriya mübâlâğa ile belirtiyor ve ona ilişip kalıyoruz.

Geçende şehri ziyârete gelen bir arkeologla görüştüm. Bana uzun uzadıya koleksiyonlarından bahsetti. Ne tuhaf.. insanlar bir kırık testiyi, bir taş parçasını, târih, sanat ve estetik kıymetleri için asırdan asıra intikal ettiriyorlar ve bu sanat eserlerinin karşısında zevkten dilleri tutuluyor da, rûhun, mânânın dokuduğu şâheserlere dudak büküyorlar.

Bence şekil ve sanat, mânâyı ziynetleyen bir kaptır. Mânâ, şekil perdesi altında gizli olduğu için göz, iç kıymetini görmüyor da, dış tezâhürlerini görüyor. Rûhu görmeyip, cesedi gördüğümüz gibi.

Şekil, mânâyı bulmak için bir kapıdır. Yazık ki insanlar bu kapının sanat inceliklerine, estetik vasıflarına dalarak, onu açıp içinde gizli olan hazîneyi elde edemiyorlar.

Biz, çoğumuz, ağacından ham koparılmış bir elma, bir portakal gibiyiz. Şekli karar bulmuş, fakat içine tam lezzet gelmemiş bir elma, bir portakal. Halbuki elimizde tutup evirip çevirdiğimiz bu portakal ve elmadan asıl maksut olan, lezzet değil midir?

O lezzet ki elle tutulmaz, gözle görülmez. İşte insandaki hakîkî mânâ da, portakaldaki çeşni gibi çok, pek çok gizli. Fakat onu elde etmek, onu bulmak lâzım.

Gûyâ ki ruhlar vücut elbisesi giymeden evvel, her

birinin eline cilâlı, gönül alıcı birer top verilmiş. Sonra bu topları veren, onları birden bire ellerinden kaparak fırlatıp atmış ve: Haydi arayın bulun! demiş. Her ruh, bir görüp bir kaybettiği o güzel şeyin telâşiyle yola düşünce, kendini dünyâda bulmuş. Fakat dünyâda topu unutturacak neler neler var.. amcamın oynadığı kumardan, yengemin takıp takıştırdığı mücevherler, giyip salındığı ipek elbiselere kadar her şey, her şey dünyâda.. Fakat o elmas ki yandığı zaman külü bile kalmayan bir kömür parçası, pırıl pırıl parlayan o kumaşlar ki bir böcek kusuntusudur. Fakat insanlar hangi şeyin aslî kıymetini araştırırlar? Gurûrumuzu, kinimizi, hiddet ve hasedimizi, yâhut tamah ve neşemizi tahrik eden şeylere, değil aklımız dürbünü ile bakmak, hatta teleskopik bir görüşle de tetkik etsek, onlar gene hiç, gene gülünçten aşağı bir hiçtir. Güneşi örten bir bulut parçası gibi, yazık ki bunların da bayağı ve küçücük cirmi, görmemiz ve bulmamız lâzım olan şeyle aramızda engel teşkil etmekte. İnsandan beklenen, dünyâya, kaybettiği topunu aramağa gelmiş olmasını unutmamaktır. - İşte amcama bahsettiğim kayıbım! - Fakat topu fırlatan, oyununu o kadar sanatkârâne tertip etmiş ve araya o kadar muhtelif gözbağları koymuş ki, birine olmasa bile bir başkasına yakalanmamak pek müşkil! Günün yarısı, aydınlık yarısı karanlık olan bu dünyâda o topu bulmak kolay mı sanki?

Dünya, kâh gece ile karanlık, kâh gündüz ile aydınlık olduğu gibi, kalp de gece ve gün gibi iki arada gidip gelmede.. Ancak elinde feneri olan kimse için gece karanlığı, yolunu görmesine mânî olmadığı gibi kendini aydınlatanlar için de zulmet yok. Kaybettiği topunun arayıcısı olanlar da zâten güneşini kendinde taşı-

yanlar, güneş olanlar işte onlar unutmuyorlar; arıyor ve nihâyet buluyorlar..

Bu, demir asâ demir çarık, gezip arayıp buldukları da kendilerinden başka bir şey mi sanki?

*

Dün bir vak'a oldu. Çarşıdan Setbaşı'na doğru gidiyordum. Tam köprünün üstüne gelmiştim ki, bankada iken maiyetimde çalışan bir memura tesâdüf ettim; gülümsedim ve selâm verdim. Fakat ne tebessümüm ne de selâmım, yüzündeki kayıtsız maskeyi kımıldattı. Fazla olarak başını çevirdi ve hızla geçip gitti. Beni tanımamasına imkân yoktu. Hemen iki sene berâber çalıştığı bir kimseyi, altı ayda nasıl unutabilirdi? Mesele meydanda idi. Banka şefliğinden ilkmektep hocalığına düşüveren bir adamın, cemiyetteki îtibârı da aynı süratle sukut ediyordu.

Dünya gālip bir zümre için Nasreddin Hoca'nın kürkünden başka nedir? O anda istedim ki bu çevrilen başı tutup kendime döndüreyim ve: Dostum arkadaşım, hemşerim! gerçi bugün üstümde seni bana cezbedecek kürküm yok.. Fakat bir akıllı adamın yanıp yıkılacak, solup sararacak, çürüyüp dağılacak kıymetlere âşık olması yazık değil midir? Öyle ya, sen evvelce bendeki bu âriyet mevkîe âşıktın; vaktâki onu, şu veya bu sebeple terkettim; yâhut o beni terketti, sen de, tıpkı sevgilisi birden bire çirkinleşmiş veyâhut ihtiyarlamış bir âşık gibi benden yüz çevirdin. Evvelce o kürkün ucunu öpen sen, şimdi câzibesinden, ziynetinden soyunmuş olan eski sevgilinden niçin baş döndürüyorsun? Ne bilirsin, belki de bu uryan kalan, kendi aslî hüviyeti ile meydana çıkan adamda, tamah edilecek bir iç kıymeti, mânevî bir kürk vardır? Eti deriyi örten

kürkleri, gün olup insanın sırtından çıkarabilirler; fakat rûhun kāmetindeki mânevî kaftanın, bu kürkün hırsızı olamaz.

Gel dostum, bana gel.. Eskisi gibi gel, menfaat ve garez lekesi olmayan bir safvetle gel.. demek istedim ve onun bu kötü tutumunu, bir meyvenin kabuğunu, bir sebzenin çöpünü ayıklar gibi temizlemek, koparıp atmak istedim. Fakat hiç kābil mi? Ben de neler düşünüyorum? Bunlar ona söylenecek sözler mi? Hangi çiftçi çorak arâziye tohum saçar? Benim endîşe ve fikrim, çiftçinin pratik bilgisinden daha mı kıt ki, onu taşlık bir zemîne ekmeğe niyetleniyorum? Hem insanlık tohumunu yalancı bir elin ekmesine hâcet yoktur; o kendiliğinden biterse biter. Öyle ilimler vardır ki kitaplarda bulunmaz; kitap, onların bir harfinin ateşine bile tâkat getirmez, yanıp kül olur.

Aynı günün akşamı, vâli, mektebe üstüste haber göndererek beni çağırttı. Bu devamlı alâka, bana: Mevlânâ'nın: "Rahat ümidiyle fâre deliğine de girsen, orada da gene bir kedi pençesi gelir seni bulur," sözünün canlı bir ifâdesi olduğunu ihtar ediyor.

Silik ve fersiz hüviyetimle mütevâzî bir mektep çatısına sığındım da ne oldu sanki? Vilâyetin en büyük memuru benimle, mektebin müdürü benimle, kitapçı, talebe, hademe benimle.. herkesi çok sevdiğim için mi nedir, herkeste de bana sonsuz bir sevgi ve alâka var. Bâzan başımı dinlemek, dosta, arkadaşa tesâdüf etmemek için esnaf kahvelerine, bâzan da, buranın kütüphânesi mâhiyetinde olan Kitapçı İzzet Efendi'nin dükkânına gidiyorum. Maamâfih sağdan soldan çekiştirilmeme rağmen, bu ufak tefek alâkaların hiçbiri iç âsâyişimi bozacak mâhiyette değil. Hârikulâde bir sükûnet ve aradığım huzur içindeyim. Vâli, bu ak-

şam da gene, beni alıp getirmesi için uşağını göndermişti. Muhâfaza altında olmadıkça bir yolunu bulup kaçacağımı bildiği için son zamanlarda bu usûlü tutturdu. Bizim müdürün de evi aynı yol üstünde olduğu için mektepten berâber çıktık. Fakat o, şişmanlığı yüzünden, yokuşa hiç gelemez. Ağır ağır yürüyerek Setbaşı'na doğru gidiyoruz. İlk gören kimsede zekâsız, bön bir adam tesîri uyandıran dolgun kırmızı yüzünde, havanın şiddetli soğuğuna rağmen iri iri ter tâneleri var. Fakat bu adam, göründüğü gibi ne saf ne de akılsızdır. Uyku taklîdi yapanla uyuyanı ayırmak ne kadar müşkülse, onun da safdillik maskesi altında ışıl ışıl yanan zekâsını anlayabilmek o kadar müşküldür. Maamâfih bu zekâ saklambacı, onun kendi îcat ettiği bir oyun değil, hilkatın tabiî bir lutfudur. Eğer istemiş olsa bu safdillik perdesini bir tuzak gibi kullanarak oraya istediği kimseleri düşürebilir. Fakat o, ne tuzağını çalı çırpı ile örten, ne de kuş sesi taklit ederek kuş tutan avcılar gibi mâsum kimseleri yere çarpar. Şehirde bu adamdan kime bahsetsem, bırak şu budalayı, der. Halbuki o, düşünmeden bu hükmü veren çok akıllı geçinenlerden daha akıllı ve zekidir. Hemen kimse ile görüşmemesi, zavallının umûmî bir antipati havası ile kuşatılmasına başlıca sebeptir. Yalnız benimle o kadar dost oldu ki, mümkün olsa bir dakîka yanımdan ayrılmayacak ve belki bu dostluğun, belki de herkese ondan sitâyişle bahsedişimin tesîri ile, muhîtindeki buz tabakaları hafifçe gevşedi. Canım müdür bey sâhiden fenâ bir adam değilmiş... diyenler belirmeğe başladı. Etrâfiyle olan bu barıştan o kadar memnun ve minnettar ki bu tavassutumun bacını ödemek için her fedâkârlığa râzı olduğuna emînim.

Hiç konuşmadan Setbaşı'na geldik. Bir aralık dur-

du; ben de durdum. Aptallığına hükmettiren sarkık, şiş dudakları, yorgunluktan büsbütün gevşemiş, küçük derin gözleri büsbütün derinlere çekilmişti. Yarı bir dinlenmeden sonra:

–Oğlum, Cemil Bey.. Ben bu sene emekli olacağım, yerime seni müdürlüğe tâyin etsek, vâli bey de taraftar olup yardım etse, olmaz mı? Herhalde vekâlet senin gibi bir gence bu mevkîî minnetle verir. Hoş görüyorum yükseklerde gözün yok ama bu kadarı da fazla, unutma ki her düğümü çözen paradır. Onun elinin uzanmadığı yer yok. Her istediğini yakalayıp ayaklarına getiren de, gene para..

Heyecanlı bir günümdü; tartılı konuşamadım:

–Yalnız benimkini bulmaktan âcîz, yalnız benimkine uzanmak için bu eller pek kısa.. dedim.

Sabahki vak'adan, yâni arkadaşımın, selâmını benden esirgemesinden dolayı keyfim yerinde idi. Bu hâdise, içimdeki hayâta tâze bir şûle ilâve etmiş, heyecan ve zevk vermişti. Birçok kimseler, halkı kendilerine bağlamak, itâat üzere görmek isterler. Halbuki ben, kendi kendimle kalabilmek için, âdeta bütün dünyânın bana karşı olmasını temennî ettiğim çok defa vâkîdir. Yokuşun üst başında bulunan kimse için o yol inişse de, alt başında olan için çıkıştır. Biz insanlar, yorgunluksuz olduğu için dâima inişleri, sukutları, yükselişlerin, çıkışların zahmetlerine tercih ederiz. Halbuki içimizi yoran hâdiselerin bizi ne mertebe yükselttiğini asla hesâba katmayız da, başaşağı yuvarlayan alkış ve sitâyiş uçurumuna kendimizi atarız.

Ben dünyâya, kaybolan topunu aramaya gelmiş bir insanım; bu yolculukta, yokuşlara, hendeklere, uçurumlara, deniz ve dağlara tesâdüf etmem tabiî değil midir?

Müdür sükûtumu anlamamış görünerek:

–Ne demek istiyorsun Cemil Bey? Çok genç olduğun için bugün paranın hazırladığı imkânları tamâmen idrâk edemezsin, fakat beni dinle, hocalıkta kalmak için ısrar etme.. dedi.

–Benim elde etmek istediğim kıymet îzah edilemez ki... dedim. Ona sâhip olabilmek için para, mevkî, şan, şeref, toplar ve tüfekler nedir? Yuvasının etrâfında dolaşan insan ayağına, karınca saflarının hücumu ne kadar zavallı bir hareketse, benim kaybettiğim şeyi elde etmem için de cihânın bütün varlıklarının bende toplanması ve benimle birlikte seferber olması aynı değersizliktedir. Bir cihangir olsam, hatta bütün dünya şahsî mülküm olsa, ben benim olmadıkça kendimi hiçbir değere mâlik saymam.

Müdüre ilk defa açılıyordum ve zannederim o da ilk defa beni anlayan gözlerle içime bakıyordu:

–Senin gönlün, dünyâdan da geniş.. dedi ve sustu. Doğru söylemişti. Cihânın azameti, içimdeki şûle saçan cevherin karşısında bir hardal tânesi kadar küçük ve bîçâre idi ve ben gönlümü intihap eden bu sonsuzlukla çift olmadıkça avunamıyor, oyalanamıyordum. Herşey anlatılır, herşey söylenir, herşeyin az çok bir ifâde yolu vardır. Ancak vicdânî zevktir ki ne harfe ne heceye ne sese ne de söze gelir.. Bence zevkin kemâli ölümdür. Ne yazık, ölü de söz söylemez.

Müdürün kocaman eli elimi sıkıyor ve:

–Haydi oğlum hava çok soğuk açıkta durmayalım, seni üşütmekten korkuyorum diyor.

Yüzümün buzdan bir maske geçmiş gibi donmuş ve uyuşmuş olduğunu o zaman farkediyorum; yerlerde bir karıştan fazla kar var.

Artık ne müdür soruyor ne de ben cevap veriyo-

rum.

Ayrılırken:

–Ben eve gideceğim, Sâlih odamı ısıtmıştır, diyor ve geri dönüyorum.

Fakat vâlinin arkamızdan gelen uşağı, hem mahcup hem de ricâkâr, yüzüme bakıyor ve nihâyet dayanamayarak:

–Ayağınızı öpeyim beyefendi.. Bu sefer de boş gidersem vâli beyden muhakkak azar işitirim, diye sızlanmaya başlıyor. Adamcağıza acıyorum ve Râsim Bey'in evine doğru hızlı hızlı yürümeğe başlıyorum. İçeri girer girmez ilk karşılaştığım, gene vâlinin yeşil gözlü yiğeni Şermin oluyor. Kışın en soğuk günlerinden biri olmasına rağmen ince ve dekolte giyinmiş; yüzünde, güzelliğinden gelen bir cüret var. Beni görünce gülüyor ve bir şimşek gibi açılıp kapanan bu keskin gülüş, beyaz dişlerini gösteriyor. Sonra bir anda, kadınlığının bütün mahâretini toplayarak salona girmemi geciktirecek bahâneleri bir bir yoluma döküyor. Üşümüş olduğumu ileri sürerek, oturmam için holdeki büyük sobanın yanında yer göstermek, uşaktan alelacele çay istemek ve yanıbaşımda bir kuş neşesiyle durmadan konuşmak, salona geçmememem için önüme yığılan sebeplerden birkaçı.. Fakat ben, ısınmaya şiddetle ihtiyâcım olduğu halde nedense oturmuyorum.

Bu kız, amcamın evinde iken karşımda geçit resmi yapan kadınlara benzemiyor; fakat acemi cür'etinden tutun da her tavrında bir mukallit şahsiyetsizliği göze çarpıyor. Yalnız şu da var ki iyi kalbli oluşu, onu, taklit etmek istediği meş'um kadınlar kadrosu içine girmekten korumuş olduğu için, sâde, tabiî ve cana yakın anlarına da tesâdüf olunuyor.

Çayı ayakta içiyorum ve tam fincanı masanın üs-

tüne koyarken cereyan kesiliyor, karanlıkta kalıyoruz. Kısa bir şaşkınlık devresi. Gideceği istikāmeti şaşıran genç kızın ayağı halıya takılıyor ve sendeleyerek yumuşak göğsü göğsüme çarpıyor. Bu çarpışmada saçlarının ılık temâsı ve dudaklarının rutûbetini bir an yüzümde hissediyorum. Belki bir tesâdüf, belki bir kasıt netîcesi olan şu harekete hissiz kalabilişim, onu asabî bir aksülamelle hırçınlaştırıyor ve:

–Affedersiniz Cemil Bey bir yerinizi acıttım mı? diyor.

–Hayır Şermin Hanım yol üstünde durduğum için asıl ben af dilerim.

Bir sözüm, bir hareketimle avcumun içinde kalabilecek olan bu kadın için ben, kim bilir ne duygusuz, hatta budala ve beceriksizim...

Îtiraf ederim ki ondan zevk alacağım anlar olabilir. Fakat âna mahsus zevklerden istifâde değil, hatta onlara zevk denilmesine bile tahammülüm yok. Bu tıpkı, damlaya deniz demeye benziyor. Gerçi ikisi de aynı cinsten şeyler; fakat birinin içinde yüzülür, gezilir, öteki ise bir kıvılcımı bile söndüremez.

Kadriye'nin küçük beyaz elinin hayâlen temâsı, benim elimi, göğsüme düşen yeşil gözlü güzelin belini kuşatmaktan alakoydu. Karımın üç günlük yolda olan azîz mevcûdiyeti, kucağıma atılmış olan bu kadının yakınlığından bana daha yakın ve sözü geçkin..

Evet bir süs, bir biblo olan her kadın benim için bir tek su damlası. O halde denizin genişliğinde olan Kadriye mi? Maalesef hayır, o da değil.

Gerçi aşkı umman olarak insanda görmeyi beklemek muhâl bir temennî. Zîra kâinâtın her bir zerresinde dolaşan aşk, bir vücutla kayıtlı olabilir mi? Fakat öyle vücutlar vardır ki, cilâlarının şiddetinden ayna-

laşmış ve aşkın mutlak hüviyetini gammazlayan birer gösterici olmuşlardır. Ancak onlara bakan kendini ve aşkın saf yüzünü görebilir. Aynaya bakan kimsenin kendini eksiksiz görmesi gibi. Kâinâtı kuşatan, hayır yaratan aşk, kendi mayası iken vücûda getirdiği eserden ayrı ve uzak olabilir mi?

Ne ayrı, ne uzak.. yaradılmış ne varsa hepsi, her şey o.. İşte biz insanlar daha dünya hayâtını bulmadan, ezel gününde onu kaybettik, bu dünyâda aradığımız top o.. Fakat onun kâinâta serpilmiş kırıntılarını görünce, hemen gönül bağlıyor ve: Kaybolan topumuz mutlak budur! diyoruz. Değil, kasem ederim ki değil.

Karanlıkta ne kadar kaldığımı bilmiyorum Şermin yanımdan çekilip gitmişti ve ben, uşağın getirdiği şamdanın ışığında yürüyüp salona girdiğim zaman, burasını da bir tek mum aydınlatıyordu. İçerisi oldukça kalabalıktı; vâli benim geldiğimi anlayınca yakınında yer gösterdi ve sitemlerini iltifatlarla süsleyerek konuşmağa başladı. Kâh bana, kâh meclise hitap ediyor ve mütemâdiyen söylüyordu. Bereket versin salonun büyüklüğüne karşı mumun ışığı o kadar fersiz ve cansızdı ki kimse kimsenin yüzünü seçemiyordu. Mecliste, her zamanki âşinâ çehrelerden başka, yabancılar da vardı. Râsim Bey, takdim işini salonun aydınlanacağı zamana bıraktığını söyleyerek, ortadan konuşmaya başladı:

–İşte bu, Cemil Canoğlu denen genç adam yok mu, eski bir dostumun oğlu olmasına rağmen, buraya ilk geldiği zamanlar, hakîkî hüviyetinden şüphe edecek kadar yadırgadım. Vilâyete gizli bir vazîfe ile mi gönderilmişti, bir teşkîlâtı mı idâre etmek için banka şefliğinden, mütevâzî bir hocalık örtüsü altına gizlenmişti?

Bunlar ve bunun gibi bin türlü ihtimaller bir zaman kafamı yordu durdu. Fakat sonunda anladım ki ortada ne şu ne de bu vardı. O, sâdece anlaşılmaktan, anlatılmaktan uzak ve şahsiyetiyle cihânı alâkadar edebilecek bir insandı. Fakat ne yazık ki kimsenin kendisiyle alâkalanmasını istemiyordu.

Biz onu dinlemedik; dinlemiyoruz. Husûsiyle ben.. değil mi Cemilciğim? Eğer sen dostum Ârif Canoğlunun oğlu da olmasaydın, ben gene, şu temiz, mert ve riyâsız yüze, hiç kimseye duymadığım alâkayı gösterirdim.

Râsim Bey bu sözleri, içinde yabancı da bulunan ve yüzlerini seçemediğim bir kalabalığa ne demeğe söylüyor ve mevzûu, sıkılacağım bir şekilde uzattıkça uzatıyordu? Ben buralara halkın îtibar ve alâkasından kaçmak için geldim. O îtibar ve alkışlar ki, sokak ortasına atılan çalı çırpı gibi insana her adımında zahmet verir ve yolunu keser. Bunları istemiyorum, istemiyorum.

Yarı karanlığa rağmen bütün gözlerin üstümde toplanmış olduğunu ve bütün dudakların, vâlinin açtığı çığırı tâkip etmek istediğini hissediyorum. Odaya ışık veren tek mumun ürkek, cılız aydınlığı, eşyâlarda titreye titreye geziniyor. Hayâlî bir cisim gibi zorla seçebildiğim askerî hastahânenin başhekimi:

–Haklısınız vâli bey.. Bu genç, bir yıldız değil ki teleskopla seyredelim.. sonsuz bir küçüklük değil ki mikroskopla büyütelim. O da bizim gibi bir adam.. Fakat çeşnisi başka, terkîbi ayrı, yaradılışını dokuyan unsurlar hârikulâde esrarlı ve ince..

Artık dayanamıyorum:

–Ricâ ederim, görüşünüzü daha fazla kötüye kullanmayın. Konuşacak başka söz mü yok?

Durun size bu sabah başımdan geçen küçücük bir vak'ayı anlatayım..

Diyorum ve iki sene maiyetimde çalışan bir memurun bana selâm vermeği bile zahmet addettiğini, hatta yanımdan geçerken başını çevirdiğini söylüyorum.

Vâli, terbiyesizi mahcup etmeliydin! diyor.

-Onun hicap verici hareketi kendisine yeter, zavallıyı bir de ben mi mahcup edeceğim? Fazîletin mükâfâtı kendinde olduğu gibi, kötülüklerin cezâsı da gene kendindedir.

Fakat Râsim Bey'i bu cevâbımla tatmin etmiş olmuyorum.

-O ikbâl düşkünü herife senin ne yüksek bir insan olduğunu mümkün olsa da ben anlatsam, diyor.

İşte tam bu sırada birden bire cereyan geliyor ve gözlerimin kamaşmasına rağmen ilk gördüğüm çehre, sabahleyin yanımdan geçip de başını çeviren zavallı oluyor.

Zavallı, diyorum. Zîra tuzağa düşürülen bir mahlûk da, ancak bu kadar korkar ve titrer.

Âdetâ gözlerime sızan bakışları, benden sadakadan çok fazla bir şey, canını bağışlamamı istercesine yalvarıcı. Ben de ona bakışlarımla cevap veriyorum: Korkma, korkma.. seni rezil edecek değilim; senin sırrın benim sırrım.. Ben seni affettim, elverir ki sen kendi kendini affedebilesin.

Sonradan öğreniyorum ki onun vâli ile görülecek husûsî bir işi varmış. Ertesi gün benden özür dilemek için mektebe geldi. Elimden geldiği kadar heyecanını teskin ve tatmin ettim. Kapıdan çıkarken gözlerinde yaş vardı.

*

Bir haftadan beri fâsılasız yağan karlar iki gündür gevşemeğe başladı. Her buyruğunu çâresiz bir itâatla karşıladığımız tabiat, şimdi de beyaz, temiz kaftanını atarak çamurlanacak. Hatta bu beyaz, lekesiz örtü, şimdiden yer yer yırtılmaya bile başladı. Maamâfih hava gene soğuk. Gerçi yokuştan nazlı bir su şırıltısı geliyor, fakat havanın yüksek rutûbeti sivri bir çivi ucu gibi insana batıyor.

Bursa'nın profilini gören sedirimdeyim.. Sâlih gelip gidip sobaya odun koyuyor. Bir seferinde kapıyı o kadar hızlı çekti ki, sarsıntı ile duvardan bir şey koparak yere düştü. Bunu evvelâ birçok yerleri çatlamış sıvalardan bir parça zannettim. Fakat dikkatle baktığım zaman duvardaki nar hevenginden bir tâne koparak yere düşmüş ve üç parça olmuş olduğunu gördüm. Hatta düşen narın tâneleri tâ oturduğum sedirin önündeki halıya kadar yuvarlanarak dağılmıştı.

Dışı birlik, içi çokluk gösteren bu meyvenin mânîdar görünüşünde, her zaman dünyânın mâhiyetiyle sıkı bir benzeyiş bulurum.

Nar, hâlâ yerde yatıyor. Sâlih sobaya odun koymak için tekrar içeri girdi. Meşgûl olduğum zamanlar hiç konuşmaz. Oldukça geveze olmasına rağmen, saygı hissi, meşrebinin bu zaafına dâima âmirdir.

-Sâlih dedim. Demin kapıyı o kadar hızlı çektin ki duvardaki narlardan biri koptu yere düştü.

Bir körük ucu gibi sivrilterek ateşi üfleyen dudaklarını sobanın deliğinden çekiyor; yağız ve çok çizgili yüzünün hatlarını mânâlı bir kasılma büsbütün derinleştirerek yüzüme bakıyor:

-İlâhi beyim, haydi bunu düşürmeye ben sebep oldum; ama yere düşen her meyveyi de ben koparmıyorum ya? Olmak ölmek demekmiş, bunu bana senin gi-

bi çok okumuş biri söylemişti. Vakit geldi mi kâh rüzgâr bahâne olur, kâh yağmur, kâh da böyle bir sarsıntı.

Sâlih'in ara sıra hikmet savurduğu olur, fakat bugün pek içten konuşuyor; söyledikleri de doğru.

O bizim ayağımıza çelme takan bahâneler. Bahâneler olmasa insan konuşacak dedikodu bulamayacak.

Bütün basit esasları dallandırıp budaklandıran da bahânelerden başka nedir? Niçin onları görüyor da, hareket ettiren ve tasarruf eyleyen mânâyı görmüyoruz? Görmüyoruz, zîra bahânelerin kalın ve kesif örtüsü, mânânın ince ve renksiz varlığına perde oluyor. Hatta bir denizin üstünde dalgaları ve köpüğü hâsıl eden rüzgârı bile görmüyoruz. İşte ezelî buyruk da, varlık denizini çalkalamakta ve köpürtmektedir. Fakat onu gören yok. Mehmet yere düştü, derken kabahatli olarak ayağına ilişen taşı görüyoruz. Ahmet öldü derken, gözümüzü gene bahâneye, Ahmet'in ölümüne sebep olan hastalığa dikiyoruz. Halbuki Mehmet'in düşüceği de, Ahmet'in öleceği de, bizim bilemediğimiz sebeplerden dolayı hüküm giyerek olmuş vak'alardır. Şu var ki, bu hükümleri verdiren sebepleri de daha evvelden gönül yolu ile duyan kimseler de var.

Bu nasıl mı olur? Bir barometre, insan eliyle düzülmüş cansız bir âletken, havanın gelecekteki değişikliğini evvelinden haber veriyor. Bir beygir, bir kuş, hayvanken, olacak zelzeleyi evvelinden hissediyor da, bir insanın henüz açığa çıkmamış kararları vukûundan evvel sezmesi neden yadırganıyor? O, hilkatin hârikulâde nüktesidir. O hulâsasında en geniş tafsîlât, tafsîlâtında en büyük ihtisar olan sırlı mevcut.. İnsanlığa yeten, insandan daha büyük kuvvet yok; o her şeyi

evirip çeviren, bütün gizli mânâları içine alan tek varlık.. Kâinatta herşey o..

Bakıyorum da dünyâda her mevcut, bir kelime.. Ağaç, dediğimiz zaman anladığımız mânâ başka, çiçek dediğimiz zaman anladığımız mânâ başka, masa, iskemle, soba, hâsılı her kelimenin delâlet ettiği ayrı bir mânâ var. İnsanlar ve bütün mevcûdat da böyle.. Her insanın, her mevcûdun kelimesine ayrı ayrı mânâlar yerleştirilmiş. Her varlık ve her insan bir çeşit mânâya delâlet eden kelimeler... Ve bütün bu kelimeler bir araya getirilince ölümsüz bir eser meydana çıkıyor. Fakat nasıl ki ümmî kimseler için, değil yüksek eserler, alfabe bile hiçbir şey söylemezse, mânâ lisânının câhilleri için de kâinat kitabını okumak aynı derecede imkânsızdır. Bizi bu fasih lisânı öğrenmekten, bu şâheserin acemisi olmaktan kurtarmayan yaman bir derdimiz, müzmin, bulaşık bir hastalığımız var.

Evet biz, kelime hâlinde karşımızda serpili duran kâinat kitabını hecelemeğe muktedir olamıyoruz, zîra bu kelimelerden hoşumuza gitmeyenleri kitabın metni içinden çıkarıp atmak acemiliğini gösteriyoruz. Şüphe yok ki o zaman mânâ bozuluyor, hatta değil bütün kitap, cümlelerimiz bile, kandillerinin bir kısmı sönmüş bozuk bir mahyâ gibi, hayat karanlığı içinde dilsizleşiyor, sırıtıp kalıyor.

Biber acıdır, yılan zehirlidir, sarımsak pis kokuludur, diye fırlatıp attık mı, işte mahyâ karıştı ve bozuldu demektir. Şüphe yok ki biz bu kelimelerin delâlet ettiği mânâdan gâfil olduğumuz için, böyle yapıyoruz. Halbuki her kelimenin mânâsını hürmetle karşılayanlar, kâinat kitabını kekelemeden okur ve okuduklarını da anlarlar.

Fakat bir şeyi öğrenmek için de cehlini kabul edip îtiraf etmek lâzımdır; eğer bir talebe hocasına kafa tutar ve bilgiçlik taslarsa hiçbir şey öğrenemez; işte biz de o kadar çok şeyler biliyor ve bu bilgilerimizin kalesi içine o kadar gömülüyoruz ki bu yüzden vicdânî dünyâyı gözleyecek en küçük bir mazgala bile sâhip olamıyoruz.

Aynada bir parmak izi dahi leke sayılır; o, bir nefesten bile buğulanarak cilâsını kaybeder; gönlümüz ki aslında bir aynadan daha cilâlı olması lâzım gelirken, onu, benliğimiz, gurûrumuz, kibir ve ceberûtumuz çamuriyle sıvayıp hassalarından, aslî istîdâdından uzaklaştırıyoruz.

*

Sâlih, hâlâ sobanın önünde çömelmiş, kâh yanmamak için inat eden ateşe, kâh bana bakıyor.

Bu bakışında, az evvelki hükmünü kabul edip etmediğimi teftiş eden bir ısrar var.

Seni nasıl kabul etmem Sâlih? Bu bilginle sen bana, yuttuğu dağ gibi ilimlerin yükü altında ezilen âlimlerden daha ileri bir kemâl gösterdin.

İlim, madde çemberini aşıp vicdâniyet hudûduna sıçramadıkça esâretten başka bir şey değildir. Bir insanın, derûnî varlığı ile âşinâlık kurması, vicdânî hayâtın rehberliğini elde etmiş olmak böylece de, gerçeklerle biliş tutmak demektir.

Bence Mehmet'in düşme hâdisesini taştan bilen âlim kişi, taşın bir bahâne olduğunu kabul eden Sâlih'lerden daha câhildir.

Bir kimse ilim sâhibi olur, âlim deriz; beldeler keşfeder kâşif deriz; fen hârikaları îcat eder, mûcit deriz; san'at hassâsiyetini dile getirir sanatkar deriz, de-

riz, deriz.. Fakat kolay kolay insan diyemeyiz. Zîra insanlık sıfatına liyâkat kazanmak için hayvanlık duygularını dizginlemiş olmak lâzımdır.

Gerçi hayvanla müşterek olan duygularımızı da bize hilkat vermiştir; fakat onlara hükmedecek endîşe, akıl ve irâdeyi de hayvana değil yalnız insana gene hilkat bahşetmiştir. Şu halde, hayvan, hayvanca fiillerinden mes'ûl olamaz; ancak biz bu temâyülleri zapt ve rapt altına almadığımız için kötü görülür hatta sırasında mahkûm oluruz.

Maymundaki istihzâ, tilkideki hud'a, kaplandaki hunharlık bizde oldukça, mûcit, kâşif, âlim, sanatkâr olsak da insan olamayız.

Bâzen sınıftaki çocuklara bakarım, tâze, örselenmemiş ruhlarının toyluğuna rağmen beşerî ihtirasların her bir kolu yerli yerinde mevzi almıştır, faâliyete geçmek için gününü bekler vaziyette inkişaf alâmetleri gösterir.

Tavuğu için döğüşen horoz mâzurdur; fakat üç santim boyundaki kalem için döğüşen çocukta, yirmi kuruş için kātil olan bir adamın duygularının küçük çapta bir örneğini görür gibi olarak ürkerim.

Kırk asır evvelki insana nispetle bugünkü insan yalnız dış görünüş ve hayat tarzı bakımlarından ilerlemiştir. O, pösteki ile örtünürdü; bu, palto ile ısınıyor. O, tırnaklarını taşla keserdi; bu, manikür yaptırıyor. Onun saçı sakalı birbirine karışmıştı; bu, günde iki defa tıraş oluyor; o, gölde yıkanırdı; bu, duş altında friksiyon yapıyor. Fakat iç yapılarına gelince, belki de asırlar onu bir adım ilerletmemiş; hep o zâlim hep o hunhar hep o hîlekâr ve gaddar insan olarak kalmakta devam etmiştir. Yalnız tecrübelerin ve göreneğin tesîriyle bu vasıflarını tahakkuk ettiriş şeklini tekâmül et-

tirmiştir.

Hakkın var Sâlih, hakkın var.. Biz bahâne arayan insanlarız, gözümüz var körüz, kulağımız var sağırız, dilimiz var dilsiziz.

Sâlih, çömelmekten yorulmuş olacak ki şimdi yanan odunların, nebâtî, hayvânî, hiçbir sese benzemeyen, seslerini dinler gibi başı önünde, sobaya karşı bağdaş kurmuş oturuyor ve sükûtumda, istediği cevâbı bulmuş gibi müsterih ve dalgın ateşe bakıyor.

Çoktan gün kararmış gece olmuş da haberim yok.. Pencerenin çok yakınında olduğum için ancak defterimi görecek kadar ışık bulabiliyorum.

Sâlih'in oturduğu köşe ise kapkaranlık. Odanın bütün eşyâları vuzûhunu kaybetmiş, yalnız bu karanlığı şimşekleyen, sobanın deliğinden dışarı doğru akan kırmızı alev.. Bu alev kilimin üstüne bir boydan bir boya oynak bir hat, bir sevdâ îlânı gibi, halden hâle, renkten renge giren seyyal, mest bir çizgi çekiyor ve sönmesini parlayış, sükûtunu feryat tâkip ediyor. Sevdâlı bir sesin inadı itâattan daha gerçek, direnişi itâata daha yakın olduğu gibi, ateşteki feryat ve şikâyette de sarhoş bir boyun eğiş, leziz bir mestî vardır.

Artık defterimin satırlarını görmeyecek kadar ortalık karardı. Sâlih bile karşımda siluetten daha ifâdesiz bir yığın hâline geldi. Elim bir şeyler kaydediyor, fakat bugün yazdıklarımı belki de yarın okuyamayacağım. Lâkin bu da bir zevk.. Zâten şu çatının altında herşeyden hoşluk duyuyorum. Ne iyi ettim de yüklü ve sâdece dünya kokan bir hayattan basit, sâde ve tertemiz bir âleme döndüm. Buraya kaçışım, tıpkı, selin önüne katılmış kimsenin bir ağaç kütüğüne bir kayaya tutunarak sâhile çıkışına ve dinlenişine benziyor.

Dinlendim mi? Belki henüz, evet diyemiyeceğim.

Fakat ne Avrupa'da ne de amcamın Avrupâî salonlarında, bu basit ve sâde hayat çevresi içinde bulduğum keskin ve tabiî zevke rastlamadım. Gülhânenin bir kapısından girip bir kapısından çıkan kimsenin bu kokudan dimâğında kalan intibâ, belki de gülhânede yaşayan kimseninkinden daha canlıdır.

Zîra işbâ hâlinde olduğumuz için hissetmediğimiz azametler gibi, gülhâne içinde devamlı yaşayan da bu kokudan nasipsizdir. Gün olup bu şehirden ayrılırsam, bende de gülhânenin bir kapısından girip diğerinden çıkan kimsenin zevkli intibâı kalacaktır. İşimin başına, çağdaş sosyetenin îcapları arasına avdet etsem bile, bu kokuyu unutamayacağım.

Ancak vakit vakit vâliden ve buradaki hesapsız dostlarımdan kaçıp Konya'ya, yâhut gene târihî şehirlerden birine nakletmek istemiyor değilim; kâh etrâfımın alâkasından bîzar oluyorum, kâh bu alâka da bir nevi durak, yorucu ve çetin bir yolda yürüyen kimsenin durup, geniş bir soluk alışı gibi yorgunluklarımı dinlendiriyor. Vâli, müdür, İzzet Efendi, Sâlih, birinci planda gelen dostlarım.. hele o müdür, asıl belimi büken bu adam işte. Bâzen niyetimi karar hâline sokayım diyorum, fakat mektebe gidip de, onu, korkulu rüyâ görerek başını anasının göğsüne saklayan bir çocuk gibi, mahzun mahzun beni bekler bulunca, bu adamı nasıl bırakacağım, diyorum. Fakat vâli, onun bana bağlılığı bir kriz hâlinde, oğlum Cemil, sen güzel bir bestenin nakaratı gibisin, dilimden düşmüyorsun vesselâm, diyen sesini, ben de bir nakarat gibi sık sık tekrar edip duruyorum.

*

Artık yerde hemen hiç kar kalmadı gibi bir şey.

bugün sokağa, daha doğrusu Hüdâvendigâr avlusuna gitmek istiyorum. Hava güneşli olduğu için duvarın üstüne oturup birden bire çöküvermiş gibi alçalan Bursa ovasını seyredebilirim. Maamâfih üşümemek için ihtiyâten Sâlih'ten bir yün gömlek istedim; gitti bavulu açtı ve lavanta çiçeği, yonca kokulu bir gömlek alıp getirdi. Bu koku, Kadriye'nin eli sürülen çamaşır dolaplarının, bavulların husûsî, bâkir ıtrıdır. Hatta Kadriye'nin kendi güzel ve temiz vücûdunda da aynı kokunun nemli ve ılık husûsiyeti vardır. Farkında olmayarak elimdeki gömleğin üstüne eğildim ve kokladım.

Evet bu yonca ve bahçe kokusu, karımın kendine has, nemli bir rüzgâr gibi esen kokusunun ta kendisi.. Esâsen eşyâlara da gene ondan, onun temiz, duru ve çocuk varlığından geçmiş..

Kokusunu dağıtmamak için gömleği giymeye tereddüt ediyorum. Kadriye'nin bana verdiği mevcûdiyetinde, ilk safı teşkil eden de hep onun safveti, temiz hüviyetini temsil eden mâsumiyeti değil midir? O bana her şeyini vermiş ve her şeyi bende bulmuş bir kadın.. Fakat kendimi yokladığım zaman karımın bana vermiş olduğu bu her şeyle tatmin olmuş olduğumu îtiraf edemiyorum.

Bu her şey bana kâfî mi? Belki artık verecek hiçbir şeyi kalmamıştır; fakat esefle söylüyorum ki, bütün bu verdikleri içimin boşluğunu dolduramamıştır. Halbuki kendisi ne kadar azla tatmin olan bir kadın.. Fakat keşki o da benden, çok, pek çok istese de, bana vereceği de o nispette geniş ve hudutsuz olsaydı..

Şu, karımı özlediğim anda, îtiraf ederim ki benimle olmamasından, gizli bir zevk de duyuyorum. Evet onu hem istiyorum, hem de yanımda olmaması beni

memnun ediyor. Yoksa bu, kadınlığında, beni dört başı mâmur bir sevgi ile kavrayan, anlayan ve cevap veren şümullü ve şuurlu alâkayı bulamadığım için mi? Niçin onun fazîlet ve meziyet cephesi bana yetmiyor? Kadriye o kadınlardandır ki, mevsimin ilk serin rüzgârıyle yaprakları kavrulan, kuruyan nebatlara benzerler. Ben ise tabiatın hoş, nâhoş bütün cilvelerine karşı koyan, her mevsimde hayat dolu bir ağacın gölgesinde yaşamak istiyorum; ki her el uzatışımda, bana yeşil ve tâze bir dal versin.. Kış ve yaz yeşilliğini muhâfaza eden ağaçlar gibi ki, onlara ne kavurucu sıcaklardan ne de dondurucu soğuklardan gam vardır.

Hilkatın görünüşte biz kavî ve hâkim zümresi sayılan erkekler dünya işlerini idâre eden, kanlı savaşlara girişen, sınırlar çizen, hükümler veren, asıp kesen buyruk sâhipleri, hakîkatte küçük bir kadın elinin ördüğü nahif bir ağın mahkûmlarıyız.

Kadın, erkeğin haşin, hoyrat, taşkın yaratılışına îtidal, muvâzene, sükûn ve tâze kuvvet getiren tamamlayıcı bir kuvvet. Müstakil, âmir ve ele avuca sığmayan erkek rûhunun kendini bulduğu mânevî uzletgâh kadından başka nedir?

Şu dakîkada kendimi, elindeki kitabın metnini öğrenmemek için sahifeleri okumadan çeviren bir kimseye benzetiyorum ve bu kitabı okumamakla Kadriye'nin lehine hareket etmiş oluyorum. Varsın onun muhtevâsı, esrârını, vuzuhsuzluğunu muhâfaza etsin, müphem, muğlak kalsın..

Şu muhakkak ki, bin bir elyaftan örülmüş bir şebeke mâhiyetinde olan kadın evsâfından, Kadriye'de ancak bir iki tel mevcut.. O, ateşli, sırlı, renkli ve alıcı kadın tipinin taklitçisi bile olamaz; zekâ, irâde, kudret ve aşka asla bir örnek teşkil edemez. Mevsimlerin en

güzeli olan bahar, yazık ki on iki ayın en iptidâî devresidir. Çiçeklidir, kokuludur, süslü ve şâşaalıdır; fakat olgun ve oldurucu değildir. Kadriye'nin göz kamaştıran güzelliğinde de, bahar mevsiminin ihtişâmı gizli.. Halbuki ben onda, dört mevsimin biribirine zıt birbirinin hassalarını nakzeden çeşitliliğinden bulmayı ne kadar, ne kadar isterdim.

Kadriye, benim müşfik dostum, arkadaşım. Hayır, senin için fenâ şeyler düşünmek istemiyorum; ne olur bana yardım et de, ceylân gözlerindeki mülâyim, uysal mânâdan, safvet ve temizliğinden kendime bir kaftan dokuyayım. Yardım etmeyecek olursan, bu kıt unsurlardan, istediğim geniş, saltanatlı libâsı meydana getirmem kābil olmayacak. Güzel ellerin işimi kolaylasın... benim de, bitmeyeni bitirmek, yetmeyeni yetirmek boynumun borcu..

Sen henüz karım olmadan evvel sanki, temiz yüreğinin, bahçe ve yonca kokan varlığının, benim su başında susuzluktan şikâyet eden içime bir muhâtap olamayacağını bilmiyor muydum? Şu halde şimdi sızıldanmaya ne hakkım var? Hiç olmazsa senin şefkat ve sâdeliğinde, çiçek kokulu güzel temiz ellerinde, amcamın bir bir karşıma ittiği sahte mahlûklara, kadın taslaklarına üstün bir safvet var. Ben o mankenlerin kâbûsundan senin ferah ve âsûde muhîtine kaçtığım zaman, korkulu bir rüyâdan uyanmış kadar helecanlı bir mahmurluk hissediyordum. Şimdi ve şimdiden sonra da niçin senin dümdüz, ârızasız, tezatsız hüviyetinde avunmayayım? Niçin seni bâzı bâzı, hırçın, âsî, şuh, derin, bilhassa baş döndürecek, şaşkınlık ve sarhoşluk verecek kadar derin görmek istediğim anlar oluyor?

Yok, yok.. Bunların hepsi de vehim. Senin şefkat ve ismet selin öyle coşkun ki, bu, sende arayıp da bula-

madığım her eksikliğe karşılık olabilir.

Keşki dün o dört sahifelik mektubun gelmeseydi. Gene teessüfle söylüyorum ki, muhtevâsından, bende, bir tek kelime bile kalmadı. Halbuki son mektubunun o edebiyat yapmak isteyen hissî cümlelerini ısrarla kaç kere okudum gene de hâfızam bir cümlesini bile saklamadı. Benim dört satırlık mektubuma niçin dört sahife ile cevap veriyorsun? Ne olurdu Kadriye, bu kadar çabuk elde edilen ve sevgisini ele veren kadın olmasaydın..

Acaba bir heykeltıraş gibi senin yumuşak rûhunu kendi ellerimle işlesem, göze yorgunluk verecek kadar düz ve ârızasız rûhuna girinti çıkıntı koyabilir miyim?

Hayır, bin kere hayır.. Deniz ortasındaki bir adanın içinde tatlı su çıkıyor, denizin tuzlu suyu ile karışmıyor ve bu iki su birbirinin evsâfını değiştirmiyor. İki ayrı terkipten olan kimsenin de aralarında öyle aşılmaz bir berzah vardır ki ne kadar yaklaşsalar birleşemez, ne kadar söyleşseler anlaşamazlar.

Sen, özenilerek yontulup şekillenmiş bir kadehsin; fakat boş, bomboş bir kadeh.. Ben, yanan ve kuruyan dudaklarımı bu boş kadehle avutacak adam değilim.

Sen hilkat şâheserlerinin en sanatkârâne düzülmüş bir örneğisin; fakat ben bir heykelin yalnız gözlerimin ihtiyâcını doyuran sanat kıymetiyle kanacak adam değilim.

Kadriye.. Benim güzel karım, bu sözlere inanma! Farzet ki sen bir çiçeksin; bak gör, ben bu çiçeğe hiçbir bahçıvanın bakamayacağı kadar îtinâ göstereceğim. Onu, kışın keskin soğuğundan, kendi vücûdumu siper yaparak koruyacağım. Sen benim en çok sevdiğim kadınsın; yakında çocuğumun da anası olacaksın. Kim bilir genç yaşında ana olmak seni daha ne kadar gü-

zelleştirecektir.

*

Artık bahârın yaklaşmasından korkmuyorum. İçimde, yeni kanatlanan bir kuşun cevelân arzularına benzeyen irtibatsız, tek tek hisler uyanmaya başladı. Beni odamın dört duvarı arasına bağlayan soğuk günlere vedâ etmek üzere oluşumdan eskisi kadar telâşlanmıyorum. Bir müddet sonra sobam battal bir eşyâ gibi mânâsını kaybedecek ve sıkı sıkı kapanmış olan pencerelerim açılacak..

Bugün Bursa'ya yürüyerek indim ve akşama da yürüyerek dönmek niyetinde idim. Fakat vâlinin, artık benim için bir umacı mâhiyetine bürünmüş olan uşağını mektep kapısında görünce donup kaldım. Zavallı adam niçin geldiğini îzâha lüzum bile görmeden bir korkuluk kadar hareketsiz ve sessiz duruyor ve benden mûtat suâli bekliyordu.

–Beni vâli bey mi istiyor Recep?

Adamcağız sesimin mülâyim tonundan cesâret alarak dimdik ve cansızmış gibi görünen vücûdunu hafifçe kımıldattı; yüzüme, tebessümle ağlama arası bir ifâde ile bakarak:

–Evet efendim, muhakkak gelsin, ne yap yap, mektepte değilse de bul getir, dedi.

Artık Recep, hâkim huzûrunda cürmünü îtiraf ettikten sonra karar bekleyen bir suçlu gibi ricâkâr:

–Peki Recep, biraz bekle, paltomu giyeyim de berâber çıkarız, ama ben Kitapçı İzzet Efendi'ye uğrayacağım, istersen sen git, ben gelirim, dedim. Recep kendisine söz vermiş olmama rağmen beni bırakmadı.

–Evde işim yok, sizinle gelirim.. diyerek peşime takıldı.

Yolda ona vâlinin bu akşam misâfirleri olup olmadığını soruyorum. Adamcağız kendisini atlatmadığıma o kadar minnettar ki, beni memnun etmek için kendini kaybetmiş bir halde konuşuyor:

-Efendim, dün İstanbul'dan bizim hanımefendinin amcasının oğlu ile hanımı ve baldızı geldiler. Bu akşam başka misâfirler de var.

Recep'le berâber hızlı hızlı yürüyerek İzzet Efendi'nin dükkânına giriyoruz. Bu adamı hem çocukluğumdan beri tanıyışım, hem de burada elimin altına oldukça zengin bir kütüphâne vermiş olması, benim için iyi bir tesâdüf. Onun kitaba olan merâkı burada çok işime yaradı. Hâli vakti yerinde olan İzzet Efendi, kitapçılığı, ticâretten ziyâde zevk için yapar; değerli eserleri büyük paralar vererek satın alır. Dükkânında bir ticârethâneden ziyâde ağır başlı bir kütüphâne edâsı vardır.

Hemen her eline geçen kitabı okumak başlıca zevkidir.

Bugün ben önde Recep arkada içeri girdiğimiz zaman gene elinde bir kitap vardı. Bizi görünce yerinden kalktı, burnunun ucuna kadar düşen gözlüğünü çıkararak cebine koydu:

-Buyur bakalım Cemil Bey, kaç gündür nerelerdeydin? dedi.

Bir yandan konuşuyor, bir yandan da Recep'e de bana da iskemle ikram ediyordu. Güneşsiz ve soğuk iklimlere benzeyen neşesiz yüzü, bugün her zamankinden daha asıktı. Bu adamda insanı şaşırtan hal, gece ile gündüz, kışla yaz kadar birbirinden uzak fikirlerin sâhibi olmasıdır. Hemen diyebilirim ki onun hayat felsefesi, elastikî bir hat gibi durmadan sağa sola kıvrılır ve şekil değiştirir. Bence İzzet Efendi, kararsızlığının

cezâsını iç zevksizliği ile ödemeye mahkûm edilmiş bir küskün şüphecidir.

Elimin, kendi bıraktığı kitaba uzandığını görünce, durgunluğunu îzah eden cümleyi saklayamadı:

–Zahmet etme, zahmet etme Cemil Bey.. Bu da onlardan, diyerek sözüne devam etti:

–Şimdiye kadar binlerce kitap okudum, fakat hemen hepsi de insanların ruhları gibi hasta ve sakat.. Bütün tesellîyi, bütün şifâyı, niçin onlarda arıyoruz? Arı iğnesini çiçeğin bağrına saplar ve bir anda balını alıp çekilir. Biz bütün varlığımızla bu tozlu rafların içine gömülüyoruz da sanki ne buluyoruz? Hiç. Hep birbirine ters düşen sözler, hep birbirinin zıddı olan fikirler.

İzzet Efendi, kendisini dinlediğimi gördükçe mütemâdiyen söylüyor ve üflendikçe şişen bir balon gibi gitgide gergin, sıkışık bir manzara arzediyordu. Onun bu derece vurucu ve sert tutumuna tesâdüf etmemiştim.

Fakat acaba İzzet Efendi kitaplardan ne arıyor, ne umuyordu ki, bulamadıkca hiddetten köpürüyordu?

O insan ki, bilgisinin dört başını mâmur etmemiştir; şu halde zavallılıktan kurtulmamış olan bir zavallının sözleri, bize iç selâmeti aşılayabilir mi idi?

Uçurumun kenarındaki insan, bulunduğu yüksekliğe rağmen ne kadar tehlikeye mâruzsa, bence bilgisi kendisini uyandırmamış ve mânâ ile bilişiklik kurmamış kimsenin yükselişi ve sözleri de, uçurum kenarındaki kimsenin korkulu yükselişinden farksızdı. Ufak bir ihtiyatsızlık, küçük bir gaflet hayâtına mâloluverir ve bir anda en yukardan en aşağıya düşebilirdi. Kendileri tehlikede olan kimselerin, bizi tehlikeden koruyacak kudretleri olur mu idi? İşte İzzet Efendi'nin kitabı

elimden çekmekten kastı, her halde bu yüzden olsa gerekti. Nitekim bile bile tehlikenin önünden kaçamayan bir insan rûhunun şikâyetlerini de îzahtan kendini alamadı:

–Kafamızı istifsiz bir eşyâ ardiyesi gibi dolduran bu karmakarışık bilgiler, öyle yaygaracı, öyle şirret ki bize huzur getireceklerine, olan sükûnumuzu da bozup harap ediyorlar.

Şimdi İzzet Efendi, havaya göre yelken açan bir gemici gibi yüzünü bir an evvelki iddiâsından bambaşka bir istikāmēte döndürmüştü:

–Gerçi beni hasta eden hep bu kitaplar.. Fakat gene de tutunduğum onlar.. tesellî ve şifâ bulacak başka kapım yok.. Onlar, onları yazıp çizenler de ne yapsınlar? İnsan yaşadıkça şüphe ve tereddütten kurtulamıyor. Hayat demek, upuzun, karanlık bir yol demek..

İzzet Efendi'ye cevap veremedim, zîra Recep:

-Geç kalıyoruz!

der gibi yüzüme bakıyor ve mevcûdiyetini unutturmamak için ara sıra hafifçe öksürüyor, iskemlesinde kımıldıyordu.

–Beni bugün vâli bey çağırtmış İzzet Efendi, müsâit bir zamanda gelirim de konuşuruz, dedim ve sokağa çıktım.

İzzet Efendi hayâtı karanlık bir yola benzetmekte ve hiç kimsenin zandan kurtulamayacağını söylemekte haklı idi. Evet hayâtın yalnız ışıksız cephesini görenler ve zulmette olanlar için bu ifâde çok doğru. Hani meşhur hikâyedir, hiç fil görmemiş birkaç kişiyi karanlıkta bir filin yanına sokmuşlar. Bunlardan her biri, hayvanın bir tarafını yakalamış ve elleriyle yoklayarak hükümlerini vermişler. Kulağını tutan, fil bir yelpâzeye benziyor; dişlerini tutan, fil boruya benziyor;

gövdesini tutan, fil muazzam bir kayadan ibâret, demiş. Halbuki gün ağarıp da hakîkat meydana çıkınca, her birine, kanâatlerindeki isâbetsizlikten gelen mahcûbiyet yükü kalmış.

İşte hayat ve dünya görüşü telakkîsi de, onu yalnız bir cepheden mütâlaa edenler için dâima yanlış netîceler verir.

Kimi karanlıktır, kimi dikenli taşlıdır, kimi zevklidir, der. Kimi ise hayâtı sonsuz bir çekişme ve işkenceymiş zanneder. Halbuki hayat ne odur ne budur. Onun mânâsını kavramak için, günün doğmasını beklemek lâzımdır.

Geçenlerde de gene bu adamcağız meşhur bir müellife atıp tutuyor: Bu mu cemiyetin hayran olduğu akıl, bu mu herkesi arkasından sürükleyen büyük dimağ? diyordu ve bana gene: Okuma, okuma, boşuna vaktini geçirme! terânesini savuruyordu.

Gene vaktimin az olduğu birgündü. Kısaca dedim ki:

-İzzet Efendi, yanlış fikir de, doğru fikir de bilinmelidir; hiçbir şey yoktur ki ondan faydalanılmasın. Bilmek, kabul etmek demek değildir. Aksine, uzun ve dolaşık yolu bilmem, kestirme yolu ihtiyar etmeme sebep olur.

Kitabı çekip elinden aldım; bu, felsefî bir eserdi. Zevkle okuduğumu söylersem acaba İzzet Efendi'yi kızdırmış olur muyum bilmem?

Bîçâre adam, herhangi bir kitabı okuyuşunda, piyangonun büyük ikrâmiyesini bekleyip de elde edemeyen bir tâlihsizin hayal sukûtu ile perîşan oluyor ve onlarda aradığı kıymeti bulamayınca da öfkeyle bağırıyor: Okuma!

İzzet Efendi'nin dört elle tutunduğu kuvvet, akıl.

O akıl ki gönül âleminin sırlarına varan kapının önünde kör bir dilencidir. Onları kapışan da biziz işte.

Akıl, fersiz bir kandile benzer; hafif bir rüzgârla sönüp giden bir kandil. Halbuki hilkatın esrârı dünyâsını görmek için, sönmeyen bir meşale lâzımdır. Bunun da aşk olduğunu söylersem gene İzzet Efendi'yi hiddetlendirir miyim acaba?

Gerçi o, aklı da beğenmiyor, fakat gene o akıl sâhiplerinden şifâ beklemek safdilliğini de bırakamıyor. Aradığı huzur dünyâsının sırlarını fethetmek için aşk teknesine binmek lâzım olduğundan gâfil!.

İzzet Efendi, sen, beyaz sakalına rağmen yeni doğmuş bir çocuksun; dudaklarını iki tarafa gezdirip bir şeyler arıyorsun; çünkü açsın.

Fakat dilin yok ki istediğini ifâde edebilesin. Açlığını giderecek, seni susturacak olan şey, ananın göğsünden akan süttür. Halbuki seni ne zaman görsem dudaklarının arasında bir kuru emzik var.

At bu aldatıcı, yalancı emziği.. anan ölmedi, git, onu bul! Onun ak sütü ile beslen.

Zavallı müelliften şifâ isteyeceğine, o şifâyı kendinde ara! Ananın ak sütü aşktır. Akıldan delil isteyen, akılsızlıktan kurtulmaz. O akıl ki çocuğu yoran ve oyalayan bir kuru emziktir.

Küçük yaşta Fransızca bir hikâye okumuştum. Bir lantern majik sâhibi, bir de maymunu varmış. Bu maymun, yaratılışındaki taklit sıfatının galebesinden, efendisi olmadığı birgün ahâliyi dâvet etmiş. Dâvetine icâbet edenler de tabiî kendi seviyesinde ve kendi cinsinden kimseler: Tavuklar, hindiler, kediler ve sâire..

Halk tamam olunca, maymun, tıpkı sâhibi gibi makinenin bulunduğu yere çıkarak seyircilere hitâben: Ey ahâli! şu karşıki perdeye bakınız, şimdi size

cenneti göstereceğim. İşte, Âdem'i, Havva'yı, yılanı göstermeye başlıyorum. Bakın, Âdem cennette nasıl geziyor.. Şimdi de cehennemi göstereceğim. Bakın, bakın, şu ateşlere ve içinde yanan adamlara bakın!

Hulâsa maymun, sıra ile bütün oyunları göstermekte devam ettiği sırada kaz, yanındaki tavuğa: Ben bir şey görmüyorum sen görüyor musun, diye soruyor ve tavuktan, hayır, cevâbını alıyor. Nihâyet sıra ile bütün hayvanlar arasında aynı suâlin dolaşmasına rağmen hepsi de aynı menfî cevâbı birbirlerine veriyorlar. Sıra hindiye gelince, o, evet bir şey görüyorum, ama bir türlü ne olduğunu farkedemiyorum, diyor.

Meğerse bîçârenin gördüğü, kendi ibiği imiş.

Maymuna gelince, taklit olarak bütün hareketleri ve sözleri, sâhibinden almış, yalnız noksan bir şey varsa, o da fenerin içine konulması lâzım olan lambayı unutmuş ve ziyâ olmadığı için de tabiatiyle perdeye o söylediği sûretlerin hiçbiri aksetmemiş, netîcede de, hiçbir şey görünmemiş.

Sen ey İzzet Efendi, maymunun lantern majik oyununa dâvetli olan müşterilerden birisin. O maymun ki şuradan buradan öğrendiği sözlerle boyuna söylüyor; fakat bu bilgisizliğini bilmeyerek, kendini de başkalarını da istifâde ettirdiğini zannediyor. Halbuki bîçârenin sözleri, kanadı kırılmış bir değirmen gibi bir avuç buğday bile öğütmeden, netîcesiz bir gürültü ile âvâre âvâre çırpınıyor. Eğer mutlaka bir oyun seyretmek istiyorsan, dünyâdan güzel sahne mi olur? Orada her aradığın, her istediğin var. Esâsen sen de bir mahlûk olmak îtibâriyle bu büyük oyuna bilfiil iştirak etmiş sanatkârlardan birisin; elverir ki gülünç ve âmiyâne bir rol almamak istîdâdını hâsıl edesin.

Bir kere de bana, hilkattaki tesâdüflerden ve zu-

lümlerden bahsetmiştin. Hilkatta tesâdüf yoktur ki zulüm olsun! Gerçi hayâtın iç yüzü esrar dolu. Fakat bu sırlar, âlemşümul bir şuûrun kaleminden çıkmış şifrelere benzer.

Bizim bu şifrelerin delâlet ettiği mânâları bilmememiz onların mânâsız olduklarını ispat etmez ki.. Evet dostum her hâdise bir kelime, bir mânâdır. Bunları bir araya getiren ve çözenlerdir ki kâinat kitabını kekelemeden okurlar ve haberdar oldukları azametli mânânın önünde zevkten sarhoşa dönerler.

Bu şifreyi çözmek için âlim olmaya, yâhut senin gibi kitapları yutmuş bulunmaya ne hacet? Bir Sâlih'cik yere düşen bir adamı, sizin gibi, hilkatın zulmünün veya bir sebebin düşürdüğünü reddederek bahânelerin ve tesâdüflerin üstüne çıkıveriyor.

Düşün ki İzzet Efendi, insanlar kendi aralarında kurdukları mahkemelerde bile, bir dâvâyı karâra bağlamak için ne kadar ince eleyip sık dokuyorlar; istînaf ediyor temyiz ediyorlar.

Şu halde bütün mükevvenâta hâkim olan büyük şuûrun, müşâhede ve muâyene netîcesi verdiği hükümler yanlış ve haksız olabilir mi?

Biz insanlar, bu dünyâya kaybımızı bulmak için geldiğimizi unuttuk; vaktimizi ve kendimizi hayâtın gelişi güzel ve iptidâî kıymetleriyle israf ediyoruz. Çoğumuzda tahta atını kamçılayan, çamurla evler, fırınlar yapan çocukların, kendilerince mânâlı fakat büyüklerce gülünç olan iddiâlı zevkleri vardır.

Üç dört sene evvel bir yaz günü İstanbul'da, oldukça tenhâ bir sokaktan geçiyordum. Çocuğun biri de top top at gübreleri toplamış oynuyordu. Tam ben yanından geçerken, zevkle, şevkle oynadığı nesnelerin üstüne kapandı ve onları mevhum bir tecâvüzden ken-

di vücûdunu siper yaparak muhâfaza etti.

Çocuğun bu hareketine doya doya gülemedim; zîra ona gülmüş olsam kendime de gülmüş olacaktım. Bizim de ihtiraslarımız ve kaybetmekten korktuğumuz kıymetlerimiz, vicdânî kemâle sâhip kimseleri böylece güldürüyordu. Biz bu çocuğun zavallı telâşını büyük çapta îfâ eden benzerleri değil miydik?

İzzet Efendi'nin dükkânıyle vâlinin evinin arasındaki on beş dakîkalık yolu bilmem ne kadar zamanda gitmişiz ki, kapıdan içeri girdiğim zaman ortalık kararmış, çoktan gece olmuştu. Tuhafı şu ki, husûsî hayâtına resmî işlerin gâilesini sokmayan Râsim Bey bu defa iki jandarmanın ortasında duran ağa kıyâfetli bir adamı, evinin kapısında paylıyordu.

–Köylüye eziyet, öyle mi? Yoksa sen benim sakalımı ufacık gördün de kehle kuyruğu mu sandın? Eğer ikinci bir şikâyet gelirse ötesini kendin düşün, yapmayacağım kalmaz.

Adam, jandarmalarla kapıdan çekilince ben içeri girdim. Eşraflık iddiâsıyle köylüyü ezmek isteyenler, Râsim Bey'i şiddetle çileden çıkarır. Ne ise, ben patırdının sonuna gelmiştim; jandarmalarla suçlu daha köşeyi dönmeden vâli de, birdenbire kesilen bir fırtına gibi duruldu ve dâima mütebessim olan yüzü tabiî tatlılığını bularak benimle konuşmaya başladı. Ne holde ne de koridorda kimse yoktu, hatta bahçeye bakan küçük salon da boştu. Sesler, kahkahalar hep büyük salondan geliyordu. Anlaşılan Râsim Bey'in karısı bugün kadınları erkeklerden daha doğrusu kocasından ayırıp bir köşeye tıkamamıştı. Râsim Bey'den beş on dakîkalık izin istedim; bütün gün gazete okumak için vakit bulamamıştım. O, misâfirlerinin yanına gitti, ben de küçük salonun tenhâlığından istifâde ederek yavaşca

içeri girdim. Oda karanlıktı, elektrik düğmesini çevirmek için kapının sol tarafına uzandım. Fakat düğmeyi yumuşak bir el kapatmıştı. İtiraf ederim ki parmaklarımı, bu elin üstünden müşkülâtla çektim. Zîra ta yanımda bir demet çiçek kadar râyihalı bir kadın vardı; kiminle karşı karşıya olduğumu düşünmeye kalmadan bu meçhul mahlûk verdiği heyecânı farketmiş gibi biraz daha sokularak:

-Cemil Bey odayı ışıklandırmayın size bir şey söyleyeceğim, dedi.

Bu Şermin'di. Gene îtiraf ederim ki genç kızın sesine bu kadar yakın ve dost bir mânâ hâkim olacağını tahmin edemezdim. Bir çift dudak yüzümün yarısına rutûbetli ve ılık nefesini vererek çok alçak sesle konuşuyordu ve o konuştuğu kadar nasıl oldu da az evvel avucumun içinde kalan o küçük eli tekrar arayıp bulmadım?

-Cemil Bey, yengem evli olduğunuza asla inanmıyor. Onun için İstanbul'dan size beğendirmek maksadiyle bir akrabâsını getirtti. Kendinizi bu kızdan sakınınız. Ferhat Bey'in baldızı olarak size tanıtacakları Nerîme, İstanbul sosyetesinin en tehlikeli kadınıdır; çok da güzeldir.

Şermin bu son cümleyi kahredici bir kıskançlıkla telaffuz etmiş ve görmediğim dudaklarından çıkan bir şimşek, içinden dışına fırlamıştı.

-Cemil Bey bu dolambaçlı işlerden dayımın hiç haberi yok. Gerçi o da sizin bekâr olduğunuza kâni. Böyle olmakla berâber, evlilik iddiânıza karşı hiç hürmetsizlik etti mi? Her şeyi tertip eden yengem. Sonra şunu da söyleyeyim ki beni, bilhassa şu hareketimle, istediğiniz kadar bayağı bir kız olarak görebilirsiniz. Evet, size karşı âdî bir kadın rûhunun taşkınlıklarını

gösterdim; fakat bu meselede rolüm, sırf bir dostluktan ibârettir.

Şermin'in bu son cümlesi pek doğru idi; zîra öyle demler vardır ki, ona değil yalan, bir toz zerresi dahi sığmaz. Sevgiden gelen birlik, kılıcın iki yüzü gibi tek cismin iki ayrı vechesine benzer, ki bu yakınlığın şiddeti, en küçük varlığın mevcûdiyetine müsâit değildir.

İşte Şermin de yalan söylemiyordu ve bahsettiği taşkınlıklar da, her halde, elektrik cereyanı kesildiği akşam karanlıkta sendeleyerek bana çarpması kabîlinden yarı kast yarı tesâdüf eseri mâsum denecek basit hareketlerdi.

Vaziyeti idâre etmek hiç de kolay değildi asıl korku, benim zaafa düşmemdi. Sesimin kısık ve heyecanlı tonunu değiştirmek için bir adım geri çekildim ve:

-Şermin Hanım, dostluğunuza ve samîmiyetinize teşekkür ederim. Eğer bir kabalık, bahis mevzûu ise, o size değil bana âittir.

Beni îkaz etmek lutfunu göstermenize tekrar teşekkür etmekle berâber, böyle bir tehlikenin benim için vârit olmadığını da söylemek isterim. Ben hakîkaten evliyim, karım İzmir'de babasının yanında. Sebebi de yakında anne olacağıdır.

Şermin de benim yalan söylemediğime ve evli olduğuma ancak bu dakîka inanmış ve birgün olup gönlüme yol bulmak ümîdini kaybetmekle, perîşan bir lahza geçirmişti.

Kızın bir inilti hâline dönen solukları, keskin ve yürek parçalayıcı bir feryattan daha açıktı. Susuyor ve altı aydan beri devam eden taşkınlıklarının bacını, asîl bir sükûtla ödüyordu.

Ona verdiğim bu ıztırap sahnesini daha fazla uzatmamak ve ne yapıp yapıp konuşturmak için:

–Hem Şermin Hanım, ben tamah edilecek bir mevkiin sâhibi değilim ki.. ne demeğe, tâ İstanbul'dan buraya görücüye çıkarmaya kız getiriyorlar? dedim.

O kadar içten ve dertli cevap verdi ki, hâlâ sesinin mariz ve düşkün âhenginden içimde çizgiler var:

–Onlar herşeyi biliyorlar Cemil Bey.. Siz bütün kadınlar için bir hazînesiniz..

Bu her şey neydi? Onu sormak da, bu odada şu kızla baş başa kalmak da gittikçe ciddîleşen bir tehlike idi; yegâne çâre, ânî ve serî hareketten ibâretti.

–İçeri gidelim Şermin Hanım.. dedim, yürüdüm ve o gece Ferhat Bey'in güzel baldızı ile bir hayli konuşmama rağmen, bu çok gezmiş, okumuş fakat hazmetmemiş mahlûktan, bende kalan en keskin intibâ, elinden avucuma bulaşan kuvvetli bir esans oldu. Fikirleri, sözleri, gülüşleri ve jestleri ise, bu şehevî kokudan daha evvel uçup gitmişti.

Halbuki Kadriye'nin yonca ve bahçe kokusunu, aylar geçtiği halde, şu avucumdaki acâyip kokudan daha kuvvetle hissediyordum.

Kadriye ne kadar uzakta da olsa, gene bana bu kadınlardan daha yakın. Ve hiçbir kadının da bana ondan daha yakın olmasını istemiyorum.

Aynı gece, o şimdiye kadar hoppa cüretkârlığı, hatta erkekçe küstahlığı ile hiç hoşuma gitmeyen Şermin, sanki istihâlesinin uyku devresine giren bir mahlûk gibi sâkinlemiş, çekme ve itme kānûnunun zıt tesirleriyle muallakta kalmış bir cisim gibi idi. Fakat zavallı kıza: Ne olsan, ne kadar büyük bir istihâle de geçirsen, seninle anlaşamam diye nasıl söyleyebilirim?

Her istîdat ancak kendi kābiliyeti çevresinde olgunlaşabilir. Bir şeftâli fidanına ne kadar ihtimam etsek, bize meyvesini irileştirmek, ıslâh etmek sûretiyle

cevap verir; hiçbir zaman elma olamaz. Kezâ elma ağacına gösterilen dikkat ve ihtimam, onu şeftâli yapmaz. Binaenaleyh Şermin de ne kadar değişse, hoşluk ve sevimlilik kazanmış olsa, hep o Şermin, hep o tek su damlasıdır.

Eve geç döndüm. Sâlih beni sokak kapısında bekliyordu. Daha arabadan inmeden evvel koşup yanıma geldi. Hareketleri kararsız, gözlerinden sevinç fışkırıyordu. Yüzünün gergin hatları, bir türlü söylemeyen dilinden daha belîğdi. Elinde bir kâğıt vardı; vermek istiyor, uzatıyor, gene geri çekiyor, mütemâdiyen:

–Beyefendi, şey beyefendi.. diyordu.

–Ne oluyorsun Sâlih, ver şu kâğıdı, dedim.

Sıkı sıkı tuttuğu kâğıdı gene uzatamadı; fakat birden dili çözülen bir dilsiz gibi:

–Şey beyefendi, müjde.. bir kızınız olmuş, bir kızınız. İzmir'den telgraf geldi. Ömürlü olsun, güle güle besleyin.

Sâlih'in kapı önündeki iskemlesine oturduğum zaman ellerim titriyor ve telgrafı açıp okuyamıyordum. Beklediğim bu haber, neden beni bu kadar şaşırtmış ve sevindirmişti? Gözümün önünde bir telgraf değil, solgun, zambak yüzlü genç bir lohusanın, çocuğunun üstüne kapanan başı vardı. Halbuki ben bu başı kaldırıp o yeni doğmuş küçük başı görmek istiyordum. Çocuğumu, çocuğumun tâze yüzünü görmek için yalvardıkça, lohusanın başı büsbütün iğiliyor ve kızımın yüzünü büsbütün kapatıyordu. Yaklaştım; bu birbirine kaynamış iki güzel başa yaklaştım ve tıpkı genç lohusa gibi ben de küçüğün üstüne eğildim; o kadar ki başım lohusanın başına değdi. Anlaşılan, çocuğumu görmem için evvelâ başımın, karımın başıyle birleşmesi lâzımdı..

İşte ancak o birlik anında çocuğumu, büyük ve esrarlı âlemlerin bu küçük yolcusunu görebildim. Bilmem o da babasını görebildi mi? Gözleri yumuluydu, görememiştir.

Ben de ne tuhaf söylüyorum, tıpkı bir çocuk gibi. Sanki her gözü açık ve yaşı ilerlemiş insanda görmek kâbiliyeti var mıdır? Görmek, insan kudretinin erişebileceği en yüksek basamak... esâsen yaratılıştan maksat da bu kâbiliyeti kazanmaktan başka nedir? Kâinat o kadar görülmemiş sırlarla çevrili ki, gönül zevki zammolmayan, vicdânî hayatla kuvvetlenmeyen hiçbir göz, görücü olamıyor. Fakat benim kızım babasını görecek; şu yumulu olan gözleriyle değil, benimle müşterek olan mânâsıyle görecek. Ben de onun sevgili yüzünü görebilmek için başımı, anasının başının yanından uzaklaştırmayacağım.

Kızıma isim düşünüyorum. En sevdiğim kadın ismi, Ayşe. Fakat garip ve titiz bir kıskançlıkla bu ismi çocuğuma vermek istemiyorum. O, daha ziyâde kızımı değil, kadınımı çağırmak istediğim bir isim.

Kızımın ismi Cihan olsun.

Gece yarısına kadar oturdum. Sâlih de benimle berâber. Ne hissetti, ne düşündü ki beni yalnız bırakmadı? Hep İzmir'den konuşuyoruz. Artık âilemin her bir ferdini teker teker biliyor. Fakat o, bana âit hiçbir şeyi tecessüs zorlayışı ile öğrenmemiştir. Ancak benimle ilişiği olan her şeye fazla kıymet vermektedir, işte bu meraktır ki onu devamlı araştırmalara sevkeder durur.

Bu akşam, yüz bulmuş bir çocuk kadar şımarık ve taşkın. Evvelâ çocuğun resmini istememi söyledi; sonra karımın resmi olup olmadığını sordu. Kitap sandığında olduğunu öğrenince anahtarı aldı ve resmi çıka-

rarak bir çivi buldu, duvara taktı. Onca, bir kadın çocuk doğurunca, kıymeti birden bire yükseliveriyor.

Bu işler bittikten sonra da mânâlı mânâlı gülümseyerek elini ileri doğru uzatıp:

–Beyim, büyük beyfendiye haber verecek misin? diye sormaz mı?

Büyük beyfendi, dediği de amcam.

–Yazmaz olur muyum Sâlih? dedim.

İçi rahatladı. Pek söylemez ama, beni buralara sevkeden sebebi kendince îzah edemediği için amcama meyillidir ve bizi birleşmiş görmeyi için için arzu eder.

Sâlih'le âvâre âvâre şundan bundan konuştuktan sonra Kadriye'ye uzun bir mektup yazdım. Fakat bu uzun mektubun büyük hissesi, yüzünü görmediğim kızıma âitti. Sâlih mektubumu bitirinceye kadar da gene karşımda oturdu ve hiç konuşmadı. Fakat bu sessizlik ve gecenin ilerlemiş saati, onu yavaş yavaş gevşetmiş, uyuya kalmıştı. İhtiyarlıkla gençliğin harp hâlinde olduğu bu yüzün, uyku içinde hâkim olamadığı adeleleri büsbütün şişkin ve yorgun görünüyor ve ihtiyarlığın zaferini açıkça ortaya koyuyordu.

Başı ile berâber iri solgun dudaklarının bir ucu çarpılarak yana sarkmış, porsuk bir et parçasına benzeyen bu dudakların aralığından, eksik ve sarı dişleri meydana çıkmıştı. Bir zaman onu uyandırmaya kıyamadım; belki de rüyâ görüyordu. O rüyâlar ki sırlı bir cihânın penceresidir; fakat vücûdumuzun karanlığı ve kesâfeti o şeffaf cama bile tesir ederek bir perde olmuş ve bizi, görülecek nice hakîkatlardan mahrum bırakmıştır.

*

Söz vermiş olduğum için mektepten çıktıktan son-

ra İzzet Efendi'ye gittim. Kararsız ve şüpheci ruhlar beni çok yorar. İsterim ki büyük küçük her istîdat, kendi kābiliyeti derecesini tamamlamış olsun.. Bir fincan, bir bardak kadar su almaz; bir bardağın aldığı su da şüphesiz maşrapanın alacağı sudan azdır. Fakat bir fincanı, bir bardak kadar su almadığı için kimse ayıplamaz; zîra kābiliyeti bu kadardır. Elverir ki dolmuş, kendi istîap haddini bulmuş olsun. İnsan da çalışmakla, istîdâdını ziyâdeleştiremez, ancak istîdâdının derecesini tamamlayabilir.

İzzet Efendi belki bir fincan, bir bardak ve bir maşrapadan daha fazla istîap kābiliyetine mâlik olan bir adam.. Fakat kabı, dâima yarım.. bir türlü tamamlanıp dolamıyor. Beni üzen ve yoran da bu işte. Acaba çatlak mı? Eğer öyle ise kıyâmete kadar dolmaya uğraşsa faydasız.

Bugün kendisi de aynı acı noktaya parmağını koydu, müteesir ve ölgün bir sesle:

–Cemil Bey, dedi; vakit vakit kendimi denize bırakılmış bir sepete benzetiyorum. Şüphe ve tezatlarla delik deşik olan vücûdum, denize garkolunca, oh, deniz oldum artık! diyorum. Fakat vaktâ ki bir el, sâhile bağlı olduğum ipi çekiyor ve beni taşların, kayaların üstüne fırlatıyor, işte o zaman gene sepetliğim meydana çıkıyor, bomboş kalıyorum.

Niçin değişiyorum? Niçin iki kere iki dört, dediğim gibi sâbit bir hayat felsefem yok? Eğer beni sâhile bağlayan ipi koparsam deniz olacağım; fakat o kopmuyor işte. Şu, raf raf kitaplar bana o ipi koparmak ilmini daha öğretemedi.

İzzet Efendi'yi tesellî mi etmek, tasdik mi etmek lâzımdı? Tesellî etsem belki de sözümde samîmî olmadığımı hissedecekti; tasdik etsem büsbütün perîşan

olacaktı. Ne ise imdâdıma iki genç kız yetişti. İzzet Efendi dükkâna müşteri girdiğini görünce isteksiz ve yorgun vücûdunu ağır bir torbayı sürükler gibi müşkülâtla kaldırdı.

Kızlar, evvelden başlamış oldukları şakalaşmalarına dükkânın içinde de devam ettikleri için kitapçıyı bir hayli beklettiler. Sonra sarışın olanı, bir bardak su istemekten daha tabiî bir sesle:

-Sizde, Bir Fâhişenin Hayâtı isimli roman var mı? diye sordu.

İzzet Efendi'yi esâsen, tam harâretle konuşurken dükkânına müşteri gelmiş olması sinirlendirmişti. Fazla olarak bayağı kelimelerle devam eden bir şakalaşma sahnesinden sonra, pespâye bir kitap sorulması büsbütün çileden çıkardı. Taşmaya hazır olan öfkesini yenmek için başını iki tarafa salladı ve:

-Hayır, burada öyle münâsebetsiz kitaplar bulunmaz. Onu siz destancılarda, sebil duvarlarının üstüne kurulan seyyar sergilerde bulabilirsiniz, dedi.

Kitabı isteyen kız bu defa cırlak ve kavgaya hazır sesiyle haykırdı:

-A, a.. o da ne demek? Herkesin kapışarak okuduğu bir kitabın sizde olmamasına teessüf ederiz. İkinci defa basılmış da üç dört gün içinde yağma olmuş, yağma..

Kapıdan çıkarlarken arkadaşı:

-Ne çeneni yordun a kardeş, esnaf değil mi, yok demeye utandı da öyle söyledi, diyordu.

İzzet Efendi kudurmuş gibi gözlerini açmıştı:

-Ne dersin bu işe Cemil Bey, ağlayalım mı, gülelim mi?

-Ağlasak da olur, gülsek de.. dedim.

-Hayır, ne ağlamak, ne de gülmek.. bu yumurcak-

ları döğmeliydim..

Vak'a hazin olmakla berâber, sözün böyle bir vâdîye kaymış olması, benim için daha iyi olmuştu. Eğer kızlar gelmeselerdi, eski dostumun elinden kolay kolay kurtulamayacaktım. Halbuki ağırlığını kaybeden mevzû, nispeten daralmış ve İzzet Efendi'nin elinden kurtulmam daha kolaylaşmıştı.

–Ne hakla döğeceksin İzzet Efendi, dedim. Cemiyet çiftçi gibidir, ne ekerse onu biçer. Mâdemki dikenden hoşlanmıyoruz, o halde buğday ekelim, yulaf, arpa ekelim.. Fakat kendi elimizle diken tohumu ektikten sonra çıkan mahsûle kızmak bize yakışmaz.. Kabahat o kızcağızlarda değil, onların kafalarına ekilen tohumda.

–Hayır, hayır Cemil Bey, dedi. Hiçbir rûhiyatcı, fertleri sizin kadar temize çıkarmaz. Ben şahıslarla teker teker mücâdele taraftarıyım. Şu kültür seviyesi size elem vermedi mi? Ben hergün bu vak'aların çeşidine rastgeldiğim halde alışamıyorum da siz nasıl başınızı yumruklamıyorsunuz?

–Faydası varsa karşı karşıya geçelim döğünelim İzzet Efendi.. fakat ferdî gayretlerle bu büyük yangın söndürülemez, zîra dünyânın hiçbir köşeyi yok ki kol atmamış olsun. Fikirle mücâdelede yumruğun yeri yoktur. Fikri, ancak bir karşı fikir yenebilir.

Bugünün dünyâsı bir intikal devresi geçiriyor. O, kendisini kavuran sosyolojik bir hastalığın nöbetlerini yaşıyor. Fakat hiç kimse, bu hastalığın bir can çekişme veya nekâhatle netîceleneceğini kestiremez. Dünya hasta olunca, tabiatiyle aynı maraz, insanlarda da müşâhede olunur. Zîra dünyânın muazzam başı ile insanların küçücük kafaları arasında duygu ve mânâ birliği vardır.

İzzet Efendi'yi yatıştıramamıştım. Elini şiddetle dizine vurarak haykırdı:

–Mâdemki fertler cemiyetin uzuvlarıdır, şu halde..

Gene bir müşteri.. bu sefer kurtuldum artık. Kapıya doğru gidişime canı sıkıldı:

–Erken canım biraz daha otur, dedi.

Fakat evim ve sedirim âdeta beni çağırıyordu, vedâ ettim ve hemen çıktım; arkamdan koşup beni tekrar dükkâna almasından korkar gibi hızlı hızlı köşeyi döndüm.

*

Penceremin karşısında bir dişbudak ağacı var. Geçen günkü fırtınadan iki dalı kırıldı ve bu kırılan dallar, iki gün içinde kurudu. Şimdi rüzgâr estikçe onlar da yaş dallar gibi sallanıyor..

Hâdiseler fırtınaları, insanları da bunlar gibi kâh sağa, kâh sola döndürüp duruyor. Bu rüzgârların şiddetine mağlûp olup kırılanlar da var, ki kökten ayrılmak sûretiyle kuruyor ve soluyorlar. Günün birinde İzzet Efendi'nin de şu kırılıp sallanan dalların âkibetine uğramasından endîşe ediyorum. Son zamanlarda dükkânına eskisi kadar uğramıyorum. Daha doğrusu îcap ettikçe, bir arkadaşla gidiyorum; tabiî beni yalnız bulamadıkça da açılamıyor ve bu sûretle çabuk kaçabiliyorum. Dün gene bir kitap sormak için müdürle berâber gitmiştik. Herhalde o kadar dolmuş olacak ki yanıma yaklaşarak birçok şeyler söyledi. Şundan bundan, bilhassa kendi kafasında olmayan kimselerden şikâyet etti, netîcede, pek alâkadar olmadığım mevzûunu şu sözlerle bağladı:

–Herkesten utanmasam yapacağımı bilirim!

Zavallı İzzet Efendi kendine en yakın olan vic-

dânını, bu büyük hâkimi görmüyor da kendi varlığının dışındaki mahlûkları görüyordu.

Herkes yok İzzet Efendi.. ben herkesi tanımam. Ben, hesâbımı bir tek muhâsibe veririm; eğer içimin sesi, içimin fetvâsı beni mes'ûl etmezse başkalarından korkmam.. Kim isterse şöyle veya böyle desin, elverir ki ben, beni suçlamayayım.

Dünyâda ayniyet yok, benzeyiş vardır. Hiçbir kum tânesi yok ki, diğer bir kum tânesinin eşi olsun? Ne yaprak bir başka yaprağın aynı, ne yıldız yıldızın, ne damla damlanın eşi.. şu halde sen şeklen bile birbirinin aynı olmayan iki insanın hissen yekdiğerinin eşi olmasını nasıl istiyorsun?

Hiçbir zerresi diğerinin eşi olmayan hilkatta bu olur mu sanıyorsun?

Vâli hoş sohbet, mizaçgîr, cevval ve becerikli bir adam. Müdür, durgun fakat derin bir su gibi sessizliği altında zekâsını saklayan, hareketsiz ve neşesiz bir tip. Sâlih'in ise görünüşü bir hiç; fakat cevherî kıymeti hazîne gibi geniş.

İzzet Efendi'nin tasnîfine göre bunların düşünce ve duyguları arasında ayrılık olduğu için dostluğumuz kadrosundan sürüp çıkaracak mıyız?

Hatta bir kademe daha aşağı düşerek, sefil, serserî, denî ve şakîyi de beşeriyet manzûmesinden silmek temennîsi çocukça bir vehimdir.

İnsanın vücûdunda sayısız, hesapsız mikroplar mevcut. Yalnız bağırsaklarda bunlardan mücâdele hâlinde olan milyonlar var. Fizyolojimizin muvâzenesini, bu savaşan mikropların birbirleriyle çarpışmasına borçluyuz. Bunun gibi, dünya da bir insan vücûduna benzediği için orada da ölenler, öldürenler, iyiler, fenâlar, sürü sürü gelip gidenler var. Aynı muvâzene

meselesi.

Vücuttaki mikropları tabiî gören İzzet Efendiler, ferdî, içtimâî tezat ve ayrılıkların da aynı kânûnun îcâbı olduğunu neden bilmiyor da şaşıyor ve yadırgıyorlar? Dünyânın kıvâmı için menfî kuvvetler de bir zarûretten başka nedir? Fakat biz insanlar misaller genişledikçe, ihâta ve anlayış kâbiliyetimiz zaafa düşüyor, belki de kayboluyor.

Sonunda şunu da îtiraf edeyim ki, dünya için İzzet Efendiler de lâzım...

*

Râsim Bey'in karısı görülecek şey. O ne telâş, o ne heyecan, o ne hareket... zavallı kadına acıyorum. Misâfirini bana beğendirmek için ne zahmetlere, ne külfetlere katlanıyor. Her gece eğlenceler, dâvetler, kıyâmet.. Fakat ben bu toplantılara ancak birkaç defa iştirak ettim.

Şermin'i üzmeyeceğimi bilsem belki daha sık giderdim. Fakat o, nedense Ferhat Bey'in baldızına karşı yenilmez bir îtimatsızlıkla tedirgin. Beni bu kızın oltasına yem olmaktan korumak için her an tetikte. Öyle tahmin ediyorum ki onu bu uyanıklığa zorlayan sebebin yanında, kıskançlık ve rekâbet hisleri, ikinci safta kalıyor. Beni kendi için değil, benim için korumak istediğini, tavırları kadar içim de teyit ediyor.

Acaba sevgi kadar mizâca tesir eden hangi kuvvet vardır? O Şermin ki bir müddet evvel ne kadar başka bir Şermin'di. Evli olduğumu öğrenmiş olması bile hislerinde aksülamel yaparak, sevgisini bir intikam mücâdelesine inkılâp ettirmedi.

Bir cihetten bu kızın bana ihtiyat tavsiyesine hak da veriyorum. Zîra Ferhat Bey'in baldızı, hücum planı-

nı iyice hesap ettikten sonra harbe giren bir kumandan gibi tedbirli. Zekî, mâlûmatlı, güzel ve şuh. Fakat şurası tuhaf ki, bütün bu kuvvetlerini gāyet iyi kullanmayı bilmesine rağmen neden şimdiye kadar bir köşede kalmış? Bu kadında eksik olan nedir? Yanlış söyledim, onda fazla olan şeyler, ziyâde mağrur, ukalâ ve haşin oluşu. İşte bu vasıfları yüzünden ona, akıllı, diyemiyorum da, yalnız zekî diyorum. Bence akıl, akla yakışmayan çirkinlikleri ezebilmekle sâbit olur.

Birkaç gün içinde garâbetiyle öyle bir sükse yaptı ki, belki de hakîkaten kendine bir âşık bulacak.

Ben, garâbetle sivrilmek isteyen tiplerden tiksinirim. Bunlar, orta zekâlı kimselere bir anda kendilerini kabul ettirir ve etraflarındakileri avuçları içine alıverirler. Böylece de, girdikleri muhitte çabucak kendilerine bir mevki yapar ve hayranları tarafından şımartılırlar. Fakat tıpkı havâî fişekler gibi yükselerek, renkleri ve şekilleriyle göz kamaştırmaya vakit kalmadan da çabuk söner ve yere düşerler. Hatta sırasında, üç beş gün evelki hayranlarının ayakları altında ezile ezile unutulup, silinirler.

Dün akşam Râsim Bey'in salonundan içeri girdiğim zaman Nerîme, muhâsebeciyi nükteleriyle sıkıştırmış adamcağıza ter döktürüyordu. Tıpkı bir dâirenin merkeze toplanan hatları gibi bütün salon onun etrâfındaydı. O söylüyor, etrâfındakiler gülüyorlardı. Benim içeri girmem, vaziyette değişiklik yapmadı. Maamâfih Nerîme konuşmasına devam etmekle berâber, kendine şöyle bir çeki düzen vermeyi de ihmal etmedi ve hayli uzakta olmama rağmen bir aralık başını bana doğru çevirerek:

–Sigaram söndü, ateşleyiniz, dedi.

–Affedersiniz Nerîme Hanım, yanımda kibrit yok..

muhâsebeci bey size benden daha yakın..
dedim. Maksadım, Ferhat Bey'in baldızını tahkir etmek değil, ancak, emirleri karşısında saçak öpenler sınıfına dâhil olmamaktı.

Bu küçük hâdiseden sonra Nerîme gene konuşmasında devam etti ve muhâsebeci minnetle yerinden fırlayarak kızın sigarasını yaktı. Fakat az evvel onu merkez almış olan meclis, yavaş yavaş dağılmaya ve gruplar hâline inkılâp etmeye başladı. Vâlinin hatırı için tahammül ettiğim bu sahnelere bir nihâyet vermek sırası artık gelmişti. On günden beri kimseye söylemeden cebimde gezdirdiğim telgrafı Râsim Bey'e uzatarak:

–Bu gece size bir müjdem var, lütfen şunu okur musunuz? dedim.

Râsim Bey gözlerini kırpa kırpa kâğıdı evirdi, çevirdi okudu, sonra samîmî bir feveranla, kendisine bakanlara:

–Cemil Bey'in bir kızı olmuş, tebrik edelim! dedi.

Bu darbe, Nerîme'ye az evvelkinden daha beter geldi; yakamı kurtarmak için böyle hareket etmeye mecburdum.

Râsim Bey'in verdiği haberden sonra, tebrikler sualler, hayret ve münâkaşalarla etrâfımı saranlar o gece bir daha Nerîme'nin etrâfında halkalanamadı; zîra bütün gayretine rağmen neşelenememiş, bu sûretle de etrâfına hâkim olan kudretini kaybetmişti.. yalnız Şermin'in, günlerden beri elem sızan yüzü hafifçe değişti. Rakîbinin, daha doğrusu benim için bir tehlike addettiği mahlûkun hezîmetine gülüyor ve seviniyordu.

*

Dün amcamdan bir tebrik telgrafı ve bir posta pa-

keti aldım. Benim vâsıtamla Kadriye'ye bir pırlanta bilezik, çocuğa da bir kolye göndermişti. Emânetleri tekrar anbalaj yaparak postaya verirken, beni tanıyan bir başka memur:

–İzmir'den nâmınıza mektup var.. dedi.

Bu, Kadriye'den kısa bir tezkire idi. Kendisinin de, çocuğun da iyi olduklarını yazıyordu.

Memurun elinden telâşla çekip aldığım ve hemen açıp okumağa başladığım bu mektubu, şimdi, günlük bir gazeteyi gözden geçirir gibi sükûnla okuyamamıştım. Kızım doğduğundan beri, değil sâde Kadriye'nin hatta eniştemin, teyzemin bile bana yazmalarını istiyorum.

Kadriye mektubunun sonunda birkaç ay annesinin yanında kalmak istediğini yazıyor ve fikrimi soruyordu. Esâsen benim de düşündüğüm bu idi. Onun küçük çocuğu ile seyâhat etmesi ve henüz ele avuca gelmemiş bir bebeğe burada bakılabilmesi çok müşkül. Tâtilde bir ay kadar İzmir'e gidip dönmek ve daha sâkin bir yaz geçirmek istiyorum.

Sonbahara ne şekilde gireceğimizi düşünmeye daha vakit var. Eğer kışa gene Bursa'da kalırsam tabiî o zaman Kadriye de gelir.

Herhalde birkaç ayımı tek başıma, hatta Bursalı dostlarımdan bile uzak yaşamak istiyorum. Yazın, vilâyette herkes bir tarafa dağılır ne gece toplantıları, ne mektep, ne de İzzet Efendi.. Sâlih, kaplıca mevsimi başlayınca burada kimse kimseye selâm vermeye vakit bulamaz! diyor. Şimdi nisan başındayız. Aşağı yukarı Bursa'nın misâfir kabul zamanı gelmiş demektir.

Bakıyorum da bahar, hiçbir yerde, burada olduğu kadar câzip ve içe işleyici bir güzellikle saltanatlı değil. Sanki bir el, birkaç ay evvel penceremden seyretti-

ğim kış tablosunu kaldırdı ve yerine emsalsiz bir san'at eseri, bir peyzaj koydu. Şimdi her tomurcuğunda, başka bir hayat, her mütevâzi otunda bir gûnâ çiçekle süslenen tabiatla oyalanıyorum. Nasıl ki telli duvaklı bir gelin, gözü mütemâdî bir dâvetle kendine çağırırsa, her küçük dalda bile tâze bir gelinin dâvetkâr güzelliği var.

Birkaç gündür köylere giden yollarda dolaşıyorum. Çekirge sırtları, bilhassa Uludağ eteğinden geçerek iç kazâlara giden yol o kadar mûnis, o kadar mahmur ve dinlendirici ki, çok defa dağlardan toplanıp akan suların şırıltısından başka hiçbir ses duyulmuyor.

Dün Çongara'ya kadar yürüyerek gittim. Bu küçük şelâlecik, oldukça geniş bir kestâne ormanının içinden akıyor. Sâlih'e söyleyeyim de bana bir at bulsun, bütün bu vâdîyi karış karış gezmek istiyorum.

*

Dün mektepte iken vâlinin odacısı, arkasından atlı kovalıyormuş gibi telâşla geldi..

–Vâli bey sizi hemen çağırıyor, dedi ve gene aynı süratle çıkıp gitti.

Râsim Bey, husûsî hayâtında beni ne kadar arar ve isterse, resmî işlerinde çok saygılıdır, herhangi bir mükellefiyete sokmayı hiç düşünmez. Onun için beni ilk defa odacısiyle vilâyete çağırmasını yadırgadım ve kendi uşağı Recep'in:

–Beyefendi selâm söyledi; git Cemil Bey'e söyle bu akşam bize buyursun..

deyip ısrarla karşımda durmasına o kadar alışığım ki, bu tanımadığım odacının resmî bir emir tebliğ eder gibi kat'î konuşmasını haklı olarak garipsedim ve iki

ders arasındaki boş zamânımdan istifâde ederek vilâyete gittim. Beni çağıran odacı kapıda duruyordu. Geldiğimi görünce içeri haber verdi. Râsim Bey'in ufak tefek vücûdundan umulmayan gür sesi üst üste:

–Buyursun, buyursun, dedi.

Ben daha ikinci buyursun bitmeden içeri girdim; oda kalabalıktı. Vâli, memurları masanın başına toplamış, harâretle bir meseleyi münâkaşa ediyordu. Onun titiz ve dürüst idâresi, vazîfesine aşkla alâkası, cemiyetin doğruluğa ve niyet selâmetine kıymet veren kısmını kendisine hayran etmiş, dalaverelerine, şahsî ve usûlsüz emellerine set çektiği kısmını ise düşman etmiştir. Maiyetinden hemen herkesi kendi husûsî kontrolünden geçirmiş olduğu için kimlere göz açtırmamak kimlere müsâmahakâr olmak lâzım geldiğini iyice takdir eder, ona göre de etrâfını idâre eder.

İçeri girdiğimi bildiği halde müzâkere ettiği meseleye o kadar dalmıştı ki, beni unuttuğunu anladım ve beklemeye vaktim olmadığı için kalabalığı yarıp bir an kendimi gösterdim. Elini çıplak başının üzerinde dolaştırarak yüzüme baktı:

–Geliyorum, geliyorum, hakkın var..

dedi. Sonra, her zaman otoriter kuvvetini süslediği tabiî nezâketiyle:

–Lütfen beni bir dakîka bekleyin!

diyerek memurları bıraktı ve benimle berâber yandaki odaya geçti. Fakat biraz evvel müzâkere ettiği mevzû zihin melekelerine o kadar sinmişti ki benimle, rüyâda gibi konuşuyordu. Şurası da tuhaftı ki işine bu kadar bağlı olan bir adam, evinin kapısından içeri girince, nasıl da birdenbire bütün gâileleri, müşkülleri unutup başka Râsim Bey oluveriyordu?

–Cemil Bey, senden bir şey ricâ edeceğim. Gerçi

bu, ne benim hakkım, ne de senin vazîfen... Fakat düşündüm taşındım bu işe senden elverişli kimseyi bulamadım. İstanbul vilâyeti bize yazıyor. Yarınki posta ile buraya bir Fransız jeoloji âlimi gelecekmiş. Bir gazetenin de muharriri imiş gāliba.. beş on gün tetkiklerde bulunacakmış. Gerçi bu, husûsî bir seyâhat.. Fakat ne olsa yanına bir tercüman vermek lâzım.

–Peki ama, dedim, ben tabiiyatçı değilim ki..

–Ona yardımcı değil, bir arkadaş lâzım; daha doğrusu vilâyetin kendisine bir cemîle yapması lâzım. Etrafta bu kadar adam var ama, beceremezler, mahcup oluruz. Ben senin için maârif müdüründen on beş günlük izin aldım, misâfiri yarın sabah Mudanya'dan karşılarsın; akşama, yâhut ertesi gün, beni makamda ziyâret edersiniz.

Vâlinin benden ilk defa istediği bir işi reddedemezdim, çâresiz:

–Peki! dedim.

Râsim Bey, cevâbımdan hoşnut, yavrularına yem götüren bir ana kuş gibi koşa koşa kendisini bekleyen memurların yanına giderken, arkasından seslendim ve bu gelecek misâfirin ismini sordum. Biraz durdu, düşündü..

–Gāliba Maurain, evet Maurain, Maurain!

diye bağırarak içeri girdi ve kapıyı örttü.

*

Yolun iki tarafındaki ağaçlar hep birden çiçeklenmiş, sonu bulunmaz bir gelin duvağı gibi kopmadan uzayıp gidiyor. Bir haftadan beri başlayan bahar sıcaklarının bu en sessiz ve en yaza benzeyen günü.

Kābil olsa treni durdurup ineceğim ve bir denizde yüzer gibi, bu rengârenk otların üstüne yatıp, topra-

ğın, çimen ve çayırın husûsî, bâkir kokusunu koklayacağım. Şeftâli fidanlarının baharları o kadar diri, o kadar canlı ve tarâvetli ki, sarssam dökülmeyecek, kırsam kopmayacak, ezilmeyecek gibi..

Fakat kim ne derse desin, ben, baharın bu muzaffer ve başı yukarı saltanatında, bir aşk acemisinin helecansız toyluğunu bulurum. Tabiatın bu mevsimi, aşkı tebessümle başlayıp tebessümle devam edecek zanneden bir yeni sevdâlı gibidir. Nasıl ki gün olup da bahar, çamurlara karışan çiçekleri, cilâsını kaybeden yaprakları ile sararıp solar ve meyve mevsimine istîdat hazırlarsa, ilk aşk da ıztıraplar hasretler, elem ve göz yaşları ile oyula oyula olgunlaşıp baş döndürücü bir derinlik ve zevke yaklaşmaz mı?

Yollar, coşkun bir şiirin mısrâları kadar ferman dinlemez heyecanlarla yüklü. Geniş dalgalanışlarla birbirinin içine girmiş uzak dağlar ve bir yeşillik ummanı.

Tren Mudanya'da durduğu zaman yadırgadım. Demek her yol gibi bu yolun da bir nihâyeti varmış, dedim. İskeledeki kalabalık, benim gibi tek tük yolcu bekleyenler, çoktan beri yüzünü görmediğim deniz, geride bıraktığım levhanın üstüne, buhardan daha ince bir örtü çekti. Fakat kendi kendimi tesellî ediyorum. Dönüşte de aynı yollardan, aynı tabiat şâheserinin içinden geçeceğim. Fakat ne yazık ki yalnız değil.

Vapur gelip de yanaşıncaya kadar sâhilde dolaştım ve herkes yolcusunu almaya girdiği zaman ben de içeri girdim.

Vapur, İstanbul'dan, benim kaçtığım şehirden sitemkâr bir selâm getirmiş gibi hafif bir heyecan verdi.

İstanbul'dan bugün kimse gelmemiş gibi içerisi

tenhâ idi. Misâfiri aramak üzere birinci sınıf yolcuların arasına girdim. Temiz giyinmiş iki adam konuşuyorlar. Belki bunlardan biridir, diyorum; fakat yanlarına gittiğim zaman fasih Türkçe şakalaştıklarını duyuyorum. İlerde, orta yaşlı bir adam daha duruyor ve küpeşteye dayanmış sarışın, genç bir kadınla gene aynı sırada, ağlayan çocuğunu susturmaya uğraşan bir kadın daha.. Hepsi o kadar.

Orta yaşlı, kibar tavırlı adamın yanında konuşacak kimse olmadığı için milliyetini tâyin etmem kābil değil. Maamâfih aradığımın o olması en yakın ihtimal. Ancak memura sorduktan sonra kendimi tanıtmak hepsinden iyi diyor ve ıslak elini önlüğüne kurulayarak hızla geçen genç kamarota sesleniyorum:

–Bana baksana arkadaş.. Bu postada Monsieur Maurain isminde bir Fransız seyyah var mı?

Kamarot, kaybını bulmuş bir adam gibi sevinerek:

–Evet efendim.. Fakat Monsieur Maurain değil, Madame Maurain. İşte şu bej rengi mantolu sarışın kadın.. Ben de zâten sizi arıyordum; bu yolcuyu İstanbul'dan bir memur bindirdi ve Mudanya'dan karşıcı geleni ara bul, dedi.

Kamarot, ses çıkarmadığımı ve erkek yerine bir kadınla karşılaşmaktan hâsıl olan tereddüt ve hayretimi sezmiş gibi:

–Bir yanlışlık var zannetmeyiniz; âlimmiş, bir gazetenin de muharririymiş..

diye biraz daha îzâhat verdikten sonra:

–Ama ben Fransızca bilmiyorum, siz kendi kendinizi takdim edin, isterseniz ben de işâretle yardım ederim, diyor.

Bej mantolu kadına doğru yürüyoruz. Yaklaşan ayak seslerimizi duyarak dönüp bize bakıyor. Kamarot

mütebessim, eliyle beni gösteriyor ve işini kavramış becerikli adamların atikliği ile bavulları alarak bizzat aşağıya indiriyor..

Tanışmak pek merâsimsiz olduğu için biz de hemen arkadan yürüyoruz. Evvelâ ben iniyorum ve elimi genç kadına uzatıyorum; fakat bu muâşeret kâidesine riâyet ettiğim için âdeta nedâmet hissediyorum. Zîra bu, bir elden ziyâde, avuç içinde eriyerek rahatsızlık veren bir cisim kadar yumuşak. Çabuk gitmek için otomobil teklif ediyorum, treni tercih ettiğini söylüyor ve Çekirge'de bir otele inmek istediğini ilâve ediyor.

Trene biniyoruz, az ve derli toplu konuşuyor; Bursa'da bir hafta, nihâyet on gün kalacağını, buradan Gemlik ve İzmit'e, oradan da Toroslar'a ve kuvvetli bir ihtimalle İskenderun'dan Marsilya'ya geçeceğini öğreniyorum. Nihâyet ne benim suâl sormama ne de kendisinin fazla îzâhat vermesine meydan bırakmamak için haftanın programını akşama konuşmayı teklif ederek sözünü bağlıyor ve birkaç saat evvel, bir nas ezberler gibi seyrettiğim çiçekli yollara bakmaya başlıyor.

Ben de onun gibi başımı, şeftâli ve erik baharlarının buğusu sızan bahçelere, dağlara, vâdîlere çeviriyorum. Fakat genç kadının küçük bir baş ve kol hareketi, bir kımıldanışı ile alâkadar olmaya mecbûrum. Zîra bir kadın misâfiri ağırlamanın, bir erkeğin refâkatinden çok daha yorucu ve ihtimâmı mûcip olduğuna şüphe yok. Onun için söyleyeceği, soracağı sözü büyük bir dikkatle bekliyorum. Lâkin konuşmuyor; herhalde benim bir şeyler bulup söylemem lâzım.

Kompartımanın boğucu havası ilk imdatçım oluyor:

–Bugün hava çok sıcak madam, mantonuzu çıkarsanız, diyorum.

İlk defa gülümsüyor ve yalnız kollarını çıkarıp mantoyu arkasına alıyor. Ölçüleri uygun, muntazam bir vücûdu var. Kalçaları dar ve omuzlara doğru genişleyen oğlan vücûdu. Dümdüz yeşil bir elbise giymiş. Söğüt yaprağının yeşiliyle, olgun bir ekin tarlasının sarılığı iç içe kaynamış bir renk. Gözleri de aynı renkte. Niçin ona bu kadar dikkatle bakıyorum? Fakat bu, cevâbı içinde bir sual. Bundan daha tabiî ne olur? Çünkü o da bir bahar. Şu içinden geçtiğim zînetli tabiatın canlı ve olgun devâmı.. Bunu, ileri geri çekmeye, niçin, demeye sebep yok ki.. Sapsarı saçlarına rağmen kaşları kirpikleri koyu kumral. Vapurda iken yüzünün sedefe kaçan bir matlığı vardı; fakat şimdi yanaklarında, merkezden muhîte doğru eflâtunlaşan bir dâire mevcut. Âdetâ şeftâli baharı yapışmış gibi.. Bu genç yüzde bir âlim kuruluğundan ve bir muharrir tecessüsünden ziyâde, anlaşılması ve idâre edilmesi müşkül, derin bir çeşitlilik var.

Çekirge'ye kadar hemen hiç konuşmuyoruz. Onu (*) oteline götürüyorum. Odayı berâber seçiyoruz. İçeri girince doğru gidip penceresinin içine oturuyor; sanki hiç seyâhat etmemiş, dünyâyı görmemişler gibi, büyük bir istiğrakla dışarıya bakıyor; sonra, keskin zevk anlarından gelen bir haz ve açıklıkla:

–Ne güzel bir yer.. Burası dünyânın en samîmî köşesi.. diyor.

Fakat gene birden bire değişerek ciddîleşiyor:

–Affedersiniz çok yorgunum, programımızı çay zamanı yapsak olmaz mı?

diyerek, sözünü değiştiriyor ve sesi kadar yüzünü de bambaşka bir ifâde, bir an evvelki mânâdan pek uzak bir gölge ile bulutlandırıyor.

Bu ne geniş fihristli bir kitap.. Bu ne muvaffaki-

yetli ve süratli bir atlayış. Kışla yazı, gece ile gündüzü bu ne mahâretli birleştiriş, gülerken ve konuşurken, beyaz muntazam dişlerini şimşek süratiyle ortaya koyan dudakları, en şuh en hareketli bir kadına âit.. Fakat kaşlarının âmir kudreti altına saklanmış gözleri, derin, esrarlı hatta sert denecek kadar mütehakkim ve koyu bir tefekkür îtiyâdiyle de dalgın.

Eve gelip de sedirime oturduğum zaman, farkına varmadan, yorulmuş olduğumu hissettim. Birkaç saatte birkaç günlük devamlı heyecan geçirmiş gibi idim. Vakitsiz gelişim, Sâlih'i merâka düşürmüş olacak ki, arkamdan yukarı çıktı.

–İki hafta mektep yok Sâlih, yemekleri evde yiyeceğim, işini ona göre tut.. dedim. Sâlih, yazılarımı ve kitap sandıklarıyle sıkı münâsebetimi, hatta İzzet Efendi'nin dükkânından alıp getirdiğim kitapları, hep mektep meşgalelerinin îcaplarından zannederek bu mütemâdî çalışmaya sebep olduğunu farzettiği mekteple arası hiç iyi değildir. İki hafta evde olduğumu duyunca âdeta sevindi:

–Oh oh, beyim.. Bâri birkaç gün dinlenmiş olursun! Nedir her gün oku, her gün yaz? Daha otuzuna gelmeden saçlarının yarısı beyaz.. dedi.

Tasavvur ettiği sükûna kendimi teslim etmeme şiddetle haris olan bu zavallı, dünyâda mutlak istirâhat olmadığını nereden bilebilsindi?

Kuluçkanın sıcak ve yumuşak tüyleri altındaki yumurta bile dâimî bir ihtizaz ve faâliyette olursa, hilkatın şuurla techiz ettiği insan için, Sâlih'in tasavvur ettiği sükûn ve istirâhat cihânı hiç olur muydu?

Beni ne zaman yatağımın üstüne uzanmış görse, ayaklarının ucuna basarak odaya girer; bilmez ki her darbesiyle damarlarımızın tâ nihâyetine kadar kan gö-

türen kalbimiz ve dâimî hareketleriyle bu kanı ihyâ eden ciğerlerimiz, hâsılı fizyolojimizin aralıksız faâliyetiyle, bize, uykuda dahi istirâhat yoktur. Hatta ölümle vücûdun uzvî faâliyeti durduğu zaman bile, ceset tamâmen arza, hayvan, nebat ve bizi tâkip edecek insanlara geçmek sûretiyle gene faâliyetine devam edecektir. Biz nasıl ecdâdımızın tozlarından müteşekkil isek, bizden sonrakiler de bizim tozlarımızdan teşekkül edeceklerdir. Uzviyette bile, gizli âşikâr, devamlı bir faâliyet olduktan sonra, şuûrun susması ve dinlenmesi mümkün müdür?

Maamâfih bu mâsum endîşe ve telâşından dolayı Sâlih'e âdeta tâzim ediyorum. Yalnız ona değil, bütün yaratılmışlara her şeye hürmet ediyorum. Ben ne Sâlih olabilirim, ne şu karşımdaki çitlenbik ağacının en ince dallarında gezen çocuğun mahâretini gösterebilirim, ne de bir amele gibi sabahtan akşama kadar kum, çakıl taşıyabilirim, ve, ve...

Mevcûdatta her varlık, mazhar olduğu isim ve istîdat dolayısiyle kendini yaratana itâat edip boyun bükmekte. Her ne kadar bir başka istîdat ve isme göre âsî ve dâgî görünürse de..

Biribirine bağlı kaplar kānûnunda olduğu gibi, her kapta olan aynı su, nasıl ki o kabın şekline göre düz kapta düz, yuvarlakta yuvarlak, dört köşede dört köşe olarak şekillenirse, işte insanlar da kendilerine vaz'olan mânâyı, istîdatları şekliyle kalıplandırıyorlar. Onu kendi istîdatlarının kalıbına göre güzel veya çirkin yapan kendi kābiliyetleri..

Sâlih, dökmemek için îtinâ ile getirdiği kahveyi masamın üstüne bırakıp giderken, gene yazıyor, der gibi oldukça hiddetle yüzüme baktı.

Evet Sâlih, yazıyorum. Niçin ben seni bir Cemil

yapmaya uğraşmıyorum da sen beni Sâlih yapmak istiyorsun?

Bak, şu üstünde yazı yazdığım masaya. Bunun iç yüzünü bilmek için adım adım geri gitmek lâzım: Kereste, ağaç, anâsır ve anâsırın da iç yüzü henüz bilinmemiş ve bilinmeyecek olan bir madde.

Görünmez ve hissedilmez olan varlıklar da aynı kānûna tâbi. İnsan, varlık tılsımı denen şeyin iç yüzünde ilerledikçe ilerliyor, gidiyor gidiyor ve nihâyet esrarlı bir gizlilik içinde kayboluveriyor. İşte bu yüzden ben, insanlardaki his âlemini uykuya benzetiyorum; zîra biz gaybın esrârından uyuyucularız. Şu halde bütün bu uykuda gördüklerimiz de bir hayal sûretinden başka nedir?

Bir şeyin hakîkati, o şeyin nefsülemirde bulunduğu mâhiyettir. Buna ermek de ancak yakînle oluyor. Bu yakîni bana çok mu görüyorsun Sâlih?

*

Madame Juliette Maurain yirmi altı yaşında. Beş sene evvel bir yüzbaşı ile evlenmiş; genç zâbit iki sene evvel Madagaskar'da kıt'asının başında iken mahallî bir hastalıktan birden bire ölmüş.

Petit Parisien gazetesinin genç muharririnin Türkiye'ye bu ilk seyâhati. Hem dinlenmek hem de Anadolu'nun jeolojik bünyesini yakından görmek için ihtiyar edilmiş husûsî bir seyâhat. Gazetesine makāle yazmayacak. Bursa civarlarında, bilhassa Uludağ'da gezeceğiz. Dağ yolculuklarında atı tercih ediyor.

Çay masasında, karşı karşıyayız. Saçlarının sarı bukleleri, siyah saten elbisesinin omuzlarına kadar iniyor ve daha rahatlamış görünüyor. Ben de ona kısaca kendimden bahsediyorum, tahsil senelerimi, işim-

den ayrılışımı, evlenişimi, çocuğum olduğunu ve Bursa'da hocalıkta bulunduğumu üç beş cümle ile anlatıyorum.

Telâşla dudaklarından çay fincanını çekiyor. Söğüt yeşili gözleri heyecanla büyüyor.

-Bu kadar tahsilden sonra bir ilkmektep hocalığı mı? diyor.

Bu, gāyet samîmî bir an. Acaba isterse daha samîmî olamaz mı? Bu kadar süratle değişebilen his maskesine hiç tesâdüf etmedim. Bir an gergin, uyanık ve ateşli, bir an düşünceli ve derin; bir an mûnis, mutî ve sâkin. Fakat her bir hâlinden, her bir tavrından zekâ ve tetkik kudreti taşan bir tip. Altı saat içinde hüviyetinin ancak şu birkaç cephesini öğrenebildim. Esâsen bir hafta, on günlük arkadaş için bundan fazlasına lüzum da yok.

Yarın evvelâ vâliyi, sonra târihî âbideleri ziyâret edeceğiz ve şehrin içinde bir gezinti yapacağız. Geri kalan günleri de Uludağ ve civârında geçireceğiz.

Genç kadın çay kaşığını tatlı bir ritm ile masaya vurarak önüne bakıyor, bir şey düşündüğü besbelli. Kaşıkla oynamakta devam ederek:

-Ben, diyor, evvelâ pek kısa bir zaman için olsun arkadaşlık ettiğim kimselerde yanlış intibâ bırakmak istemem. Mukaddemem bu kadarcık. Asıl söyleyeceğim şu ki, şimdi, sizin için resmî bir yük, bir gāileyim. Zîra bir gazetenin muharririyim; yâni aşağı yukarı, her gördüğünü dile getiren bir fırsat düşkünü. Sonra da sevimsiz, oldukça vahşî bir mesleğim var. Bütün bunlara rağmen size, yabancı bir memlekette arkadaşa ihtiyâcı olan basit olduğu kadar samîmî de olan bir yolcuyum, desem, dürüst konuştuğuma kanâatinizi temin edebilir miyim?

Susuyor ve yüzüme bakıyor; ben yüzüme sürünen iki söğüt yaprağının okşayıcı temâsıyle uyuşmak üzereyim.. Cevapta geciktiğimi, gene onun çehresinin, ciddiyetten şikâyete dönen, hatta isyanla gerilen hatları haber veriyor.

–Size, benim de sizin kadar samîmî olduğumu söylesem ve refâkatinizden duyduğum zevke, meşakkat çeşnisi vermemenizi ricâ etsem, beni anlar ve kabul eder misiniz?

Gene uysal ve mûnis. Bir çocuk itâatiyle gülümsüyor, yalnız sesimin coşkun mânâsından ürkmüş gibi, hâlâ kaşıkla oynayan küçük beyaz elini masanın üstünden kaldırıyor. Onun kadar benim de farkına vardığım bu taşkın sesin samîmiyetini bir başka mevzûa atlamakla tâdil etmek için gelişi güzel soruyorum:

–Niçin bir jeolog oldunuz?

Artık ciddî ve derin:

–Eski cedlerimle alâkamı ziyâdeleştirmek için.

–Ecdâdımız yalnız toprak mıdır, madam?

Şaşırmadan ve benim kasdettiğim mânâyı sezerek düşünmeden cevap veriyor:

–Fakat ele gelmeyen cedlerimi nasıl tanırım? İnsanlar mânevî köklerinin nerelere kadar uzadığını araştırmakla bulamazlar ki.

–Aksi vârit değil midir?

Yüzüme dikkat ve hayretle bakıyor.

–Fakat mânevî ecdâdımızı bilmek için vâsıtalara mâlik değiliz ki.. diyor.

–Vâsıta, uzak ve ayrı varlıkları birleştirir. Halbuki geçmiş de sizsiniz, gelecek de. Kendinizi tanımanız; işte hem aradığınız vâsıta, hem de gâye.

Bana tepeden inme bir cevapla mukâbele ediyor?

–Tahmînimde yanılmamışım Cemil Bey..

Bu, ismimle ilk hitap edişi değil.

Benim için, arzın bir kitap yaprağı gibi çevirdiğim tabakalarındaki esrârı görmek, her vakit mümkün; fakat burada asıl mütâlaa olunacak mevzû sizsiniz..

Bir an duruyor ve söylediğine pişman olmuş gibi telâşla:

–Siz Türklersiniz, diyor.

Acaba hakîkaten Madame Maurain birdenbire ciddî ve ağır bir bahse girmemizin verdiği heyecanla hissini saklayamamış ve sonra da, ilk gördüğü kimse hakkında sempatik tahminlerde bulunmaktan gelen bir nedâmetle mi bu hükmünün tesîri çemberini genişletmiş, bütün bir millete teşmil etmişti?

Yok, yok.. üstüme alınmamalıyım. Onun, her halde bizim mânevî bünyemizin husûsî çeşnisine dâir araştırmaları ve melezleşmemiş Türk fikriyat ve ahlâkına karşı bir tecessüsü olmalı. Esâsen bütün sözlerinde bu gerçeğe doğru bir sarkış var.

–Bizim mesleğimiz, ihtimâle yakın zanların üstüne kurulmuştur. Mikroskobik bir yumurtadan ve basit bir hücreden vücut bulan insan, değil bütün yaratılmışların kendi yaşadığı toprağın esrârını dahi fethedemez; biliyorum.. fakat toprakla alış verişten ve mümkün olduğu kadar onun eski ve yeni dilini bilmekten, bana zevk vardır.

Bir topoğraf dostum demişti ki: Bizim mesleğimiz sizin mesleğinizin bir nevi refleksi. Ah, şu harîtalarda hudut denen mevhum çizgiler,her gün bozulmak, değişmek tehlikesi olan bu elastikî hatlar olmasa...

Ben de dedim ki: Dağın deniz, denizin dağ olmasını ne yapalım?

Fakat bir memleketin sınırlarının bozulması, yerini değiştirmesi, birgün meselesidir. Karaların deniz, denizlerin kara olması gibi uzun zamanlar istemez.

Hilkat için zaman mefhûmunun ne kıymeti var? Bizim binlerce senelerimiz onun bir sâniyesi.. dedim. Her ülkenin, hatta her gezegenin çocukluğu, gençliği, ihtiyarlığı ve ölümü var. Belki gün gelecek bir seyyah, Roma, Viyana ve Newyork'u bugün bir arkeologun Ninva'yı, Sidon'u, Menfis'i aradığı gibi arıyacaktır.

Arzda hayat zuhur edeli milyonlarca sene geçmiştir. Biz ise ilmimizle, onun sırları zincirini hâlâ ele geçiremedik; her mikroskobik hücrenin üstüne bu zincirin bir parçası sarılmıştır.

Evet Cemil Bey, ilimde ilerledikçe, cehlimiz âdeta barbar bağırıyor. Bizim mühim keşiflerimiz, derin tetkiklerimiz bir serçenin semâları dolaşmış olmak iddiâsı gibi bîçâredir. Her gün karşımıza çıkan bir meçhul, halletmek istediğimiz muammâları dağ dağ karşımıza yığıyor.

Bununla berâber, bütün acizimiz ve çâresizliğimize rağmen gene de üstünde durduğumuz ilim kollarını genişletmek, eşelemek, araştırmak hem zevk hem de boynumuzun borcu.

Bence aczini bilmek, acizden kurtulmanın tek yolu. İşte ben bu tesellî ile siperli olarak dünyâsı madde sayılan arzın sırlarını fethetmeye savaşanlardanım.

Genç kadın o kadar canlı ve heyecanlı konuşuyor ki, bu tatlı sesi susturmamak için yalnız dinledim, hiç cevap vermedim.

*

Bâzen iki insan arasında, bostanları birbirinden

ayıran çitler gibi kolay aşılan sathî mâniler olur. Bunların ortadan kalkması, uçurum gibi, hendek gibi atlanması müşkülâtlı ve zahmetli değildir. Bir taraftan bir tarafa geçmek, sâdece bir hamle meselesidir.

Halbuki Madame Maurain'le benim aramda, iki komşu tarlayı bölen çalı çırpı bile yok. Onun arkadaşlığı belki de güç unutulan, yâhut unutulmayan bir iz hâlinde tespit olup kalacaktır. Ben ki kadını bilirim; fakat bu kadını bilmek için her kadını bilmenin kâfi olmadığını îtiraf ediyorum. O, başlı başına zıtlarla âhenk bulmuş bir dünya.

Bugün hep şehrin içinde dolaştık; sanata kıymet verişi, duyan, taşan bir sanat hassâsiyeti var. Vâli ile yarım saat kadar konuştular. Kapıdan çıkarken Râsim Bey bir an elimi elinden bırakmadı, yarı ciddî yarı şaka:

–Dikkat! dedi.

Güldüm.

–Ben çoluk çocuk sâhibi bir adamım, merak etmeyin! dedim.

Râsim Bey bu defa tam bir baba ağırbaşlılığı ile:

–Selin şakası yoktur, karşısına ne çıkarsa sürüp götürür. Bu âlim misâfirin bir kadın, hem de böyle bir kadın olduğunu baştan bilseydim seni bu işe sokmazdım.

–Müsterih olun; yalnız bize dağlarda dolaşmak için bir çift at hazırlatırsanız çok iyi olacak, dedim ve hâlâ Râsim Bey'in elinde duran elimi çekerek yürüdüm.

Onun belki de böyle bir ihtarda bulunmaya hakkı vardı. Fakat ben bu kadını zekâsına, bilgisine ve güzelliğine, bir kayar yıldızın, göz açıp kapayıncaya kadar, bir yandan bir yana uçuşunu seyreder gibi bakıyo-

rum, o kadar. Şüphe yok ki plastik güzelliği, sun'îlik ve lâubâlîlikle sakatlanmamış zekâsı, fikirleri ve dirâyeti, bir mıknatıs kuvveti taşımakta. Fakat biz, herhangi bir sanat eserini, çok yüksek bulduğumuz bir sanat âbidesini de zevkle seyretmiyor muyuz? Bu kadın her kımıldanışında renk değiştiren billûrdan bir prizma gibi. Onun bu değişiverme kudretine karşı, ben de, iki kāidesiyle mütevâzi satıhları ve hatları olan bir prizma olursam çok mu?

Benim arkadaşlığımın da onda iyi bir intibâ bıraktığını zannediyorum. Fakat vekarlı ve hesaplı konuştuğu için bunu sözleriyle belirtmiyor. Hatta ilk gün bile birdenbire karşısına çıkan samîmiyet levhasından aldığı hazla, siz mütâlaa olacak bir mevzûsunuz; dediği halde ikinci bir cümle ile bu hükmün mânâsını umûmîleştiriverdi. Bu sözden sonra açtığı uzun bir bahsi, tek başına sürükleyerek aynı mevzûa bir daha dönmedi.

Akşam çayını gene berâber içiyoruz; üstünde aynı siyah elbise var. Güneşin renklendirdiği bir bulut kümesi gibi hafif ve parlak saçları gene omuzlarının üstünde. Hâlinde, muhâsara edilmiş bir şehirden dışarı çıkmaya karar veren bir adam ısrârı var. Onun için aktüalitenin dar ve mahdut çemberini yararak ileri atılıyor.

–Memleketiniz o kadar hârikulâde bir belde ki, Bonneval'in dediği gibi, burada memleketimi unutmaktan korkuyorum. Bilhassa İstanbul'un güzelliğine, siz Türklerin mahviyetinizden, vekārınızdan sinmiş. Onun için husûsî bir çeşniye sâhip...

Türkler için söz söylemiş kimselerin arasında, Decamps'ın fikirleri, yakın zamâna kadar bende silik bir manzara hâlinde idi; fakat şimdi, vakti gelip de açan

bir çiçek gibi meydana çıktı. Bu meşhur ressam sizin için der ki: "Türk'ün yüzünü, zarif tavrını, kibar gülüşünü fırça ile göstermek mümkündür; müşkül, pek müşkül olan, onun özünü göstermektir. Bu öz, ay ışığı gibi görülür, lâkin gösterilemez. Hangi fırça mehtâbın o ince haşmetini gökten yere indirebilmiştir?"

Decamps, bunları söyledikten sonra biraz daha incelir, sanki ilhâmî bir vecdle: "Sanatkâr Protogene bir köpüğü yapabilmek için yedi yıl uğraştı; Türk'ün rûhunda yaşayan kudretli ışığı tasvir etmek için yetmiş yıl bile kâfi gelemez," der.

Madame Maurain bizim için o kadar güzel şeyler söylüyor ki, ben de ona Fransızlarla his, kültür ve zevk bakımından çok kuvvetli bir benzeyişimiz olduğunu, târihin birçok devirlerine temas ederek uzun uzun îzah ediyorum. O, bütün bunları dinlemekle berâber, vâdetmiş olduğu gibi, ne bir âlim resmiyeti, ne de bir muharrir siyâseti gütmeden bütün bir iç feverâniyle konuşuyor:

–Decamps'ın hakkı var Cemil Bey.. Siz Türkler içinizi tezyin ettikten sonra hâricî kıymetlerle meşgul olan insanlarsınız. Evvelâ evlerinizin tahtalarını ovuyor, sonra kapılarınızın tokmağını parlatıyor, yâhut olduğu gibi bırakıyorsunuz. Olduğu gibi bırakmak, belki eksik tarafınız. Kendi kendinizi tanıdıktan ve kendi temizliğinize kendinizi inandırdıktan sonra, başkalarının hükümlerine ehemmiyet vermemekten gelen derbeder bir ruh hali bu. Fakat îtiraf edeyim ki size yakışıyor. Biz Avrupalılar sizden çok şekilperestiz; bilhassa son yarım asırda Amerika sâhillerinden taşıp, Atlas denizinden aşarak zâten katılaşmış olan bir belirsiz hava bizim sâhillerimize de bir maddîleşme soğuk havası getiriyor. İnsanlar, mânevî heyecanlarını, ruh

kıymetlerini kaybettikleri için kendilerine maddî heyecanlar yaratacak akla gelmez delilikler, fedâkârlıklar hatta rezâletler yapıyorlar.

Çağdaş cemiyet, tanzim edilmeden, hatta işe yarayacak unsurları tamamlanmadan işleyen, durmadan dinlenmeden hareket hâlinde olan bir makine gibi. Fakat bu ölçüsüzlük, bu nizamsızlık, bu akortsuzluktan dolayıdır ki bir arşın bez dokuduğu yok. İşliyor; yağ, elektrik, kuvvet ve vakit sarfediyor, fakat lâzım olan netîce hâsıl olmuyor.

İnsanlardaki bu bir taraflı çalışma, bu sırf maddîleşme hareketi, cemiyetin mânevî esaslarını, ahlâkını, fazîletini, şuûrunu gün günden silip götürmekte. Ruh ve maddeden mürekkep olan insanın, bir tarafın ziyâde ihmâlinden ve diğer tarafın ziyâde şımartılmasından, zarfı, mazrûfu mâhiyetini kaybetti. Bizim, mazrûfu hırsızın çaldığından haberimiz yok, zarfa her gün biraz daha zînet veriyor, elden ele gezdiriyor yere göğe koymuyoruz.

Fakat gün olup da bu mahfazanın kapağı açılınca, içindekinin çalınmış olduğunu görerek anlayacağız. Bilmem ki bu mânevî heyecânı yeniden uyandıracak el niçin, niçin çıkmıyor?

–Biraz daha derinleşemez miyiz madam? Öyle zannediyorum ki hayâta sebepler vâsıtasıyle tesir eden kuvvet, her asra bir başka istîdat koymuştur. Fakat şüphe yok ki devamlı olmayan her şey gibi, gün olacak, bugünkü cemiyetin bünyesini kemiren maddîleşme hastalığını da yarınki cemiyet mânevî bir merhemle şifâlandıracaktır ve bugünün kötürüm, sakat zihniyetine, yarının insanları kahkaha ile güleceklerdir. Bu olacaktır, telâşlanmayın ve üzülmeyin.

Çok kalabalık bir yerde, muhtelif lisanlar konu-

şan, başka başka sözler söyleyen, hatta terennüm eden kimseler olsa, bütün bu sesler, uzaktan bir uğultu hâlinde duyulur. Dünyâyı da uzaktan dinleyenler için o, bir uğultudan ibârettir; iyi zamânında da, kötü zamânında da. Fertler gibi cemiyetlerin de şaşmaz zannedilen fikirlerini ve kanâatlerini değiştirmek için pek sâde, pek basit değişiklikler kâfîdir. Bugün, dünkü hissinizin tamâmen zıddı olan bir duygu taşıdığınız vâki değil midir? Hatta bir saat evvel hoşunuza gitmeyen bir şeyi, şimdi güzel bulabilirsiniz.

Evet hakkınız var, çağdaş cemiyet, fikir ve îtikat selâmetine sâhip değil; fakat değneğinizle karıştırdığınız bir derenin suyu, ebedîyen bulanık mı kalır? Cemiyeti de bulandıran bir el var; bu el, o sizin dünyâda yeniden rûhânî heyecanlar uyandırmasını beklediğiniz elin tâ kendisidir. Onun buyruklarına müdâhale edemeyiz; etsek de müessir olamayız. Ancak bir vak'anüvis gibi, olacakları değil, olmuşları söyler, yazar, tahlil ve münâkaşa ederiz. Siz ki bir jeologsunuz, zelzelenin heyelânların, hâsılı arzî hâdiselerin neden ileri geldiğini ilmî esaslara dayanarak herkesten iyi bilirsiniz ve gene geçmiş devirlerin jeolojik değişikliklerden de herkesten daha salâhiyetle konuşursunuz; fakat bütün bunlara rağmen, onların oluşuna mâni olamazsınız.

İnsanlara kitapların, an'anelerin, ana ve babalarının öğrettikleri bâzı şeyler vardır ki, biz bunları bildiğimizi zannederiz; halbuki onları yakînen ve fiilen öğrendiğimiz gün, evvelce bilmediğimizi anlarız.

Masalların, yer altı saraylarında doğup büyüyen ve yalnız tayalarından, lalalarından güneşin mevcûdiyetini duyarak îman derecesinde öğrenen şehzâdelerin, günün birinde yer yüzüne çıkıp da güneşin ne olduğunu gördükten sonra öğrenmeleri gibi.

Biz insanlar da tabiat zindanından kurtulmadıkça, şuradan buradan kulağımıza çalınan, güzelliği, şâşaa ve azameti hakkında rivâyetler duyduğumuz mâneviyat güneşinin ne demek olduğunu anlayamayız. Evet bir güneş vardır, ben onu gördüm, diyebilmek için hiç olmazsa zindandan bir lahzacık olsun başını dışarı çıkarmak lâzımdır. Muhâkeme, mantık ve ilim delâletiyle bilmek başka, bu maddî kılavuzları bir tarafa bırakıp, canıyle, içiyle bilmek başkadır. Bir kör de elindeki değneğini iki tarafa çarparak yürüyebilir; fakat bacakları ne kadar kuvvetli de olsa, görme hassasına sâhip kimse ile yarışa çıkabilir mi?

Hayat, canbazın üstünde gezdiği ip gibidir, îman da bu ipin üstünde yürüyenin elindeki muvâzene değneği gibidir. Emin ve tehlikesiz adım atmak isteyenler, mutlaka bu değneğe sâhip olmalıdırlar.

Madde, güzel şeydir ve maddeyi güzel, faydalı, lüzumlu bulmak ta tabiîdir. Ancak az evvel söylediğiniz gibi, zarfın gāyesi mazrûfa mâlik olmaktır. İnsan, güzelliğe, asâlete, zenginliğe, şerefe, hatta bilgi ve hünere de mâlik olsa, mânâ ile dirilmedikçe bir heykelden ibârettir.

Madde, mânânın kapısıdır; fakat biz onu açacak anahtarı kaybolmuş zannediyoruz. Madde, mânânın kaftanıdır; fakat biz bu elbisenin içindeki güzel vücûdu göremiyoruz.

Madde yoldur; mânâ hedeftir; biz hedefe teveccüh etmediğimiz için bütün kazancımız sonsuz bir yorgunluktan ibâret kalıyor.

Madde, bir perde gibi sıyrılmadıkça, mânâya engeldir; sırasında bir bulut parçasının azametli güneşi kapadığı gibi.

Fakat mânâ, madde yolundaki ilerlemelerimize

mâni olmaz; bir filin bir kedi ile güreşmeğe tenezzül etmediği gibi.

Evet madam, uzun söyledim; fakat sizi iknâ etmek için değil. Zîra en tesirli sözler bile sırasında kanâati mûcip olamaz; zîra kanâat, bir idrak, bir anlayış ve fikir birliğiyle hâsıl olur. Esâsen kanâatlerini her önüne gelene ısrarla tekrarlamak, bunu bir illet hâline sokmak, hiç hoşuma gitmez.

–Yalnış, çok yanlış... her yüksek gāye sâhibi bildiğini bildirmeye, gördüğünü göstermeye borçludur. Farazâ ben bir hatip olsam, konferanslarımın mevzûunu, yalnız inandığım ve benimsediğim kıymetler teşkil eder. Bir romancı olsam hayâta bir seyirci gibi bakıp gördüklerimi yalnız sanat meftunlarını tatmin edecek ölçüler içinde gösteren bir "metteur en scène" olamam. Ona, korumak istediğim idealden bir çeşni karıştırırım. Bir ressam olsam, fırçamın diline içimin dilini, boyamın rengine duygumun rengini bulaştırırım.

İki sene evvel bir müsteşrik dostum bana: Siz Türkiye'ye bir seyâhat yapın, zîra hamurunuz o topraklardan çalınmış.. fakat size Türkiye gösterilmesin; orayı kendiniz görün! demişti. Filhakîka bu memleket, Türk kültürünü taşımayan rehberlerin, tercümanların birer yama gibi sırıtan kanaatleriyle öyle bozulagelmiş ki Pierre Loti'nin dediği gibi pespâye iftirâlar önünde Türk'ün vakur kalışı, şüphe yok ki, körlerin, eşyânın hakîkatini idrak edemediklerini düşündüklerinden ve bu körlere acıdıklarındandır.

Burada Amerika'nın robotlaşmasından, Avrupa'nın kararsızlığından ve Asya'nın uyuşukluğundan başka bir şey var. Maamâfih ben kendi hesâbıma siz Türklerde de fazla şekil ihmâli, yaşayış lâubâliliği gördüm ve îtiraf edeyim ki az çok yadırgadım.

Güldüm ve akşam yemeği yaklaştığından, sözü lâtîfeye intikal ettirerek kalkmak için:

–Ben de mi öyleyim madam? dedim.

O da güldü ve açık konuşmaya alışık kimselerin pervâsız siyâsetsizliğiyle:

–Evet siz de! dedi

Sonra bir kadın zarâfet ve idâreciliğini kullanarak:

–Maamâfih şunu da söyleyeyim ki dostlarım, arkadaşlarım, hürmet ve sevgi ile bağlı olduğum kimseler arasında konuştuğum, münâkaşa ettiğim birçokları vardır; fakat anlaştığım ilk insan sizsiniz, dedi.

Ona niçin: Benim de öyle! demedim? Râsim Bey'in hatırını saydığım için mi? Yoksa böyle bir dikkat ve ihtiyâta, kendimce de lüzum gördüğüm için mi?

Suâlimin cevâbını kim verecek? Soruyorum; kendi kendime soruyorum işte. Fakat öyle sualler olur ki cevaptan daha belîğdir. Onlar, istifham hâlindeyken de bile bir hüküm ağırlığı taşır.

Genç kadın gene uyanıklığı temsil eden bir hassâsiyetle silâhlı. Belki de cevapsız kalan sözünü fenâ tefsir ettiğimden şüpheli. Bu şüpheyi gidermek ve beni yalnız anlaşabildiği bir muhâtap vasfı içinde gördüğünü îzah etmek için ne yapmak mümkünse yapıp gurûrunu kurtarmak ister görünüyor. Bu, fikir mutâbakatı olan bir kimseden, aynı zamanda hoşlandığını gizlemek isteyen bir dişinin ruh hali.

Fakat bu his saklambacı heyecanlı ve hârikulâde zevkli. Hangi saklambaç oynayan vardır ki: Ben buradayım! der? Onu bulmak, ebenin vazîfesi değil midir? Fakat biz bu oyuna başladık mı? Hayır, hayır.. biz sâdece el ele bile tutuşmadan dağ bayır gezecek olan on günlük arkadaşız.

Kadriye küçükken bâzen teyzemle berâber bizim Acıbâdem'deki köşke gelirdi. Ben de onu alıp Küçükçamlıca dağlarına götürürdüm. Çok sevdiğini bildiğim için, ellerimi dalayan dikenlerine rağmen, ona böğürtlen toplardım; o ise bu meşguliyetimden istifâde ederek küçücük vücûdu ile çalıların, fundalaˈrın arasına saklanır, tam ben:

–Kadriye, Ḱadriye! diye seslenirken:

–Buradayım, Cemil Ağabey! diye yerinden fırlardı.

Halbuki bize, bir kere de haşarı bir komşu kızı takılmıştı ki kendisini tam yarım saat aratmış sonra da, uzattığım böğürtlenleri alacağı yerde, elimin altına bir tokat vurarak bin zahmetle topladığım yemişleri yere döküvermişti.

Kadriye'nin çocukluk zaaflarına bile gālip gelen rikkatı ve yazık değil mi Cemil Ağabeyime diyen sesinin bende bıraktığı gevşek intibâdan ziyâde, bu kızın zekâ taşan yorucu arkadaşlığı, hâfızamda daha canlı, daha keskin bir izle yaşar.

İtâat ve boyun eğme için yaratılmış Kadriyecik, beni yarım saat değil, yarım dakîka bile üzmeye kıyamaz.

Ben de nereden nereye atlıyorum? Sanki bu eski, uzak ve silik hâtıraları eşmeye, canlandırmaya ne lüzum var?

Hayır, ben eski hâtıraları canlandırmak için bu fikir cevelânını yapmıyorum; kendimi boş yere aldatmamalıyım. Ben, şu anda, Kadriye'yi düşünürken bir vicdan ezgisi duyup duymayacağımı denemek için, bu işe en uzak bir köşeden başladım. Fakat düşünmeli ki o uzak hâtıraları zincir gibi devam ettiren ve nihâyet bugüne kadar sürükleyip getiren yenileri de var. Teyzemin kızı Kadriye, çocukluk arkadaşım Kadriye, ni-

şanlım, karım ve nihâyet çocuğumun anası Kadriye. Çocuğumun, yüzünü görmediğim halde de bana herkesten yakın olan kızım.. Küçük, yumuk bir el yüzümde dolaşıyor, saçlarımı karıştırıyor, beni kendine çekiyor.. Onu sevmek, okşamak, yâhut da itip ağlatmak lâzım..

Kadriye'nin de boynu bükük. Bu kadın da ne kadar hüzne mütemâyildir. Bâri bana müşkül zamanlarımda yardım edecek bir parçacık kuvvet ve irâdeye sâhip olsa.. Meselâ şimdi..

Fakat onu seçtiğim için kabahat benim. Hayır asıl kabahat, kucağıma cansız kuklaları itmek isteyen amcamın. Ben ki Avrupa'da talebe pansiyonlarının etrâfını bir arı vızıltısıyle dolaşan kadın tiplerinden, bunların daha kibar sosyetelere sokulanlarını ve çıka çıka en ültramodernlerini, âile kızı ismini taşımalarına rağmen aynı rûhun mümessillerini pek iyi bilirim. Hiç bunlar karı olarak önüme itilir mi?

Maamâfih derin bir görüşle bakılacak olursa, kabahat ne benim, ne de amcamın. Biz insanlar, evvelden çizilmiş bir yolun yolcusuyuz; hangi istikâmete sevkedilmişsek onun dışına çıkmamız muhâl.

Karımın semtini tavaf eden düşüncelerimi bir ayak sesi tâtil etti. Döndüm, baktım ve Recep'le göz göze geldim. Onu görmekten, bugünkü kadar korktuğumu hiç hatırlamıyorum. Sanki beni zorla yakalayıp Râsim Bey'in evine götürecek gibi geldi.

İşiteceği sözün dehşetinden titreyen bir adam korkusu içinde soruyorum:

–Ne istiyorsun Recep, beni vâli bey mi istiyor?

–Hayır efendim, beyefendi istediğiniz beygirleri akşamdan gönderdi; İdris Kâhya'nın ahırına bıraktım, tımarlarına, yemlerine o bakacak.

Şimdi de tehlike atlatmış bir adamın, korkusunu tâkip eden bir aksülamelle gevşiyorum.

–Peki, peki Recep.. Vâli beye hürmetlerimi söyle?

Madame Maurain'e atların gelmiş olduğunu anlatmak için döndüğüm zaman, ikimizin arasındaki küçük masayı, garsonun iki kişilik bir yemek sofrası hâline koymuş olduğunu görüyorum. Pek tabiî olarak bizi berâber yemek yiyecek zannederek masaya iki takım koymuş. Fakat bütün bu işler olup biterken ben nerede idim? Yoksa Çamlıca sırtlarında Kadriye ile gezerken mi bütün bu işler olup bitti? Hayır, hayır ben kimse ile değildim; içimin sesini dinlemek için yapyalnızdım.

Dalgınlığımı ve kim bilir ne kadar sürmüş olan sükûtumu tevil edecek söz bulamadığım için Madame Maurain'in yüzüne bakamıyorum. Fakat onun bana baktığına, hem de, içimin kendi kendine söylediği sözü duymak için, başını duygularımın feyezan hâlinde olduğu yüreğime yaklaştırarak baktığına şüphem yok. Kim bilir belki de tetik ve gergin hisleri birçok şeyler çalmıştır. Ne tuhaf, insanın henüz kendinin bilmediği öyle şeyler vardır ki karşısındaki bunları ezberlemiş kadar kolay okur.

Birdenbire mûnis ve mutî sesini bularak konuşuyor; ben bu yumuşak ve itâat ifâde eden âhenkten cesâret alarak yüzüne bakıyorum.

–Cemil Bey, bakınız garson sofrayı iki kişilik hazırladı; yemeği berâber yesek olmaz mı?

Bu, reddedilemeyecek bir ses. Belki kendisi de aynı şeyi bildiği için bu kadar emin ve müsterih.

–Peki madam.. Fakat salon çok sıcak, isterseniz biraz bahçeye çıkalım.

Sanki yalnız bize bakmak için toplanmış grupların

arasından geçerek bahçeye çıkıyoruz. Serin ve yarı karanlık gece bütün mesâmelerimden birden içime doluyor; bir an rahatlıyorum. Mehtap henüz bir yay gibi ince ve iki kat. Maamâfih bu kıt aydınlık bile gene geceye heybetli bir saltanat vermiş. Bu akşam tabiatta yıkanmış, nemli bir dirilik var. Yanımdaki tatlı kadın sesi, biraz evvelini hatırlamadığım bir söz tûfânına devam ediyor.

-Memleketiniz ne güzel Cemil Bey.. Siz bu eşsiz memlekete yakışan insanlarsınız; sanki tertemiz olmanız için hilkat sizi mânevî bir süzgeçten geçirdikten sonra dünyâya salmış. Düşününüz ki bir cevizi bile tam lezzetiyle yemeye elverişli kılmak için, onu kabuklarından hatta, özüne yapışık olan ince zarından soymak lâzımdır. Yalnız insan değil, onun katı kabuğunun atılması lüzûmunu, bir karga bile hayvan içgüdüsüyle düşünür ve yapar.

Hiçbir maymun var mıdır ki kendisine ikram, edilen fındığı kabuğu ile yesin? Şeftâlinin, üzümün dahi incecik kabuğunu attığımız zaman onları daha çeşnili, daha leziz buluruz. Her şeyde atılacak fazla bir kısım, bir çöp var; öz, dâima içte, derinlerde.

Bu, insanda da böyle. Fakat yalnız o, kendi katı kabuğunu soymaya lüzum görmüyor ve netîcede hakîkî lezzetten tat alamıyor.

Memleketiniz bana, bu ihtiyâcı hissedenlerden, kendi içine bakanlardan mühim bir yekûn gösterdi; başlıcası siz Cemil Bey.

Ses, gene bir kutuptan, bir kutuba atlar gibi atik:

-Felsefî bir eserde okumuştum: "İnsanları hakîkata yaklaştıran, ya müz'ic ve kemirici azaplar, yâhut da aşktır," deniyordu.

Bahçenin en loş, elektriklerden en uzak köşesin-

deyiz; birbirimizi görmeden konuşuyoruz; fakat ben konuşmak da istemiyorum, hiç biristeğim yok. Gitsem, onu burada bırakıp uzak uzak gitsem.

Eğer bu sözlere mutlakā bir cevap vermek lâzımsa, desem ki:

–Ben, vakit vakit lav püsküren bir yanardağım, gerçi senin, toprakla alış verişin var; onun dilinden anlar, huyunu bilirsin; fakat ben öylesine içi ateş dolu bir dağım ki, susmama inanma ve eteklerimde mesken kurma! Hani bilirsin eğlence için sun'î volkan tecrübeleri yaparlar; yeri kazıp içine kükürt ve demir dökerler, su ile sulayıp toprağı yeniden kapadıktan birkaç saniye sonra içerden bir volkanın patladığı görülür. Bu, sun'î bir patlayıştır.

Beni de zorla indifâa sevkeden sebepler olmuştur; gün geçirdiğimiz her kadın, bizim için aynı volkan tecrübesi mâhiyetindedir. Fakat sen, toprağın içindeki hakîkî ateşi hârice püskürten sırlı kuvvete ne kadar benziyorsun; yâhut da osun.

Niçin geldin de yoluma düştün? Benim bir karım var, varlığımın başka bir kalıpta devam eden ikinci bir parçası daha var. Mâzîni tanımıyorum, fakat sözlerine inanıyorum; zîra elimdeki cilâlı top, bir ayna gibi o söylediklerinin doğruluğunu gammazlıyor.

Fakat bütün bu sözleri değil söylemek, hatta hissettirmemek için elimden gelen kuvveti sarfediyorum. O ise hâlâ geciken cevâbımı beklemekte.

–Çok doğru bir söz madam.. müz'ic ve devamlı sıkıntılar, korkular, azaplar o kabuğu zamanla aşındırır; fakat bizi hakîkatten ayıran bu kabuğu bir anda ezip yok edecek kuvvetin aşk olduğuna şüphe yoktur.

–Aşk, hürmet ettiğim kuvvetlerin en büyüğüdür Cemil Bey.

–Fakat madam sözünüzü ya îzah edin, yâhut da sual sormama müsâade edin. Öyle zannediyorum ki kelimeye takıldınız. Size aşk nedir, diye sorsam ve hürmetiniz kimedir? desem..

–Onu kim îzah etmiştir ki ben edeyim? Her şey aslında renksizdir; suyun, havanın rengi var mı? Harâretin de rengi yok.. O harâret ki ancak odun kömür gibi bir cisimle berâber olunca renkleniyor; işte aşk da aslında renksizdir, ancak vücutla birleştikten sonra renk kazanıyor. Binâenaleyh bence onu kelimeden ve sözden de tenzih etmeli; bahusus îzâha kalkışmamalı. Mâhiyetini ve keyfiyetini yalnız kendi bilsin, yeter.

Sâde şunu söylemek isterim ki eğer dünya, aşkı tanıyanlarla dolu olsa, zulüm, fesat, kargı, kılınç olmazdı; halbuki kâhir ekseriyet fenâların.

–Bence dünyâda aşktan başka mevcut yoktur ki fenâ olsun? Marcus Aurelius der ki: "Salatalık acı ise at, yolda zararlı şeyler varsa, sakın, kâfi. Fakat, bunlar kozmosun içinde neden bulunuyor, deme. Marangoza atölyesinde talaş ve yonga gördüğün için îtiraz ettiğin vakit onu nasıl güldüreceksen, tabiatı tanıyan bir adamı da böylece güldürmüş olacaksın."

Bütün yaratılmış âlemler bir zerreden bir seyyâreye kadar hep o. Şu halde de, bu varlık manzûmesinden bir zerreye hürmetsizlik, aşka hürmetsizlik olmaz mı?

Eğer, fenâ, dediklerimizi hilkat kadrosundan atacak olursak, dünyâda mühim bir boşluk açılır ve bu sûretle dünya terâzisinin muvâzenesi bozulmuş olur.

Mükevvenat ve mükevvenatta olan her şey demek, aşkın başka başka görünüşünden ibâret demektir. Evet o sizin renksiz diye tasvir ettiğiniz aşkın

rengârenk camlardan süzülerek kalıplanmış olması demektir. Yalnız pembeyi, eflâtunu, yeşili sevmek olmaz; sarıya, kırmızıya, siyaha da hürmet lâzım. Görüyorsunuz ya, sevmek demiyorum; o sizin bileceğiniz iştir; fakat hürmet, umûmî olması lâzım gelir.

Genç kadının silueti hafifce kımıldıyor, ne düşünüyor, niçin cevap vermiyor? Daha doğrusu niçin beni söyletti de kendi susuyor, hani ben buradan kaçmak istiyordum? Hiç olmazsa bahar, çiçek kokan bu serin geceden kaçsam..

-İsterseniz içeri girelim. Hava, dışarda oturulacak kadar sıcak değil, diyorum.

İtâat ediyor, kumları konuşturan ayak seslerimizi dinleyerek salona doğru yürüyoruz.

Garson bizi görünce yemekleri taşımaya başlıyor; gene ikimizi tâkip eden ve nihâyet ısrarla üstümüzde duran bakışların sağnağı altındayız. Acaba her sarışın kadınla esmer erkek bu derece alâka ile mi karşılanır?

Madame Maurain de benim gibi, etrâfın tecessüs ve kontrolünden ürkmüş görünüyor ve hemen hissî bir siper kuruyor, konuşmaya başlıyor. Bu sûretle vaziyeti bana karşı da tabiîleştirmiş olduğu için memnun.

-İnsanlar dağlara benziyor Cemil Bey.. nasıl ki her dağ aksisadâ yapmazsa haykırılan her hakîkat de her insanda yerini bulamıyor.

Evet aşk nâmütenâhî bir kuvvet.. Fakat ben bu kuvvetin her tecellîsinin nâmütenâhîliği temsil ettiğini kabul edemiyorum. Zîra öyle aşklar var ki bir hiç..

Konuşuyoruz, fakat gözler el'an üstümüzde. Acaba, içimizi taramak ister gibi bu üstümüzde gezen bakışların ezâsından kurtulmak için ne yapmalı? Yoksa bizi bir sevişme sahnesinden dönen bayağı bir çift olarak mı görüyorlar? Genç kadının hakkı var. Herkesin

aşk telakkîsi başka başka. O kadar ki, bir çamur yığını ile bir Himalâya kadar birbirinden farklı olanı var.

–Evet hakkınız var madam her aşk, aşkın kendi değildir, fakat herkeste o aşktan bir gûna nişan vardır. Paralarını şıkırdatıp okşayan sarrafın eli, mikroskobik mesâîsini bir keşifle noktalayan âlimin kafası, hasmını yenmek hırsıyle güreşen bir pehlivanın bâzusu, hatta bir et pıhtısı gibi yerde sürünen sakat bir dilencinin alîl vücûdu bile bir aşk kuvvetiyle sevk ve tahrik olunmaktadır. Herkes âşıktır, fakat dediğiniz gibi herkesin aşkı, yâni aşkın her bir görünüşü, aşkın kendi değildir, fark bu.

Bir buz parçasını suya atmakla hemen erimez; ne kadar erirse suya o kadar karışmış olur. Eğer tamâmen erirse buz eridi denir ki, o vakit onun da ismi su olmuş olur.

Henüz mektebe başlamış bir çocuğa da, tahsîli orta ve yâhut yüksek dereceyi bulmuş olana da talebe ismi verildiği gibi.

Her su, denizle birleşmek için bir yol arar; fakat bulabilir mi? Kimini güneş yükseklere çeker, bulut deriz; kimi buluttan düşer, yağmur deriz; kimi karaların arasına sıkışır, göl deriz; kimi mevsimin tesîriyle donar, kar, buz deriz..

İşte madam, bilerek bilmeyerek her insanın da gā-yesi aşktır, fakat bir damla suyun başından geçen mâcerâlar gibi, o da bu gāyeye çok defa o kadar dolaşık, çapraşık yollardan gider ki, nereye ve niçin gittiğini kendi de bilmez.

Üç yaşındaki bir çocuk, ak sakallı bir adamla arkadaşlık edebilir mi? Hatta on beş, yirmi yaşındaki ile de anlaşamaz; ancak kendi boyunda kendi hâlinde bir eş bulmalıdır ki uyuşup anlaşabilsin ve zevk alabilsin.

Kezâ her insan da kendi istîdâdı yaşına uygun olan şeye gönül verir. Yazık ki onun ilişip kaldığı bu yarım aşkı, mutlak ve tam aşkın saf çehresini görmesine siper olur.

Aşk, tek ve ölümsüz aşk, akıl gözünün dürbünüdür; göz için görülmesi imkânsız olan uzaklıkları bir dürbün nasıl görülebilir hale getiriyor ve aradaki mesâfeyi hiçe sayıyorsa, sonsuzu gören mercek de, aşktır. Şu da var ki bir astronomun elindeki teleskop, nihâyet semâvî hâdiseleri görebilir; fakat aşkla kuvvetlenmiş bir göz için görülmeyen hiçbir gizlilik yoktur.

Madame Maurain şimdi isyanla itâati birbirine mezcetmiş gibi başını kaldırıyor:

–Fakat Cemil Bey, siz müspetle menfîyi, iki gözün birbirine karışan nûru gibi öyle kaynaştırdınız, öyle birleştirdiniz ki, felsefenizin adesesinden her bakan, dünyâyı tek vücut ve tek ruh görecek..

Genç kadın daha pek çok şeyler söylüyor; fakat artık ben duymuyorum. Yalnız sesini, salonu seslendiren mûsikînin bir nağmesi gibi dinliyorum ve yalnız bir tek şey düşünüyorum: Bu kadını üç günden beri mi tanıyorum, üç seneden beri mi, yoksa üç asırdır mı berâberiz?

Ne o, ne bu.. ancak ebediyet tarlasına ekilmiş olan tohumlar bu kadar süratle inkişaf edebilir; ebediyetle başlayan bağlar, bir kement olup bu kadar kuvvetle boynumuza dolanabilir.

Damla damla dolan bir kadeh gibiyim; o, bu kadehi kendi eliyle doldurduğunun farkında değil. Bu sarhoş edici mâyiin altında daha fazla durmamalıyım..

Ertesi günün programını tespit ediyoruz. Ayrılıyorum.

*

Sabahleyin Bursa'ya indim, biraz mektebe uğradım. Müdür beni görünce çocuk gibi sevindi ve kısaca şu birkaç günün hâdiselerini hulâsa ediverdi. Ferhat Bey'in baldızı ile muhâsebeci nişanlanmışlar. İzzet Efendi dün bir sinir buhranı geçirmiş, doktor filân çağırmışlar. Şermin iki gündür otuz dokuz derece ile yatıyormuş; bunu eczâhânede Recep'ten duymuş.

Müdür daha birçok havâdisler verecekti; fakat Madame Maurain'le tam saat onda otelin önünde buluşmak ve Uludağ civârında bir tetkik gezisine refâkat etmek için sözleştiğimden, sık sık saate bakıyordum. Müdür her cümlesini tâkip eden noktalarda, kalkmaya hazırlanışımdan kuşkulanarak:

–Aceleniz var gâliba Cemil Bey, sizi lâkırdıya tutmayayım..

diyerek kısa kesti.

Çekirge'ye geldiğim zaman Madame Maurain at üstünde bekliyordu; beni görünce.

–Bu ne riyâzî kat'iyet? Saat tam on, dedi.

Benim atımı İdris Kâhya'nın oğlu tutuyordu; çocuk, bir lise talebesinin kırık Fransızcasıyle genç kadına:

–Madam, Cemil Bey çok iyi bir süvârîdir; siz de mükemmel bir binici olduğunuzu az evvel ispat ettiniz. Yarış yapsanız ne iyi olur, diyordu.

Genç kadının yüzü hafifce bulutlandı:

–Yavrum, benlik tahrik eden şeref ve zevklerden hoşlanmam, dedi.

Yürüdük; çocuk, belki de mânâsını ebediyen anlayamayacağı bu cevapla şaşkın arkamızdan bakıyordu.

–Bana en ağır gelen duygu, senden daha üstünüm, demektir. Rekorla, iddiâ ile yükselişi küçüklük

bulurum Cemil Bey.. Meşhur bir ressam, birgün bana: Hakîkî büyükler meşhur olmaya yeltenmeden meşhur olanlardır, demişti.

Bence de, hayâtın seçkin ve zirveleşmiş sîmâları, şöhret iddiâsı gütmeden, cemiyetin seçimiyle meşhur olan kimselerdir. Kendi kendine gelen şeref reddedilemez; fakat şeref için iddiâya kalkışmak çocukça bir savaştır.

Çongara'ya doğru ilerliyoruz. Benim yorulmadan, usanmadan gece gündüz akan küçük şelâlem. Genç kadın evvelâ su sesini duyarak dinliyor, sonra suyu görünce canlı bir yay gibi kendini hemen attan atarak o tarafa doğru öyle hızlı koşuyor ki, gri at kostümünün içinde, sanki koşarken koşarken, uçup kaybolacak bir bulut parçası gibi..

Öyle ya, kaybolacağı gün o kadar da yakın ki..

Rengârenk bir hayat gibi uzayıp giden şose, Hüseyinalan'a kadar kâh bir istifham heybeti, kâh bir cevap açıklığı ile kıvrılıp gidiyor. Çeşitlilik hilkatın insanları oyaladığı bıkılmaz oyun.

İlk köyde duruyoruz ve köyün kahvesinde birer fincan kahve içiyoruz.

Madame Maurain beni bırakıyor ve bir köylü ile dolaşmaya başlıyorlar. Bu meslekî tetkikler bana yabancı. Maamâfih bu alâkasızlığım biraz da, onu mesâîsinde yalnız bırakmak kaygısından ileri geliyor. Hatta yollarda da çalışmasıyle meşgul olmuyorum; ilim dünyâsını alâkadar edecek mevzûlarını toplamak için atından atladıkça, yalnız bu çâlâk vücûdun inip binmesini ve oradan oraya koştukça da rüzgârın önüne katılmış bir demet çiçek gibi sağa sola serpilmesini seyrediyorum.

Şimdi şurada gene onu beklemekten gelen bir

zevkle doluyum.

Karşımda, uzun yâsemin ağızlığının ucundaki cigarasını içen bir köylü var; gözleri donuk bir ışık gibi fersiz ve yorgun, hep aynı noktaya bakıyor. Herhalde düşüncesi ve endîşesi, tarlasının hudûdunu aşmayan rahat bir kafa.

Biraz ötedede kahveci, çardaktan düşen bir asma çubuğunu sazla bağlıyor; boyunu yükseltmek için bir gaz sandığına basmış. Onda da, birbirinden seçemediği günlerin yeknesaklığı, düzlüğü görülüyor.

Nihâyet, geçen mevsimden kalma mısır saplarıyle oynayan iki küçük çocuk, bu tabiatlaşmış insanların birer küçük nüshası.

Dünya, sâde ve basit insanları, mütefekkirleri, edipleri, sanatkârları, iş ve hareket adamları, tâciri, işçisiyle ne güzel.. tıpkı bir çiçek bahçesi gibi rengârenk..

Sonra, mütefekkiri çiftçiye, tâciri âlime, hesapçıyı ameleye, sanatkârı işçiye muhtaç ve yardımcı kılan hilkat da ne güzel..

Şu anda karşıdaki tarlayı çapalayan adamın gidip elini öpmek ihtiyâcını hissediyorum. O el ki kendinden ziyâde başkaları için çalışıyor ve yoruluyor. Kendilerine en ziyâde minnettar olduğum kimseler, fazîlet ve gayretlerinin hâsılına başkalarını ortak edenlerdir.

Hatta şimdi, şu yeni ve muntazam koşumlu atlarımızın etrâfını almış olan köy çocuklarının da aralarına karışıp, onlarla bir arkadaş gibi konuşmak, zevklerine iştirak etmek ve kendi zevkimle de onları neşelendirmek istiyorum. Mektep hocalığı bende küçük çocuklara karşı ziyâde rikkat ve alâka uyandırdı. Her küçük ruh, benim için mütalâaya değer bir mevzû, işlenecek, üstünde durulacak geniş bir sâha..

Atların etrafında toplanan çocuklardan en hoşuma giden, altın kafalının ismini kahveciden öğrenerek çağırıyorum. Fakat sanki, gelme, orada kal, demişim gibi, donuk donuk yüzüme bakıyor ve yerinden kımıldamıyor.

Belki anlamamıştır, diye tekrar sesleniyorum:

–Durmuş, buraya, yanıma gelsene biraz!

Bu defa altın kafa, dönüp bakmıyor bile. O da diğer arkadaşları gibi atların etrâfında. Korkmadan hayvanların kuyruklarını çekiyor, karınlarının altından geçiyor, yeni ve temiz koşumlarına ellerini sürüp sürüp okşuyor.

Köy çocukları hep böyle, hayvanlara, aralarına karışan bir yabancıdan daha muhabbetli ve alâkalıdırlar. Bu his, yalnız küçüklerde değil büyüklerde de aynı tecellîyi gösterir. Belki de çok defa hayvanların insanlardan daha zararsız olduklarını sezmekten ve insanı hayvandan daha korkulu, daha zararlı bir mahlûk olarak görmekten gelen bir ruh hâleti.

Yabancının parası, eşyâsı, atı, arabası herşeyi alâkalarını tahrik eden birer sâik de, kendi, kaçılacak, korunulacak, mümkün olduğu kadar uzak bulunulacak bir tehlike.

Şehirli ve köylü dâvâsını teşrih ve tetkik ederken, sâlim bir hüküm verebilmek için, köylünün sâde ve basit rûhunda, tazyik, zulüm, istismar, hakāret izleri aramak, göz önünde tutulacak ilk esaslar değil midir?

Biz, kehrübâya giden samanı görür, fakat onu kendine çeken kuvveti göremeyiz. Kezâ, defedici, itici kuvvetler de böylece görülmez; ancak kabahati kaçanda görüp arkasından kurşun sıkarız. Eğer onun bizden kaçtığını istemiyorsak, taş parçası olmayalım, kehrübâ olalım vesselâm.

Üçüncü bir tecrübeden gene kendimi alamadım. Fakat bu bir tecrübe değil, hîleli bir maçtı. Elimi cebime soktum ve bozuk paraları yavaş yavaş şıkırdatmaya başladım:

–Durmuş ne gelmiyorsun yanıma? Seni yiyecek değilim ya..

Bu defa yalnız Durmuş değil, atların etrâfını saran bütün çocuklar birden yanıma koştular.

–Amca bana da, amca bana da!

İnsanlar en küçük yaşlarında bile menfaat bahsinde ne kadar usta mahlûklar. Esâsen içgüdüleri idâre eden de menfaatten başka nedir?

*

Bu kadın niçin beni anlıyor? Niçin karşıma çıktı sanki? İçimde, suya atılan bir taşın yaptığı halkalar gibi gittikçe genişleyen, gittikçe yayılan bir dalgalanma var.

Mâdemki gidecekti neye geldi?

Fakat o benim ilk ayrılacağım kadın değil ki.. Hem nedir, ona yakınlık derecem nedir sanki? Vapurdan inmesine yardım ederken bir lahza eli elimde kalan bir mahlûk...

Fakat bu sözümle neyi ispat etmiş oluyorum? Şu halde teni tenimize değmiş kadınlara mı yakınımız, âşinâmız, sevgilimiz diyeceğiz? Bâzen tek bakışta bulduğumuz mânânın, her râbıtadan pek, her râbıtadan kavî olduğunu bilmiyor muyum sanki? Ötekilerin hepsi, rüzgârın ağaçtan kopardığı yapraklar gibi bir daha yerlerine avdet etmemek üzere sağa sola savrulup giderler. Halbuki zaman olur ki tek bakış, bütün bir ömrü ısıtır, ışıklandırır, rahat ve huzûra kavuşturur.

Bu kadın, yolunu şaşırmış bir ev güvercini.. gitsin,

gitsin, geldiği yere durmasın gitsin.. Acaba kanadının altında gizli bir nâme var mı? Fakat bu güvercine ökse kurmayacağım; onu yakalamak istemiyorum, varsa bile, nâmesini de alsın götürsün..

*

Madame Maurain bugün otomobille Uludağ'a gitti; fakat ben bir mâzaret bularak şehirde kaldım. Yerime Sâlih'i mihmandar, İdris Kâhya'nın oğlunu da tercüman tâyin ettim. Bu ayrılığa niçin şimdiden kendimi mahkûm etmiş bulunuyorum. Ama onun, bu oyundaki sun'î ciddiyeti sezmemesi kābil mi hiç? Acaba oyunumu kime karşı oynuyorum? Kaçtığım kim? O mu, yoksa içim, onunla dolmuş olan hislerim mi?

Eğer bu ise, nereye kaçsam, onu da berâberimde götürmüş olacağım.

Gitsin, bir an evvel gitsin artık. Fakat serbest olan kanatlarına rağmen onun da uçup gitmek istediğine inanasım gelmiyor.

Bu akşam otelde, ilk defa yalnız yemek yiyecek; ben vâliye gideceğim, çağrılmadan, kendi isteğimle. Onların Uludağ'dan dönmelerine daha üç saat var. Maamâfih şimdiden oteline bıraktığım tezkere işte:

"Aziz Madame Maurain!

Mühim ve acele bir iş dolayısıyle bu akşam şehre gidiyorum. Yemekte berâber olmak şerefinden mahrum kalacağımı teessüfle bildiririm.

Hürmetler."

Böyle hareket edebildiğime hem memnun oluyor, hem de içimde, ezgiden, nedâmetten daha ağır bir bezginlikle kolumun kanadımın düştüğünü hissediyor ve geri dönüş çâreleri düşünüyorum.

Fakat hayır, verdiğim bu kâğıdı tekrar garsonun

elinden çekip alamam. Kaçacağım. Bugün de, yarın da; belki son gün de.

*

Vâli, hiç beklemediği bir zamanda beni karşısında görünce şaşırarak yerinden fırladı:

–Seni buraya hangi rüzgâr attı; yoksa misâfiri kaçırdın mı? dedi.

–Hayır, bugün Uludağ'da. Ben biraz yorgundum; bizim Sâlih'i yanına verdim, bir de Fransızca bilen çocuk buldum.

–Pek âlâ canım..

Râsim Bey'in zekî gözleri, dudaklarımdan çıkan sözleri, yüzümün tekzip edip etmediğini anlamak ister gibi sâbit ve dikkatli. Nihâyet ip ucu yakalamış bir zâbıta memuru gurûruyle:

–Ama sen biraz zayıflamışsın.. dedi.

Bereket bu salonda hiç eksik olmayan misâfirler, bana cevap vermek, Râsim Bey'e de uzun sualler, sormak fırsatını vermediler. Karşısındakine yaranmak siyâsetini güden bir tabldot misâfir, vâlinin ehemmiyet verdiği bir şahısla alâkalı görünmeyi fırsat ve nîmet bilerek hemen atıldı.

–Hakîkaten Cemil Bey çok sararmışsınız. Bir başkası:

–Bir ay evvel gene vâli beyefendinin devlethânelerinde görüşmüştük, o zaman daha toplu idiniz..

Hâsılı her kafadan bir lâf çıkıyordu. Bana, samîmî olmadığını bildiğim sözleri dinlemek, âdeta tiksinti verir. Fakat bugün işime yaradı işte.

Her kaldırdığınız taşın altından çıkmak merâkıyle konuşan ukalâlar, karşısındakine yaranmak için kendi düşüncelerinin aksini harâretle müdâfaa edenler,

korktuğum ve uzak bulunmak istediğim kimselerdir. Sükût gibi sağlam bir kale olduktan sonra, bir hamlede, bir darbede delinecek riyâ kalkanı kullanmaya ne hâcet?

Ah Cemil, gene başladın.. sus, mürâîînin sahte çehresi olmasa, merdin asil yüzünü neyle mukâyese ederdin?

Râsim Bey'e Şermin'in hastalığını soruyorum; iğnelenmiş gibi silkinerek yüzüme bakıyor. Acaba ne düşünüyordu ki, suâlim, onu bu düşünceden koparırken birdenbire uykudan uyandırmış gibi şaşırttı. Herhalde bu gece buraya gelişim, onun bir baba uyanıklığı ve anlayışıyle üstümde duran bakışlarına, telâş ve endîşe ilâve etti. Beni tehlikede gördüğüne ve bu tehlikeyi önlemek için çâreler araştırdığına şüphe etmiyorum. Maamâfih hislerinden renk vermemek için, suâlime cevap vermeyi de ihmal etmedi.

–Bilmem ki Cemil Bey, hekimler de bilemedi, biz de anlayamadık, maamâfih bugün iyicedir, dedi.

Az sonra içeriye Ferhat Bey'in müstakbel bacanağı girdi. Zavallı muhâsebeci akıllı olduğuna şiddetle îtimâdı bulunmasına rağmen, dâima kafese giren tiplerdendir. Tebriklerimi neşe ve harâretle kabul etti. Herhalde kızcağız onu tam yakalamış. Hem ziyâret hem ticâret buna derler işte. Nişanlısının cihaz hazırlamak için İstanbul'a gittiğini ve üç ay sonra evleneceklerini söyledi. Vâlinin sıhriyetine girmiş olması, tavırlarına az çok bir lâubâlilik ilâve etmiş; bunu bilhassa kendinden küçüklere söz söyleyişinde daha âşikâr belli ediyor.

Râsim Bey'in karısına gelince, akrabâsına yapmış olduğum muâmelelerden ve artık evli olduğuma inanmış olmaktan gelen bir öfkeli kırgınlık ile oldukça ara-

mız açık. Fakat gene mültefit, gene lâzım olduğu kadar hiddetli değil. Nedense bu Bursa'da modam geçmiyor vesselâm..

Misâfirlerle berâber ben de kalktım; Râsim Bey'le baş başa kalmak, aradığı sual sormak fırsatını eline vermek olacağı için kendimde bu suallere cevap vermek kudretini bulamayarak gitmek istedim. Benimle kapıya kadar geldi; elinde kalan elimi, soramadığı suallerinden daha sarih bir kuvvetle sıkıyordu. Bu vefâlı dostu daha fazla üzmek istemedim:

–Merak etmeyin gidecek, gidecek.. dedim.

–Ne fayda ki yalnız değil, seninle.. seni de berâber götürecek.. dedi.

Doğrusu Râsim Bey'in bu meseledeki tahmin ve endîşelerinin, şu hükümde toplanacağını düşünmemiştim.

"Seninle, seni de berâber..." bu ne hârikulâde bir tahmindi. Râsim Bey'e minnettârım, şu tek cümlesiyle beni ne büyük bir zevke garkettiğinin farkında mı acaba? Eve döndüğüm zaman, dünden daha mı kuvvetli, yoksa daha mı zayıf olduğumu kendi kendime sorduğum zaman, bu çift suâle verecek tek cevap bulamadım. Yalnız bütün varlığımın iştirak ettiği bir ses:

"Seni de berâber, seni de berâber.." diyordu.

*

İki gündür Madame Maurain'in arkadaşları Sâlih'le İdris Kâhya'nın oğlu. Bu iki gün zarfında yalnız bir defa, o da beş dakîka, otele uğradım.

Bugün de aynı saklanış oyununun son sahnesini oynayacaktım. Fakat sabahleyin sekizde Sâlih bir teskire ile içeri girdi. Durgun durgun yüzüme bakıyordu. Zâten Madame Maurain buraya geldiğinden beri ona

bir suratsızlık, bir küskünlük ârız oldu. Acaba endîşesi kimin hesâbına? Sâdık insanların münâsebetsizlikleri de hoşa gidiyor. Ben de Sâlih'in bu ukalâlığından âdeta zevk duyuyorum. Fakat ne de olsa onu karşıma alıp: "Baba Sâlih hakkın var," diyemem ya. Geldi, sedirin önünde durdu. Aksi aksi yüzüme bakıyordu.

–Beyefendi, bunu sana frenk karısı yollamış, otelin uşağı getirdi, dedi.

"Azîzim Cemil Bey!

Araştırmalarımı bitirdim; bugün çalışmayacağım, Çongara'ya kadar bir gezinti yapmak için tam saat dokuzda, atlarla berâber uşağınızı ricâ ediyorum. Aynı zamanda beni yarın Gemlik'e götürecek olan otomobilin, sekizde değil, yedide gelmesini daha muvâfık buluyorum. Şoföre böylece haber gönderirseniz minnettar olurum. Selâmlar."

İki gün üst üste doğru dürüst sebep göstermeden kaçan bir adama, bu mektubun kuru ifâdesi çoktu bile. Şu iki günün mânâsız hareketiyle ne kazanmış, kendi kendime neyi anlatmış oluyordum? Bütün mesâmelerimin birer volkan ağzı gibi:

–Seni de berâber, seni de berâber!

diye püskürdüğü ateş sağnağını mı durdurabilmiştim, yoksa bir ağacın en ince dalına kadar kol atan sarmaşık gibi, bütün varlığıma süratle dolanmış, bu acâyip kuvvetin hücûmuna mı karşı koyabilmiştim?

Derhal mukābil bir tezkere ile, Sâlih'in değil, benim arkadaşlığımı kabul etmesini, bugün serbest olduğumu yazarak cevap verdim ve hemen giyinerek çıktım.

Garson beni görür görmez:

–Madam bahçede! dedi.

İlerledim; o, arkası kapıya dönük, Bursa ovasına

bakıyordu. Tıpkı ilk geldiği günkü kadar dikkat ve hırsla. Fakat bu bakışa şimdi bâriz bir hüzün de zammolmuştu. Ayak seslerimi duyarak başını çevirdi, göz göze geldik; fakat beni görmekle, yüzündeki hazin mânâyı değiştirmeğe lüzum görmedi. Bu bakışlar şimdi benden hem, iki günün hesâbını soruyor, hem de hakîkî mâzeretimi sezmiş, yâhut tanımış gibi anlıyor, hak veriyordu. Tevil ve siyâset sığmayan bu sahneyi, yapma sözlerle lekeleyemedim ve iki günlük yokluğuma tek mâzeret göstermedim. Zâten ne söyleyebilirdim ki... o sormuyor, bütün sorulacak suallerin cevâbını kendinde bulan bir sükûnla mücehhez görünüyordu. Gene de, bana fâik olan bu sükûnundan gelen kuvvetle, ilk sözü o söyledi:

–Çıkalım mı Cemil Bey?

Üstünde, o, vücûdunu büsbütün incelten gri kostüm vardı; yalnız bluzunu değiştirmiş, şeftâli baharı renginde, yakası devrik bir şömizet giymişti. Bu ona en yakışan renk.. esâsen yüzünde de eflâtuna kaçan bir pembelik, dalında titreyen bir şeftâli çiçeğinin rengi yok mu?

İki günün yağmuru, yolları iyice çamurlamıştı; hava güneşli olduğu halde birkaç gün evveline nazaran serince idi. Kırlara çıkıncaya kadar hemen hemen konuşmadık. Büyük kestâne ağaçları başlayan dönemeçte bir genç kızla bir subay ayakta konuşuyorlardı. Subayın pelerininin bir kısmı kızın üstünde idi. Biz yanlarından geçerken dönüp bakmadılar bile. Herkesin bir âlemde yaşadığı dünya, bunları da bir kurşûnî pelerin altında birleştirmişti.

Madame Maurain onlarla benim kadar da alâkadar olmadı; her zaman çâlâk gördüğüm vücûdu, derin bir yorgunluk içinde gibi.. hatta birkaç defa çamurdan

gitmemesi için îkaz etmeye mecbur oldum. Fakat duymamış gibi hiç aldırış etmedi ve ısrarla önde gitmekte devam etti.

–Bana Fransa'dan mektup yazacak mısınız madam?

Sorduğum bu sual, onu, kesif bir duman gibi kuşatmış olan o yorgunluk sisini bir anda silip kaldırdı. Yola çıktığımızdan beri söylediğim sözleri, duymayan bu baş, şimdi, aldanan bir lâdesli hırçınlığı ile geri döndü:

–Ne kadar gelişi güzel bir sual? Yakınınızda iken bile günlerce mevcûdiyetini unuttuğunuz bir insan, sizi uzaktan nasıl alâkadar edebilir?

Ne yaptım, ne yaptım? Yâhut o ne yaptı? Bu işin içinden şimdi nasıl çıkacağız? İnsanların kendilerinin bile bilmedikleri, köşede bucakta gizlenmiş hisleri vardır. İşte az evvel beni anlayan ve iki günlük yokluğumun ne müşkül bir ruh fırtınasının netîcesi olduğunu kabul eden bu gözler, şimdi, o bir köşede gizlenip kalmış hislerin mümessili: Âteşin, âsî, serkeş..

Fakat buna ben sebep oldum. Bu işi ben yaptım. Karanlık bir hücreye ben kibrit çakarak ışık verdim.

Söylediğine pişman mı, yoksa daha söyleyecekleri var mı? Yüzünü göremiyorum, atının başı dâima ilerde.

Onu göremediğim gibi kendi içimi de görmüyorum. Aldığım cevaptan muztarip miyim, yoksa içimi kıskıvrak dolayan gizli bağın bir ucunu onda görmüş olmakla zevkli miyim? Fakat herhalde zevkim, ıztırâbımdan üstün.. Ona nasıl da; suâlim gelişi güzel değil, fakat muhâkememin bir anlık gafletinden istifâde ederek kaçıvermiş bir söz.. diyebilirim?

Atımı sürerek yanına kadar sokuluyorum: başını

çevirip bakmıyor.

Şu anda her türlü sözün bu dâvâyı büsbütün çetinleştireceğini bildiğim halde, gene de konuşmak hatâsını tekrarlıyorum.

–Sitemkâr olduğunuz kadar beni anladığınızı da hissediyorum madam.

Şimdi hayvanını şiddetle sürüyor; ben de bu uçan gölgenin arkasından yetişmek için koşuyorum. Gidiyor, gidiyor; hep gidiyor Korkulu acâyip, ölçüsüz bir gidiş. Bütün sesimle bağırıyorum:

–Koşmayın yollar çamur..

Sesime, daha hızlı koşan bir nal sesinden başka cevap veren yok. Yoksa dizginleri mi bırakmış? Bu gidişte, kumandaya, ölçüye idâreye hâkim oluş yok. O hayvanını idâre etmiyor, hayvan onu istediği yere götürüyor gibi.

Koşuyorum; yetişmek üzereyim. Fakat bir an, korkunç fecî bir an.. Buna kim, nasıl mâni olabilir? Atla berâber hendeğe yuvarlanıyor. Ne bir çığlık, ne bir tek ses.

Hayvan kısa bir an yerde yatıyor, fakat birden toparlanıp kalkıyor; o da tehlikeyi idrak etmiş gibi benimle berâber genç kadının başı ucunda. Yaralı mı, niçin konuşmuyor, neden rengi bu kadar sarardı? Ceketini çözüyorum. Bu derin baygınlığa sebep nedir? Yalnız dizinde küçük bir yara, bir küçük kan lekesi var. Dağdan akan ince bir sudan başını ve boynunu ıslatıyorum; hep hareketsiz, hep şikâyetsiz, hatta bir inilti bile duyulmuyor.

Bu fenâ baygınlık, yoksa bir iç kanama ile mi alâkalı? Belki de başını bir taşa çarptı, belki de...

Rengi gittikçe sararıyor. Bu korkunç renkten harap olmamak kâbil değil.. Iztırâbımın ölçüsünü kay-

bettim, bilmiyorum, hiçbir şey bilmiyorum. Acaba ölüyor mu? Belki de evet. Hatta daha fecî ihtimal. Belki de öldü!

Bir elim nabzını, bir elim kalbini arıyor. Fakat her iki elime de cevap gelmiyor. Yok en ufak bir darbe bile duyamıyorum.

Biribirinin hukûkuna tecâvüz etmiş, biribiriyle boğuşan bir his ihtilâli içindeyim.

Damarlarımda, kanımdan daha lâubâli bir akış var, artık ona tâbiyim..

Ellerimi nabzından ve kalbinden çekiyorum; kollarım bir anda bu cansız vücûdu kavrıyor, ben mi ona yaklaşıyorum, onu mu kendime çekiyorum? Başım başına, dudaklarım dudaklarına değiyor. Mahşerî bir an!

Nedir, ne yaptım? Sıktığım bu vücut, öptüğüm bu dudaklar kimin?

Fakat bu zavallı sualler o kadar kudretsiz, o kadar âciz ki, bir arslanla güreş etmek isteyen karıncadan da zavallı! Onu kucağımdan almak için her tehdit her tekdir bir hiç! O benim.. kimsenin olmadığı kadar benim! ve ben akıl manzûmemin aleyhime tevcih ettiği ihtarlara rağmen, şu anda tamâmen mâsumum. Niçin mi?

Zîra bu hârikulâde vücûdun kaybolmasını istemiyorum; onun içindir ki, göğsümden göğsüne kalb atışları, dudaklarımdan dudaklarına hayat nakletmek istedim.

Bu, olmayacak bir şey mi sanki?

Bir göğüsten taşan aşk, bir dudaktan dökülen sevdâ, hekimin ilâcından, yedi dağın otundan daha mı kudretsizdir?

Fakat gene bir an aklımın araya giren ihtârından korkarak kollarıma emir veriyorum: Bırak o senin de-

ğildir; ölüsü bile senin değildir..

Onu göğsümde ne kadar tutuyorum, bilmem. Ancak göğsüm, göğsünün içinde vuran kalp seslerini duyup, gözlerim, aralanan göz kapaklarının arasından iki söğüt yaprağını görünceye kadar bende, benim varlığımda haşroluyor.

Sonra bu güzel başı toprakların üstüne nasıl bırakıyorum? Onu bir ana ihtimâmıyle nasıl kaldırıyor, oturtuyor, yarasını sarıyorum? Bâhusus bir an evvel dudaklarının üstüne kilitlenmiş dudaklarım, şimdi onunla her zaman olduğu gibi nasıl konuşabiliyor?

Iztırâbı olmadığını, yarasının ehemmiyetsiz olduğunu söylüyor ve baygınlığının uzun sürüp sürmediğini soruyor.

Yüzü el'an sapsarı.. O her zaman yanaklarına yapışık olan şeftâli baharını rüzgâr mı uçurdu, yoksa güneş mi soldurdu?

Mümkün olduğu kadar, vak'adan önceki mevzûdan uzaklara kaçmak istiyor ve bütün mecalsizliğine rağmen âvâre cümleler bulup konuşuyor. Bilhassa beni üzmüş olduğunu söyleyerek özür diliyor. Hayvanın yarası olmadığına, tehlikeden kurtulmuş bir dosta sevinir gibi memnûniyet gösteriyor.

Şimdi, bir an evvelki ben değilim; sükûn ve muhâkeme selâmetiyle donanmışım. Bütün hislerim kendi mevzilerini bulmuş, yerli yerinde çalışıyor. Toprakların çok rutûbetli, havanın da serin olduğunu, burada daha fazla kalmanın doğru olmadığını söylüyorum. Bu kadar mutî, bu kadar mûnis ve uysal hâlini ilk defa gösteriyor; derhal:

–Peki!

diyor ve kalkıyor. Fakat yardım etmeme rağmen müşkülâtla yürüyor, yarası kanamış, sardığım mendil

kıpkırmızı. Fazla yormamak için atını getirmek istiyorum. Fakat kazâ, ona da hemen hemen aynı tesiri yapmış, hayvancağızın değil başkasını, kendini bile taşımaya kudreti yok. İkimiz tek beygire kalıyoruz; daha doğrusu ben Çekirge'ye kadar yaya yürüyorum.

*

Akşam yemek salonuna gelebilmek için âzamî gayret sarfettiği pek âşikârdı. Fakat bütün ricâ ve ısrârıma rağmen ıztırâbı olmadığını iddiâ ediyor. Solgun yüzünü cebrî bir neşe ile canlandırmaya uğraştığı besbelli.

Son defa olarak karşı karşıya yemek yiyiyoruz ve yalnız gözlerimin değil dudaklarımın da tanıdığı bu güzel yüzü içime hakketmek ister gibi tahassür katışmış nihâyetsiz bir iştiyakla seyrediyorum. Onda da saklamaya uğraşmadığı bir melâl var. Yüzünün ifâdesine hiçbir sun'îlik karıştırmamış, uzak, çekingen ve resmî görünmek için asla kuvvet sarfetmiyor. Bütün müdâfaa silâhlarından mahrum olmuş bir muhârip yeisi içinde ölgün ve kırık. Yalnız, maddî ıztırâbını saklamaya şiddetle azmetmiş olduğu belli. Bu gizleyişin altındaki sarih mânâ da gene belli.

–Yarın gitmeseniz, bir iki gün daha kalsanız, ayağınız da iyileşmiş olur, diyorum.

Büyük bir tehlike karşısında kalmış gibi korku ve azimle:

–Hayır, hayır, imkânı yok. Hem hasta değilim ki.. diyor.

Bu imkânsızlığın sebebini pek iyi biliyorum; zâten beni de zebun eden aynı çâresizlik değil mi?

Tekrar yarasının ıztırap vermediğini, mutlaka yarın hareket etmek istediğini söylüyor ve nihâyet ben-

den, hiç beklemediğim bir şey istiyor.

–Yarın sabah beni geçirmeye gelmeyiniz, şimdiden birbirimize vedâ edelim.

Düşünmeme, söz söylememe vakit kalmadan yerinden kalkıyor ve herkesin içinde elini uzatıyor:

–Arkadaşlığınızı, dostluğunuzu, varlığınızı unutmayacağım; Allahaısmarladık Cemil Bey.

Küçük, nârin, seyyal elini, bırakmamak için canını yakarcasına sıkıyorum. Fakat gözlerindeki yalvarış tahammülümü hurdahaş ediyor. Elim gevşiyor ve o, güneşin gene kendine dönen ziyâsı gibi hiçbir şey söylemeden süzülüp gidiyor.

*

Güvercin uçtu. Fakat kaçarken, kanadının altındaki nâmeyi kucağıma düşürdü. Açtım baktım; yazısız, dümdüz bir kağıttı.

Keşki giderken bir şeyler söylese, bu nâmeyi bir şeylerle doldursaydı. Fakat aşkın kara yazı yazmaya ihtiyâcı yoktur ki. O kendi ateşiyle yazar.

Elle yazılan her şeyin gün olup bozulması tehlikesi vardır. Fakat gönülle yazılan yazıları silecek ve bozacak kuvvet yaratılmış değildir.

Gözlerimi kapadım, bu dümdüz bembeyaz kâğıdı içim baştan aşağı okudu.

*

Tek başıma Çongara'ya gidiyorum. Dün berâber gezdiğimiz yerlerde oturuyorum. Kurumaya yüz tutan çamurlarda hâlâ atlarımızın ayak izleri duruyor. Niçin kollarım boş? Nerede, hani sevgilim?

Her devirde denizde ayın aksi görülür; fakat sular hep o su değil; akmakta ve değişmekte. Aşk da hep o aşk; fakat ben dünkü ben değilim. Hani dudaklarımın

fethettiği ülke, hani kollarımın kuşattığı cihan?

Ona ihtiyâcım var. Niçin ona dudaklarını öptüğümü, kalbinin seslerini kalbimle duyduğumu söylemedim?

Sıcak ve bunaltıcı bir havada yelpâzelendiğimiz zaman hava, başka hava mıdır? Aşk da her zaman o aşk.. Fakat onu tahrik eden ve beni rahatlatan yelpâzem elimden düştü.

Geç vakit eve dönüyorum. Sâlih bir tarla meselesi için kendisini Mudanya'dan çağırdıklarını söyleyerek iki gün izin istiyor. Beni yalnız bırakacağı için o kadar müteessir ki, içi rahat olsun diye:

-İstersen bir hafta kal Sâlih, ben yemeklerimi otelde yerim, sen hiç merak etme; diyorum.

Sevinerek çıkıp gidiyor.

Ne ise bana da, sesiyle arkadaşlık edecek tatlı bir ilk bahar yağmuru başladı.

*

Gece saat tam bir. Yağmur el'an devam ediyor. Penceremden Bursa'nın yıkanışını seyrediyorum; mehtap da var, fakat bulut ve yağmur onu derin bir rüyâ gibi gizlemiş.

Karşıdan tek lambasını yakmış bir otomobil geliyor; ben mehtaplı havalarda sun'î ışıkları hiç sevmem, kābil olsa bütün aydınlıkları söndürürüm. Otomobilin tek gözü gittikçe yaklaşıyor ve tam perceremin önünde motor duruyor, arabadan biri atlıyor ve kapı çalınıyor. Koşup açıyorum; Madame Maurain'i götüren şöför telâşla taşlığa giriyor, ne söyleyeceğini şaşırmış gibi bir an etrâfına bakıyor. Çok emniyetli ve dürüst bir adam olduğunu bilmesem, hâlinden şüpheleneceğim; ben de onun kadar şaşırmış bir haldeyim:

–Ne oldu, bu saatte niye geldin Fahri Efendi? diyorum.

–Şey beyim.. Buradan yedi buçukta hareket ettik ya, epey gittik yolda madam iyiden iyiye hastalandı. Bir aralık bana seslendi: Benim derecem kırkı buldu şâyet kendimi kaybedersem bir hastahâneye götür bırak, al şu paranı da, diye pazarlıktan fazla on lira verdi. Ben de yarım yamalak lisânımla: Tanımadığınız bir yerin hastahânesine gideceğinize, sizi gene Bursa'ya götüreyim orada vâli bey, Cemil Bey size bakarlar, dedim.

–Olmaz, olmaz! dedi.

Fakat biraz sonra konuşamayacak hale geldiğini ve hiçbir şeyin farkında olmadığını hissederek geri döndüm. İşe bak ki yedi sekiz kilometreden sonra motor bozulmaz mı? Şu, bu derken gece yarısını ettik işte. Bu saatte oteller müşteri almaz; onun için hastayı doğruca size getirdim.

Tek cümle ile ifâde edilebilecek şu netîceyi bu kadar uzun sözlerden sonra anlatan bu adamı itmek ve otomobile doğru atılmak istiyordum. Kapıya doğru koştuğumu görünce:

–Sâlih yardım etsin de hastayı indirelim, sabahki gibi değil açıldı ama, ne olsa yardım ister, dedi.

–Sâlih uyuyor ben yardım ederim.

Bu acayip hikâyenin esrârını çözmeye uğraşmıyordum. Birbirimizden kaçtığımız, hudutsuz bir ıztırâ-ba rağmen bütün gayretimizle kaçtığımız halde niçin kaçamamıştık? Kaplumbağa sırtındaki kabuğunu nasıl taşırsa, biz de mukadderâtımızın, varlığımızdan kopmayan yükünü aynı sûrette sürüklüyor, taşıyorduk.

Onu arabadan indirirken, kollarımda, râşeden ibâret bir vücut vardı; bilmem, benim titreyişimi de o

hissetti mi?

Sabahleyin biribirini görmeye bile tahammül edemeden ayrılan iki vücut, hedefe saplanan bir ok gibi dönmüş dolaşmış ve biribirinin kalbine düşmüştü. Şöfor giderken:

–Sâlih'i uyandırayım mı? diye sordu.

–Sen zahmet etme, ben uyandırırım! dedim. Sâlih'in evde olmadığını şoförden mi, yoksa hastadan mı sakladım, bilmem?

Onu sedirin üstüne yatırdım, kolum yastıklarla berâber başının altında. Artık bu baş benden kaçmıyor; bizi birbirimizden ayıran mevhum hattıfâsıl tamâmen yıkıldı:

–Juliette, aşk bir siklona benzer; sizi Gemlik dağlarından, nasıl da çekip getirdi? Hayır, hayır sâde Gemlik'ten değil, tâ Fransa'dan da çekip getiren gene o. O, ebediyetten sürüklenip gelen ve bizi birbirimize bağlayan kopmaz bir kement.

Daha neler söylediğimi pek bilmiyorum; fakat beni mutlak bir sessizlikle, cevapsız olarak dinliyor ve iyileşinceye kadar Bursa'da kalması lüzûmundan bahsettiğim zaman da aynı sükûnu muhâfaza ediyor. Nihâyet:

–Bu gece rahat bir uyku uyursunuz, yarın sabah size Bursa'nın bütün doktorlarını getiririm, diyorum.

O zamâna kadar cansız gibi yatan başı isyanla silkiniyor:

–Uyumak mı? Bu geceyi uyanık geçirmek için bütün ömrümden vazgeçmeye hazırım. Hastalığıma gelince, o, düşmeden ileri gelen bir şoktu, geçti sayılır, yalnız yaramı tedâvi edecek bir operatör kâfî, diyor.

Hep üç pencere arasındaki sedirdeyiz. Yağmur artık bir sis hâline döndü. Bursa bizi kucaklamış gibi..

Saatlerin nasıl geçtiğini bilmiyorum hep karanlıkta konuşuyoruz; yalnız derecesine bakarken ve pansumanını yaparken Sâlih'in şamdanını yakıyorum. İkimizde de yarını, hayır birkaç saat sonra doğacak günü düşünmeye mecal yok.. Bu gecenin de her gece gibi elbette bir sabahı olacak. Bunu o da düşünüyor olmalı ki bir aralık:

–Sabahleyin gene aynı otelin aynı odasını bir hafta için tutamaz mıyız? diyor.

Bir hafta.. Baş başa geçecek bir hafta. Fakat ikimizde de istikbâli değil şu ânı duymak, bir âhize hâlini almış her mesâmemizle, istiğrak hâlinde duymak isteyen bir heyecan var. Uzasa, bu gece sonsuz bir cihan gibi uzasa.. Fakat güneşin sönmesi, denizlerin ateş olması belki mümkündür, lâkin zamânı, o yıldırım hızıyle uçup geçen zamânı durdurmak mümkün değil. Maamâfih daha ufukların penbeleşmesine, doğacak günün ilk ışıklarının uyanmasına vakit var. Hem bu sabah erken olmayacak; yağmurdan sonra başlayan sis, sabahı bir müddet geri itebilir.

Juliette tam sekizde buradan çıkıp otele gitmek istiyor ve kâh dalgalı bir deniz gibi hırçın, telâşlı, taşkın konuşuyor; kâh yaralı bir kuş gibi ölgün,muztarip şikâyet ediyor. Sustuğu zaman uyumuş olduğunu zannediyorum, fakat bu sessizlik uykuya değil, bir fırtınaya başlangıç olan sükûnete ne kadar benziyor, ki hemen arkasından daha heyecanla, daha şiddetle söylemeğe başlıyor. Bu sözlerin içinde, hayâtından kopuk kopuk sahneler bile var.

Saat beşe doğru tekrar derecesine bakmak için mumu yakıyorum. Harâret otuz sekiz, nabızlar daha muntazam.

Mumun müphem, korkak, ışığı onun sedefleşmiş

yüzünde bir an dolaşıyor. Ben bu hayal, bu rüyâ âleminin biraz daha uzamasını istiyorum ve mumu üflemek için şamdana uzanan elini tutarak mâni oluyorum. Beyaz yuvarlak bileği avcumun içinde bir ateş parçası gibi.

–Dursun Juliette, yüzünüzü biraz daha göreyim, diyorum.

Fakat şamdana uzanan elini, avcumun içinden çekerek masanın üstünden bir kâğıt alıyor ve:

–Bu bir telgraf.. diyor.

Bir telgraf, hem de açılmamış. Sâlih'in kendi telâşından bana vermeyi unuttuğu bir telgraf. Açıyorum; fakat ya okuyorum da anlayamıyorum, yâhut da okuyamıyorum. Bir, bir daha, bir daha. Kâğıdı muma doğru daha ziyâde yaklaştırıyorum, gene bir şey görmüyorum. Dakîkalar geçiyor, kâh kâğıdı kendime kâh kendimi kâğıda götürüp getiriyorum.

–Niçin sarardınız Cemil Bey, telgraf kimden?

Başımı kaldırıyorum, belki sararmışımdır; fakat o herhalde benden çok solgun, çok harap... titrediğini hissediyorum.

–Niçin cevap vermiyorsunuz, fenâ bir haber mi var?

–Hayır ehemmiyetsiz bir şey.

–Söyleyin kimden?

–Amcamdan; bir alım satım meselesi için fikrimi soruyor?

–Acaba sizin kadar yalan söylemeyi beceremeyen kimse var mıdır?

Yalan söylediğimi sesim mi, yoksa tavırlarım, yüzümün karmakarışık ifâdesi mi gammazladı?

Kâğıdı iki eliyle karşımda tutuyor:

–Haydi Cemil Bey bekliyorum, kelime kelime ter-

cüme edin.

Gene gözlerinde o tahammül edilmez yalvarış var; gidip yanına oturuyorum. Mumun, yüzünde gezinen şavkı, bir pervâne kanadı gibi çırpınıyor. Bu temiz, bu yâsemin gibi beyaz yüz, bu gece ne kadar yorgun. Fakat her şeye rağmen ne kadar irâdeli. Unutmak istediğim şeyi unutturmamaya karar vermiş görünüyor ve telgrafı tekrar yukarı kaldırıyor. Bir su bitkisi gibi ince, nârin vücûdu tek kolumun içinde. Sesine koyduğu en ısrarlı ifâde ile yalvarıyor:

-Okuyun! duyacağım haberden korkmuyorum, zîra hiçbir hüküm, hiçbir şey, bu tek gecenin zevkini unutturacak kudrete mâlik olamaz; haydi bekliyorum, okuyun!

Dudaklarımın telaffuz ettiği sözleri kulaklarım işitmeyecek kadar uğultulu. Okuyorum:

"Salı günü Mudanya postasında Kadriye'yi karşılayın; bu sırasız seyâhate hiçbirimiz mâni olamadık, gözlerinizden öperiz.

Şevket"

Kuru, tok bir sesle kendi kendine konuşur gibi:

-Salı, bu gecenin sabâhı, demek ki karınız altı yedi saat sonra burada olacak.

Başka ne bir şikâyet, ne bir inleyiş, ne bir serzeniş. Mumu üflemek, onu da kendimi de karanlığa gizlemek istiyorum; fakat benden evvel davranıyor ve şamdanı elimden çekiyor.

-Söndürmeyin Cemil Bey, birbirimizi iyice görelim ve hissimize kapılmadan karar verelim.

-Ne kararı Juliette? Sizi birkaç saat sonra otelinize götüreceğim; ancak bir hafta istirâhatten sonra karârımızı verebiliriz.

–Hayır Cemil Bey, hemen bu sabah İstanbul'a hareket etmeliyim.

Artık son müdâfaa hattım da düştü; haykırıyorum:

–Ben de berâber, ben de berâber!

Gülüyor; hiçbir ıztırâbın ihtivâ edemeyeceği bir acı ile gülüyor.

–Benim tanıdığım Cemil, o kadar vicdanlı bir insandır ki, bu teklîfin sâhibi ben bile olsam, o gene iki aziz başa bu darbeyi vuramaz.

Dudaklarımı, küçük, ateşli avucu kapatıyor ve söz söylememe mâni oluyor. Ne kollarımın gittikçe kasılan çemberi, ne dudaklarımın gittikçe kendisine yaklaşan harâreti onu mağlûp edebiliyor.

–Mâkul olun Cemil Bey.. karınızı ve çocuğunuzu bırakıp beni tâkip edemezsiniz. Tekrar ediyorum: Hatta bunu ben dahi istemiş olsam..

Tekrar onu burada alakoyabilmek çârelerine dönüyorum:

–Bir haftalık misâfirliğinizi karıma îzah etmek hiç de müşkül olmaz; o beni çok sever, binâenaleyh sevgisinden ferâgat değilse bile fedâkârlık bekleyebilirim.

–Ben seven bir kadına bu ıztırâbı verecek kadar bayağı bir ruh mu taşıyorum Cemil Bey? Aramızda bir kadın ve çocuk başı olduğunu biliyordum; fakat karınız, kocasıyle kendi arasında bir başka kadın olduğunu hiç bilmemelidir. Söz veriyor musunuz? Haydi söyleyin karınız beni hiç tanımayacak, bu kâbûsu hiç hissetmeyecek değil mi?

–Ya iyileşinceye kadar burada kalın; yâhut berâber gidelim. İsterseniz evinizin eşiğinden girmeden döner tekrar Bursa'ya gelirim. O zamâna kadar da Sâlih karıma bakar.

–Hayır, ne o, ne bu..

Dinleyin beni, bakın bu defa sizinle şurada vedâ edelim demiyorum. Benimle berâber Mudanya'ya gelirsiniz, hem nasıl olsa karınızı karşılamaya gideceksiniz. Beni vapura koyar, kamarota tenbih edersiniz, İstanbul'a gider gitmez doğru Fransız hastahânesine yatarım ve memleketime gidebilecek kadar iyileşince de size telgraf çekerim.

Bunlar arzu değil, karar.. bir ölüm hastasının harfi harfine tatbik edilmesi zarûrî olan vasiyetleri gibi ağır ve mukaddes bir hüküm taşıyor. Aynı tarzda mâdenî bir kat'iyetle devam ediyor:

–Artık Türkiye seyâhatine devam etmeyeceğim; bu seyâhat husûsî mâhiyette olduğu için istediğim gibi harekette serbestim. İyileştikten sonra hemen memleketime döneceğim. Bana kat'iyen mektup yazmayın. Tabiî benden de beklemezsiniz.

Bütün bu sözleri şu kolumun içinde zebun bir itâatla yatan kadın mı söylüyor? Onu kendime çekmekle, ayrılık zamânını uzatmak istiyorum. Dışarda, mumun ışığını öldürmeye kasteden birgün başlıyor; ufuklar hislenmeye, kuşlar konuşmaya, tabiat, sevgilisinin sesine kulak veren bir güzel gibi uyanmaya başlıyor. Bu seslerden, bu uyanıştan inciniyorum, bu ağaran günü itip gene geceyi geri getirmek istiyorum.

–Haydi Cemil Bey, yavaş yavaş hazırlanalım.. diyor. Onun zâten elbiseleri üstünde. Artık itâat sırası bende. Ne söylese dinlememek, ne istese işlememek elimde değil. Yatak odama gidip giyiniyorum ve onu yalnız bırakarak, alaca karanlıkta sokağa çıkıyorum; pencereden bana bakıyor ve gülümsüyor. Yâ Rabbî, birkaç saat sonra bu eve Kadriye ile berâber nasıl gireceğim?

Yollarda kimse yok, yalnız Çoban Hasan, ağılının kapısını açmış koyunlarını sağıyor; ben bu adamı çok severdim, fakat şimdi daha ziyâde seviyorum; zîra aramızda iki hemdert yakınlığı var. Hemşehrilik bile bir yakınlık sebebi olduktan sonra, dertte iştirak daha kavî bir bağ ve anlaşma vâsıtası olmaz mı? Onun da bir sevgilisi varmış, günün birinde zorbanın biri genç kızı bıçaklayarak kaçmış. O da ölen sevgilisini, sevgilerinin şâhidi olan bir dere kenarına gömdürmüş. Hasan bunu bana kendi anlatmış: "Zeynep, Gönüldere'de yatıyor, günün birinde benim de gideceğim yer orası," demişti. Ömrünün hem tesellîsi hem de hasreti olan bu cümleyi söylemekten, derin bir haz duyuyor. Hakkı da var ya..

Başını çevirip beni görünce, sağdığı sütü göstererek:

–Beyim, sıcak sıcak bir maşrapa içiver şundan, dedi.

Sütü Hasan'ın elinden aldım ve yazdığım kâğıdı vererek onu Şöfor Fahri'ye gönderdim, kendim de eve döndüm. Bu evin eşiğini ne bugünkü kadar zevkle ne de bugünkü kadar ıztırapla atladığım olmuştur.

Juliette'e Çoban Hasan'ın verdiği sıcak sütü içiriyorum, sabah derecesini koyuyor, saçlarını tarıyorum. Hâlinde hem bitkinliğe hem de zindeliğe benzeyen acâyip bir tezat var; harâretini soruyor.

–Otuz yedi buçuk, diyince;

–Ne tuhaf.. kırk diyeceksiniz sandım, diyor.

Kendini bu kadar hasta hisseden yorgun, bîtap bir vücut nasıl yola çıkabilir?

Dizlerindeki battâniyeyi atıp ayaklarını yere basıyor ve elimi arayarak tutuyor:

–Sizden bir şey daha isteyeceğim Cemil Bey. Be-

nimle Mudanya'ya kadar gelmenizi söylemiştim. Vâkıâ bundan vazgeçmedim; fakat ne yolda ne de ayrılırken hiç konuşmayalım birbirimize bir şey söylemeyelim, diyor.

-Hayır, hayır, hayır..

Sesimden korkmuş gibi yüzüme bakıyor; hakkı var; bu sesten ben, kendim bile korktum.

Vaktin geldiğini, kapıda duran otomobilin hırıltısından anlıyoruz; gözleri bir mahkûm yalvarışı ile yüzümde duruyor, yavaşca:

-Gidelim! diyor.

Geceyi tekrar görmek ister gibi dışarı bakıyorum; gerçi şu doğmak üzere olan günün de bir gecesi olacak; fakat bu geceden ve onu tâkip edecek sonsuz gecelerden bana ne? Mâdemki ömrümün tek ve hakîkî gecesi bitti; isterse bundan sonra dünya, sabâhı olmayan bir gece ile devam etsin, yâhut gecesi olmayan birgünden ibâret olsun, benim için hepsi bir.

Kalkmak için yardımımı bekliyor.

-Sizi İstanbul'a Şöför Fahri götürecek ve iyi oluncaya kadar da her gün hastahânede ziyâret edip bana yazacak ve nihâyet Fransa'ya kadar geçirdikten sonra avdet edecek. Kendisiyle anlaştık; doğru ve mert bir çocuktur.

-Bu külfetlere ne lüzum var Cemil Bey?

Hâlâ masanın üstündeki mum yanıyor; fakat doğan gün onun bütün mevcûdiyetini fânî etmiş. Artık aydınlatacağı gece çoktan bitti. Ne için yandığını, bizim gibi o da bilmiyor. Juliette kolunu masaya doğru uzatarak şamdanı kendine çekiyor ve mumu üfleyerek bu dâvânın nihâî hükmünü vermiş oluyor. Bu nefesin, bir son nefesten ne farkı var?

Mâdemki Juliette son nefesini verdi, onun ölmüş

dudakları gene benim. Atı ile hendeğe yuvarlanan genç kadının gene kalbi kalbimin üstünde ve dudakları dudaklarımın mahşeri içinde.

*

Juliette'in istediği ve benim kabul etmediğim teklif, kendiliğinden yerini buldu. Yolda hemen hemen hiç konuşmadık. Öyle anlar vardır ki ona ne söz ne ses hiçbir şey sığmaz. Hatta kendi mevcûdiyetimizin bile sığmadığı bu zamanları dile getirmek kadar muhaâl ne vardır?

Vapur, ufukta bir toz bulutu hâline gelinceye kadar sâhilde durdum, sonra bir kahveye girerek defterimin şu son satırlarını yazdım. Artık bu arkadaş da bana fazla, onunla da dertleşmeyeceğim.

Eğer şu aziz vücûda topumu bulmadan evvel tesâdüf etseydim, benim için o da kayıplar sırasına geçmiş olacaktı; halbuki aramızdaki mesâfe genişledikçe o bana daha yaklaşıyor. Topuma bakıyorum, o da bana bakıyor ve diyor ki:

Ben ki aşkın kendisiyim bir renkte, bir kararda kalmayan tezâhürümden gam yeme. Kaybolan da benim, bulunan da ben! Bil ki aşk için uzaklık ve yakınlık yoktur: zaman ve mesâfe, bunlar iptidâî ölçülerdir.

Zevk de benim, ıztırap da ben.. bulut da benim, güneş de ben; gören de ben, görülen de ben! Ben küçük bir topum, fakat bütün kâinat, yanımda bir hardal tânesinden de küçük kalır. Ben herşeyi kuşatırım herşey benden doğar, bana geri döner. Ben baştan aşağı esrârım.. Kucağına kendi mânândan olan o vücûdu iten de benim, koparıp çeken de ben! O gitmedi, gitmedi; hayır onu senden almadım. Nereye gidecek? Gidecek yer yok ki. Her şey, her yer, bütün cihan benim!

Benim varlığım mahşerinde birleşmek vardır; fakat ayrılık yoktur.

Zeyl

Kızım Cihan etrâfımda dolaşıyor:

–Baba bana da kâğıt kalem ver, ben de yazı yazacağım, diyor.

İki yaşında bir çocuğun elinde kâğıt kalem?.. Başını eğmiş bir şeyler karalıyor, tebessüm uyandıracak kadar ciddî. Bizim de dört elle sarıldığımız hatta bütün varlığımızı harcayarak savaştığımız, öyle şeyler var ki, şu çocuğun yazı yazması kadar gülünç.

–Baba öteki kalemini de ver..

Kızım, bir bir elimden kalemlerimi topluyor; zâten yazmak için o kadar isteksiz, o kadar yorgun, ezgili, aynı zamanda helecanlıyım ki..

İki sene evvel Mudanya'da, defterini açmamak üzere kapayan ben, şimdi bu eski dostla tekrar yüz yüze gelmek mecbûriyetinin hâsıl ettiği heyecan içinde, hem hayret hem de ıztırap duymaktayım. Maamâfih ona pek çok söyleyeceklerim yok; mümkün olduğu kadar kısa ve az konuşmaya gayret edeceğim.

Su, suya uzaktan aktıkça, tatlı ve devamlı bir şırıltı duyulur; fakat birleştikleri zaman ne ses kalır ne de sadâ.. Gerçi ben de bir taraftan dolan bir taraftan boşalan bir havuz gibi, sonsuz bir alıp vermenin

şekvâsına mahkûmum. Fakat ne sızıldanış, ne velvele ne bir feryâdımı duyan var; zîra suyum, oluk gibi, çeşme gibi uzak ve ayrı bir yerden akmıyor, kendimden kendi içimden kaynıyor. Bu yüzdendir ki sesimi duyan yok.

*

Artık amcam mağrur ve benimle iftihar ediyor. Zîra (..) bankasının hukuk müşâviriyim. Evim, İstanbul'un en güzel yerinde. Karımı başta amcam ve yengem, şimdi herkes beğeniyor. Artık o, görgüsüz bir vilâyet kızı değil. İstanbul'un bütün kadınlarına meydan okuyan bir güzel. Herkesin onu gördüğü gözden bende de olmasını ne kadar isterdim; yazık ki benim için Kadriye, hep o Kadriye.. Geçen gün amcam:

–Bu kızı aldığın zaman en ziyâde ben kederlenmiştim; şimdi ise, onun gelinim olması, en büyük iftihârım, diyordu.

Çok haklı; çocuğuna iyi bakan, evini iyi idâre eden nezâketi ve sokulganlığı ile muhîtine uyan ve kendini kabul ettiren bir gelin sevilmez mi? Bâhusus Kadriye'nin bu zaferi, kocası tarafından sevilen kadınların emniyet ve huzûru ile beslenmiş olması yüzünden çok sağlam. Kadriyecik beni kendisine âşık zanneder; böyle görünmeye söz verdim, ne yapayım?

*

Geçen gün odacı, bir ecnebî ziyâretçinin beni görmek istediğini söyledi ve gele gele içeriye yaşı genç, fakat tavırları yaşlı bir adam girdi. Yer gösterdim oturmadı, hüviyetini sordum lâkırdı karıştırdı. Yüzünün kendi hâlinde, dalgın bir ifâdesi vardı. Cebinden küçük bir paket çıkardı ve Fransızca olarak:

–Bu sizindir, size getirdim, sonra görüşürüz, dedi

ve yüzüme dikkatli dikkatli baktıktan sonra çekilip gitti. Paketi çözdüm; içinden bir başka paketle bir kâğıt çıktı; kâğıtta şunlar yazılmıştı:

"Cemil Bey! Ben Juliette Maurain'in amcası Max Frapié'yim. Sizi de kendimi de fazla heyecana sevketmemek için bu şekilde tanışmamızı münâsip gördüm. İstanbul'a sizin için geldim. Getirdiğim pakette, Juliette'in size hitâben yazdıktan sonra yırtıp sepete atmış olduğu kağıtları gizlice toplayıp birleştirmek sûretiyle vücûda getirdiğim bir deftercik vardır. Gerçi bunları okumakta müşkülat çekeceğinizi biliyorum; fakat bütün zahmetine rağmen Fransa'dan gelirken sizin için daha değerli olabilecek bir armağan bulamadım. Maalesef, elde edebildiğim şu birkaç kâğıt, diğer ziyan olmuşlara nazaran, denizden alınmış bir testi su kadardır. Beni bu hırsızlama hareketimle, belki de vicdânî seviyesi düşük bir adam olarak tanıyacaksınız. Fakat şunu söylemek isterim ki, hiç de dürüst görünmeyen bu hareketimle, yiğenimin esrârına el uzatmış olmuyorum; zîra onun hiçbir sırrı yoktur ki, çeşmenin bütün suyu içinden akan bir oluk gibi, benden gelip geçmiş olmasın..

Maamâfih eğer bu fiilimde zerrece bir mesûliyetim, bir vicdan ezgim varsa bile, yiğenimden çalmış olduğum bu serveti, hakîkî sâhibi olan size iâde etmiş olmakla o hareketimin ihtivâ ettiği mânevî mesuliyetin bacını ödemiş oluyorum. Bu hareketimi yadırgamayınız. Belki bir cürm olan şu fiili, ben bir şeref ve vicdan borcu telakkî etmekteyim.

Juliette'in defterinin sonunda sizinle tekrar ve daha uzun konuşacağım. Yalnız peşin olarak şunu söyleyeyim ki, sizi görmek ve sizinle konuşmak, iki senedir zebûnu olduğum bir arzudur; bunun için de bir Türki-

ye seyâhati değil, bir Himalâya seferi lâzım gelseydi, belki gene yapardım; zîra siz, yiğenimin, muhayyilemde çizdiği eşsiz insansınız.

Hürmet ve muhabbetlerimi kabul ediniz.

M. Frapié"

İki gündür Juliette'in kâğıtları cebimde geziyorum; daha bir sahifesini bile okumadım. Niçin mi? Bilmiyorum. Hayır hayır, bunda bilmeyecek bir şey yok; hem pek iyi biliyorum. Eğer şu dakîkada sözleri ve yazıları yerine kendi de gelmiş olsaydı yüzüne bakmayı, o bin bir kitabın ihtivâ edemeyeceği mânâlarla kudretlenmiş güzel yüzüne saatlerce, günlerce bakmayı, konuşmaya tercih etmez miydim? Binlerce sözle halledemediğimiz nice dâvâları, bir bakışın, bir temâsın hükümsüz bıraktığı vâki değil midir? Sevgimizin en muzaffer dakîkaları, harf ve sesi bile hudûdu dışına attığı zamanlardır. Meçhuller içinde olmaktan, gizli bir zevk duyuyorum. Juliette'in amcası.. Fransa'dan tâ buraya seyâhat.. benim için elde edilmiş kâğıtlar. Okusam bunların hepsini öğreneceğim; fakat kuvvetsizim; Juliette'in ıztırapları, göz yaşları hatta neşe velveleleriyle bile yüz yüze gelmeye kudretim yok. Karar verdim bu defter benimkinin devâmı olsun. Hem zâten öyle de. Bunların ikisi, iki ayrı meş'alenin birbirine karışmış ziyâsı gibi tek.

Zaman, her hasrete çâre olmuyor; iki sene evvel o benim için ne idiyse, tereddüt etmeden söyleyebilirim ki şimdi daha şümullü bir saltanatla bende gizli. Fakat bütün bu aşırı ve sonsuz hasrete rağmen nasıl oluyor da cebimde gezdirdiğim esrâra iki gündür el uzatmıyorum? Âdetâ kendi kendimi itham etmek üzereyim; ben ki onu her nefes biraz daha kökleşen, biraz

daha istîlâ eden şiddetli bir aşkla sevdim; bir defa, yalnız bir defa yazması için yalvardım ağladım; şimdi nasıl oluyor da onun hislerine, ıztırap ve zevklerine sâhip olan şu tomarı günlerdir açmıyorum?

Fakat bu gāyet basit bir ruh oyunu. Şiddetle dönen dünyânın sâbit görünmesi gibi, heyecanlarımızın son raddeye getirdiği hislerimizi de çok defa uyuşmuş ve ümitsizliğe uğramış zannederiz.

Fakat artık birbirine kenetlenmiş hislerim, bu ruh tuzağını atlayıp geçecek.

Juliette'in o pek iyi tanıdığım küçük eli işte defterini bizzat açtı:

"Zevkler, ıztıraplar, azaplar, beklenmedik hâdiseler, seyâhatler, hâsılı gündelik hayâtın tabiî şartlarını herhangi bir sûretle aşan vak'alar, ruhta vakitsiz bir olgunlaşma ve hisleri çabuk çabuk işleyip istikrâra götürme yolunda en kavî âmiller, en usta sebeplerdir.

Fakat ben bütün bu hâdiselerin diline lüzum kalmadan, onların hâsıl edeceği netîceyi sende buldum, seni tanımakla buldum, dersem, bana gülen olur mu? O bana gülmek isteyenlere sende bulduğum hudutsuz zevki anlatmak için, bir dakîka Juliette olmalarını ne kadar isterdim.

Seni niçin seviyorum? Kimseye benzemeyen rûhî kıymetin, eşsiz zekân, hesapsız incelikler taşıyan varlığın için mi? Yoksa esmer yüzün, siyah kaşların, bir girdap gibi alıcı gözlerin için mi? Yok yok.. bunların hiçbiri için değil. Seni yalnız sen olduğun için seviyorum.

Çok takdir ettiğim Platon'un şu sözünü dinle: "Sevmek demek, kendinin yarısını aramak demektir." Sevmek ve tamamlanmak.. Bu ne doğru söz.

Ben seni aramak için, senden başlayan, sende

nihâyetlenen bir yola girdim; girdiğim yol, insan ayağı ile fetholacak bir ülke değil.. Onun için ben de başı ayağı bıraktım, senden ibâret bir vücutla yollara düştüm, seferdeyim.

*

Ben defterime böyle başlamayacaktım. Kendimi ve muhîtimi, sanki hiç tanımadığın bir kadının hayâtını anlatır gibi söyleyecektim.

Defterimi seninle konuşur gibi yazmak istiyorum. Gerçi seninle konuştuğum muhakkak. Öyle olmamış olsa, bu yanıklığı, bu sonsuz şevk ve ateşi nasıl bulurdum?

Dün Max Amca'ya senden bahsettim; daha doğrusu, taşan ve köprülerini sürüp götüren bir nehir gibi içimin feverânından, karşıma gelen her şeyi devirerek, iterek sürükledim götürdüm.

Evet, dere üstünde köprü ne ise, Max da benim için odur. Bu genç adam hiçbir zaman varlığımın tehlikeli, derin sularına girmeğe cesâret edemez; ancak bu suları, bir köprü gibi dâima üstten ve açıktan aşar ve bu âvâre aşışla da, beni baştan başa kuşattığını zanneder.

Evet, amcam sâbit köprüler gibi dümdüz ve hareketsiz bir karekterin sâhibidir; fakat ben taştım mı, onu önüme katar götürürüm. Zavallıcık buna da tahammül eder ve sükûnetimi bekler, üşenmeden, bıkmadan, tekrar, o yerinden kımıldamayan köprüsünü kurar.

Amcama dün gene senden, senin hoşuna gidecek şeylerden bahsettim ve bunları sırf seni memnun etmek için yaptığımı söyledim.

Genç yüzüne hiç yakışmayan ihtiyar bir ifâde ile

beni dinledi; ciddiyeti beceremeyen zayıf mizâcına bir sahne artisti ağırlığı vererek:

–Peki ama Juliette, Cemil Bey bunları duymuyor ki memnun olsun, hoşuna gitsin.. dedi.

Amcamın bu sözü beni hem güldürdü hem de müteessir etti. Güldüm,zîra zavallı Max, mekân ve zaman şartlarının müsâadesizliğine rağmen aşkımın, içimi sana îzah etmeye kâdir olan azametini idrak edemeyecek kadar çocuktu.

Müteessir oldum; zîra yakınındaki beni bilmeyen bu adamın, senin varlığındaki kudretin, her olanı bilecek kadar sonsuz olduğunu bilemeyeceğinden de şüphe edemezdim.

Sen her şeyi bilirsin; çünkü her şey sensin.. Şu sana söylediğim sözler, bu deftere başlamak için tasarladığım yoldan gene bambaşka.

Her şeyden evvel sana kısaca Max'ı tanıtayım. Gerçi evvelce de ondan şöyle böyle konuşmuştuk; fakat yirmi yedi senedir berâber yaşadığım bu adamı, istiyorum ki daha iyi tanıyasın..

Büyük babamın, ihtiyarlık zamânında ikinci karısından doğan Max, amcam olmakla berâber benden ancak altı yaş büyüktür. Büyük babamın, babamdan sonra olan beş çocuğunun küçük yaşta ölmüş olmaları, bu kaybolan çocuklardan sonra doğan küçük Max'ı fazla şımartmalarına sebep olmuştur. Fakat o, âile muhîtinin müsâmahakâr ve gevşek terbiyesini sûiistimal edecek bir tabiatta olmadığı için, kötü ve ahlâksız bir adam olmamış, yalnız bir hayli tembel ve haylaz olarak büyümüştür. Fakat bu vaziyeti az çok yumuşatan temiz hisleri, doğru niyetleri, ona çok yardım etmiş, sokulgan ve çalışkan olmamasına rağmen gerek hocaları, gerek arkadaşları tarafından dâima sevgi, yardım

ve müsâmaha görmüştür.

Henüz tahsîli, meslek seçme zamânına varmadan, ne olmak istiyorsun Max, diyenlere, sâkin, duru gözleriyle bakar, ona daha vakit var, derdi. Fakat nedense bu beklediği vakit gelip çattığı zamanda da, o gene aldırış etmedi, aynı terâneyi bir papağan gibi, gittikçe sıklaşan suallere karşı tekrarladı durdu. Nihâyet amcam kendi gayretiyle değil babamın zoruyla hukûku bitirince, gene babamın tazyîkiyle adliyede küçük bir iş buldu. Fakat vazîfesini hiç benimsemedi; mensup olduğu makam bu tembel gencin nazına ancak altı ay tahammül etti, nihâyet vazîfesinden çıkardılar. İşte o gün bugündür büyük babamdan kalan îratla yaşar. Babamın ölümünden sonra ise o, büsbütün bana kaldı.

Amcam, evimin dâhilî şefi ve benim iyiliğimi isteyen dostum, sathî hislerimin muhâtabıdır. Fakat son zamanlarda oldukça derin ve ince şeylerden konuşur olduk; bana olan sevgisi bu genç adamı çok işledi, başkalaştırdı. Kimsenin derdini dinlemeyen gamsız başı, şimdi bizzat dertli oldu, çünkü mâcerâmı biliyor ve ona kendi görüşü zâviyesinden baktığı için bana acıyor.

Artık aşçıya, sevdiği yemekleri ısmarlamaz oldu; her gün mahzenden kendi eliyle çıkardığı şaraba bile dargın. Ne verirlerse onu yiyor, ne söylerlerse onu dinliyor. Gerçi şişman vücûdu pek zayıflamadı, hep yusyuvarlak. Fakat yanaklarının ve ensesinin kırmızı boyası, sanki ıslak bir süngerle silinerek hafifletilmiş gibi soldu.

Ben amcamı, ne babasını, ne de babasından daha ileri olan babamı kaybettiği zaman bile böyle üzgün görmüştüm. Benim derdim ona o mertebe tesir etti ki mâcerâmı öğrendiğinden beri âdeta bir başka hüviyet-

le karşımda görüyorum. Bâzen keşki bu gamsız adamın keyfini bozmasaydım, diyorum. Nitekim ona bu dâvâyı anlatmak için bir hayli tereddüt etmiştim. Fakat irâdemize üstün olan bir irâde, isteklerimizi kendi isteklerine tâbi eden bir kuvvet var. Ben de işte günün birinde bu görünmeyen kuvvetin, benim kuvvetimi mat eden buyruğu altında ona, Bursa kitabının âteşin sahifelerini bir bir çevirdim. Her okuduğum sahife ile kendi hüviyetimizin biraz daha dışına çıktığımızdan habersiz, konuştuk konuştuk ve ufukta sabahın ilk ışıkları uyanırken: "En büyük hakîmler şarapsız sarhoş olanlardır," diyen Ömer Hayyam'a bütün kalbimle hak verdim.

*

Max Amca, dört tarafından su ile kuşatılmış bir ada gibi senin sevdânın ortasında tek ve tenhâ olduğumu kat'iyetle hissettiği andan îtibâren bana olan sevgisinin çeşnisine biraz merhamet, biraz hiddet biraz da hayret karıştırdı.

Sıhhatimle eskisinden fazla alâkalı oluşu, kendime bakmak kābiliyetimi kaybettiğime karar vermiş olduğunu gösteriyor ki, acıma lüzûmunu buradan alıyor. Hiddete gelince, muhal bir emir peşinde koşmakta olduğuma kāni. Akılla aşkın bir alâkası olmadığını bilmediği için, bu aşırı dâvâyı kendi düşüncesiyle bağdaştıramıyor ve netîcede hiddetleniyor. Bir de kocam öldükten sonra benimle evlenmek isteyen büyük adamları gözüme sokmak için çene yormaktan vazgeçti; bu da, bana bahşettiği sevgisinin hürmet cephesi.

Amcam, bu dâvâdan ilk haberdar olduğu zaman işimden çıkacağımı, yeis ve ümitsizlikten gelme bir bıkkınlıkla hayattan uzaklaşacağımı zannederek çok

telâşlandı; gerçi bunları açıkça söylemiyordu, fakat sîmâ gibi içi gammazlayan hangi ayna vardır? İlk görüşte sevdiğimiz kimseler olduğu gibi, değil yüzünü görmek, ismini duymakla nefret ettiğimiz kimseler yok mudur? Elimize bulaşan iyi veya fenâ kokuları çıkarmak için suyumuz ve sabunumuz var, fakat içimizin kokusunu giderecek kuvvete asla!

Evet zamânı gelince Max benim cemiyete karşı olan taahhütlerime, belki eskisinden daha sâdık daha bağlı kaldığımı hissedince yüreği rahatladı.

Tetkik seyâhatlerim, ilim dünyâsının tâze cereyanları, notlar, broşürler içindeki sıkı faâliyetim ona yeniden bir emniyet ve îtimat verdi. Kendince kaybolmamış olduğumu farzederek memnun oluyordu. Esâsen onun beni işime bağlı görmek arzusu, ilme kıymet verdiğinden değil, dünya ile ilişiğimi koparmamam kaygusundandı. Hatta hayâtımın bu aksamayışından yüz bularak bir akşam yazmakta olduğum kitabın bir an evvel ortaya çıkmasını kurcalamak için:

–Juliette "Toprağın Dili" ne zaman bitecek? Şüphesiz ilim âleminin gözü bu eserin üstünde hayretle duracaktır, gayret et de bu şöhretini geciktirme, dedi.

Öteden beri amcamın tavsiyelerinde, iltifatlarında, çocuğunun yüzünü okşarken parmağını gözüne sokan dikkatsiz bir babanın dalgınlığı vardır. Max da bana sevgi gösterirken aynı patavatsızlığı yapar ve iltifatlarıyle berâber getirdiği hoşnutsuzluğu hissetmez.

Meşhur olmak,şüphe yok ki pek çok kimseler için bir gāyedir; fakat benim ilme intisâbım, şöhret kaygusundan değil, hem cemiyete olan borcumu ödemek hem de hilkatın azametini bu sâhadan seyretmek isteyişimdendir.

Şöhret nedir? Dünyâda o kadar meşhur insan var

ki, hesâbı tutulmayacak kadar fazla. Fakat çok defa bu şöhretlerin sebepleri de o kadar yavan, basit ve çocukça şeyler ki, insana gülmek değil, acı ve elem veriyor. Meşhur olmak sevdâsı, tıpkı bir çocuğun babasının sırmalı üniformasını giydiği zamanki zevkini andıran bir gurur tecellîsi. Beş yaşındaki bir generale, hakîkî bir general nasıl merhametle gülerse şöhretinin, yaldızlı kaftanı içinde salınıp gezen meşhurlara da hakîkî insanlar öylece gülümsemektedir.

*

Seni beklemek, seni istemek, öyle bir tahassür ki, ben bu hasreti, her bir damarıma takılmış bir diken gibi feryatlarla çekiyor; çekiyorum.. Fakat kopmuyor.

Kuvvetsizim onu sökmeye gücüm yetmiyor. Ben de ne tuhaf konuşuyorum? Acaba bütün cihan birleşse, bu ıztırâbı benden koparabilir mi?

Ömründe aynaya bakmamış kimse, nasıl kendini tanımazsa, ben de ancak seni gördükten sonra kendimi en hurda çizgilerime kadar öğrendim.

Bir kere bana, aslında renksiz olan ışık muhtelif renklerdeki camlardan süzülünce, mor, kırmızı, yeşil, olur; demiştin. Fakat bir de renksiz olan ışığı olduğu gibi göstermek kudretinde olmak var ki işte ben, sende gördüğüm bu sâfiyetle baştan aşağı aydınlandım. Artık güneşe iftirâ eden, ona yeşil, mor, kırmızı diyenlerden değilim.

Farzet ki elimde bir elma var; ben bunu ısırmışım, tadını biliyorum; fakat bu bilgi bana kâfi değil. Onu tahlil etmek, terkîbini incelemek istiyorum.

Dudaklarımdan bütün varlığıma yayılan leziz çeşni, bana çok şeyler söyledi, çok şeyler öğretti. Gerçi evvelce de ilim sâhibi idim, fakat şuna kâni oldum ki,

ilim, sâde cehli törpüleyip eritiyor; fakat iç hayâtını allak bullak eden şüpheyi silemiyor. İç kuvvetlerini ıslâh eden, rûha, hikmetle karışık bir heyecan ve zindelik veren ve ömrün tesellîsini teşkil eden kuvvet, aşk yoluyla kazandığımız hakîkatler.

Bilmem ki, seninle kapalı ve karışık mı konuşuyorum? Eğer öyle ise daha açık, daha sâde ve düz söyleyeyim: Hani Yunanca'da bir "müo" kelimesi vardır ki ağzı ve gözü kapamak mânâsına gelir. İşte ben de duygular yoluyla öğrenilen hususlara şimdilik kendimi kapadım.

Ancak, aklî yollarla elde edilen iç bilgisine gönlüm açık. Denis de bir eserinde, rûhun bu duygu âleminin elinden kendini kurtarması ile mânâya erişebileceğini söylemiyor mu? İnsanı kendi kendine yaklaştıran bu bilgiyi hiçbir kitap öğretemiyor. Ancak mânâyı gizleyen bu perde, samîmî bir ferâgat ile kendi esâretimizden kurtulduğumuz zaman kalkıyor. Belki de hayâtın gâyesi bu. Bu zevki, bu bilgiyi bilmek ve bulmak.

Aşk, âlemden ayrı ve gayrı değil. Vücutta can nasılsa, o da âlemlerde öyle. O, şu gördüğümüz kâinâtın her bir zerresine serpili; fakat bizde, bizim varlığımızda tamâmıyle mevcut ve hâkim. Biz onda yaşıyoruz, o bizde yaşıyor; onun kuvvetleri bizde hüküm ve buyruk yürütüyor. Ateş, hava, su, toprak da o. O, tabiatın bilcümle varlıkları altında gizli, yalnız insanda mâruf ve mâlûm.

*

Vâdî-i Mukaddes'te Mûsâ'ya, Allâh'ı niçin ateş sûretinde göründüğünü şimdi anlıyorum. Mûsâ'nın o zaman ateşe ihtiyâcı vardı. Zîra doğurmak üzere olan zevcesine ateş lâzımdı. Mûsâ, karşıdan beliren ateşe

doğru gittiği zaman, bunun bir ağaç, bir Ateş Ağacı olduğunu gördü ve ağacın: "Ben senin Allâhınım" dediğini duydu. Belki de Allah ona böylece talebi sûretinde görünmeseydi, Mûsâ oraya, bu kadar şevkle koşup gitmeyecekti.

Bu hikmetin benim mâceramla sıkı bir münâsebeti var. Ben de büyük ve yakıcı bir aşka şiddetle muhtaç olduğum gün, talebimi insan sûretinde gizlenmiş görerek ona koştum ve atıldım. İşte bu hengâmededir ki insan aşkıyle Allah aşkını birbirine karıştırdım, bir bardak suyu denize döktüm.

*

Artık kimseye içimden; yüreğimdekilerden söz etmiyorum, tıpkı, çaldığı hazîneyi göğsünde saklayarak kaçan ve izini belli etmemek için hırsızı arayanlarla berâber: Tutun, tutun hırsız var! diye bağıran kimseye benziyorum.

Evet, içimde gizlediğim hazîne o kadar muazzam ve bahâsız ki onu hiç kimseye göstermek istemem. Bilmem, bütün bunları neden sana anlatıyorum? Basit.. çünkü senden başka kimsenin benim için kıymeti yok.

Bâzı bâzı mektup yazmak hevesine düşerim; fakat bu arzum uzun sürmez. İçimin sana döktüğü dil, öyle sonsuz bir fihristle yüklüdür ki, bunlardan herhangi birini yazmaya savaşsam, ne kâğıt kalır, ne kalem, ne de ben.

Mâdemki seviyorum, daha ne isterim? Sevgi, sırasında ıztıraptır, elemdir, gözyaşı ve feryattır.

Iztırap ve zevk, aynı zamanda çırpınan iki kanat gibi, aşk uçuşlarını dengeliyor. Ben bu iki kanadın ortasındaki kuş gibi tanımadığım fezâlarda uçuyor, uçuyorum.

Zevk ve ıztırap, zemîne gömülen tohumu, harâretiyle ısıtan güneş ve rutûbetiyle sulayan yağmur gibi feyz verici.

Senden hiçbir şey istemiyorum. Çünkü seni seviyorum. Esâsen istemiş olsam, bütün bunları söylemezdim ve doğruca kalkıp sana gelirdim.

Niçin o dağ başındaki rüyâyı gördüm? Mâdemki gördüm, o halde niçin ölmedim? Eğer o zaman ölseydim, ölümü bir kere geçirmiş olacaktım; halbuki o gün bugün, hiçbir nefesim yok ki bin ölüm acısına bedel olmasın.

Ne olur bana gel, yâhut ben sana geleyim. Bursa'ya gitsem, taşından toprağından seni istesem, beni dinler bana cevap verirler mi? Seni bir kerecik olsun ne zaman görebileceğim?

Bana gelsen, birgün değil bir lahza gelsen senden bir daha ayrılamam. Onun için beni dinleme, çağırsam da gelme. Tekrar senden ayrılmaya ben değil, hiçbir can tâkat getiremez. Gelme, gelme istemiyorum, gelme.

Fakat hiç olmazsa bana yalnız şunu söyle, şunu öğret: Sensiz yaşamaya gücüm yetmediği zaman ne yapayım?

Evvelce bir gönlüm vardı, benimle dertleşir, gamlarımı paylaşırdı; o da şimdi sana kaçtı. Bu yalnızlığıma acımıyor musun?

Hiç olmazsa Bursa'da geçirdiğimiz uykusuz gecenin sabâhı olmasaydı. Seni yoluma çıkaran kuvvet bizi birbirimizden ayırdıysa da hakîkatte beni sana o kadar bağladı ki, bu birlik ve bağlılık her râbıtanın üstünde. Fakat seni gören sensiz olamıyor, senden kopamıyor. Dünyânın en hücra köşesinde zincire bağlanmış olsa, ölse, yıllar asırlar da geçse, gene seni, hep seni is-

teyeceğine inanıyorum. Hiçbir zerrem yok ki seninle ölüp dirilmiş olmasın, hiçbir nefesim yok ki senden gelip sana gitmiş olmasın. Senden kaçmak için attığım her adımla, sana biraz daha yaklaştığımı hissediyorum. Bu, mesâfe ve zamâna meydan okuyan baş döndürücü sürat, beni nereye götürecek bilmem ki.."

*

"Sizinle gene ben konuşuyorum Cemil Bey. İşte Juliette'in gönlünden akan selin üç beş damlasını getirdim. Müsâade edin de biraz da ben söyleyeyim: İki sene evvel yiğenim, Türkiye'den döndüğü zaman onu bambaşka bir insan olarak karşımda görünce, îtiraf ederim ki bu hâdisede yegâne mesul sizi gördüm. Fakat günler, hatta aylar ve seneler geçip de sebep olduğunuz büyük ıztırâbın yanı başında, ölçüye ve tahmîne sığmayacak büyük bir zevkin gizli olduğunu hissedince, size de bu aşka da hürmet etmeğe başladım.

Yiğenim çok iltifat görmüş bir kadındır. Belki zekâsı, belki güzelliği, onu hemen çocuk denecek yaşından îtibâren dâimî bir alâka ve teveccüh sağnağı altında yaşatmıştır. Fakat Juliette, bunların hemen hiçbirini mühimsememiş, hiçbirine iltifat etmemiştir. Belki de bu kayıtsızlığıdır ki etrafta aksülamelle netîcelenerek, daha ciddî, daha kuvvetli tâkip ve alâkalara sebebiyet vermiş ve yıllar geçtikçe ondan sevgi sadakası isteyenler eksilmemiş artmıştır. Nihâyet Juliette bunların içinde hakîkaten en muztarîbi, kendisine en ciddî ve samîmî bir sevgi ile bağlı olanıyla evlenmiş, kocası, belki de onu herkesten fazla sevmiştir. Yüzünü görmek için sabaha kadar uyumadığı geceler, bir serzenişi için çocuk gibi ağladığı günler olmuştur.

Genç subayın ölümünden sonra yiğenim gene bir

sevgi muhâsarası altında kalmıştır. İşte bu muhâsaranın en şiddetli zamânında Türkiye'ye seyâhat edip de, yıkılmaz bir burç zannettiğim gönlünde taş taş üstünde kalmamış olarak avdet ettiğini görünce, hayret, hiddet ve korku ile titredim ve onu çok sevdiğim için, mesûliyeti yalnız size tevcih ettim. Juliette esâsen çok iyi ve aydınlık bir kadındı, fakat tam iki senedir bizzat güneş oldu.

Ben bile onun hayret verici değişikliği karşısında, farkında olmayarak değişmek lüzûmunu hissetmişim ki günün birinde kendimi bambaşka bir insan olarak buldum. Tıpkı bir arkeolog gibi bu esrarlı vücûdun hayret ve haşyet verici manzarası karşısında tam iki sene emek sarfettim. Netîcede ne öğrendim, o esrâra ne dereceye kadar nüfuz edebildim? Herhalde kendimce birçok şeyler elde ettim; fakat bütün bunların güneşten bir zerre, denizden bir katre olmadığını kim temin edebilir?

Azîzim Cemil Bey, asıl söylemek istediğim şeyi söylemeye çekindiğim içindir ki sizinle böyle boş ve uzun konuştum. Juliette'in amcası olduğum için beni sıkılmadan dinlediğinizi tahmin ediyorum. Meşrebiniz, ahlâkınız hakkında kâfî mâlûmâta sâhip olduğumdandır ki sözlerimi de ne yolda karşılayacağınızı tahmin ediyorum: Bütün bu konuşmadan maksadım, sizi Juliette'in mâzîsi hakkında aydınlatmak değildir; siz birbirinizi o mertebe tanımış kimselersiniz ki bir üçüncü şahsın bu hususta gayretinin pek geri, sönük ve çocukça kalacağını da biliyorum: Sizinle uzun konuştum; hatta sözü daha uzatmak bile istiyorum; sanki bu sûretle, söylemeye mecbur olduğum şeyden kurtulacakmışım gibi geliyor.

Cemil Bey, Juliette, cenup vilâyetlerine yaptığı bu

seyâhatte birden bire hastalanmış; bana haber gelip de yanına gidinceye kadar hastalık bir yıldırım süratiyle ilerlemişti. Konuşabildiğimiz tek sözün, isminiz olduğunu söylersem, zannediyorum ki size, günlerce anlatabileceğim sözlerin delâlet edeceği mânâyı, toplu olarak ifâde etmiş olacağım.

Bilhassa son zamanlarda yalnız sizi teneffüs, sizi terennüm ederek yaşıyordu ve bu kadın, hayatta tek dostum, tek arkadaşım, tek sevdiğim insan olmasına rağmen, artık Juliette ölse, ıztırâbın bu derecesine tahammül edilemez, dediğim günler olmuştur.

Ateşin üstüne susuz konan çömleğin çatlamasından daha tabiî ne olur? Kabahat ne ateşin ne de çömleğin.. Bu oyunu tertip eden elindir. Maa'mâfih, keşki bu el beni de böyle bir oyunun kurbanı etse.. dediğim günler de olmuştur. Zîra dünya, dünya olalı beri hiçbir ıztırâbın içine bu mertebe zevk girmemiş, kimsenin aşkına bu kadar ulvî, bu kadar muhteşem ve hâkim bir kudret katılmamıştır.

Beni şimdilik İstanbul'da aramayınız; Bursa'ya gideceğim; Juliette'in kaldığı otelde birkaç gün kaldıktan sonra dönerek tekrar ziyâretinize geleceğim.

Yiğenim, seyâhate çıkacağı gece, baharda Bursa'ya gitmek istediğini söylemişti; her nefesini sizin için alıp veren, her hareketini sizi memnun etmek için yapan bu kadını, belki ben de bu sûretle memnun etmiş olurum."

***

ÖZEL İSİMLER İNDEKSİ

A
Acıbâdem 95
Âdem 55
Ahmet 24
Amerika 89, 93
Anadolu 19, 82
Arap 14
Ârif Canoğlu 36
Asya 93
Ateş Ağacı 143
Avrupa 3, 6, 44, 93, 96
Avrupalı 14, 89
Ayşe 62

B
Bir Fâhişenin Hayâtı 65
Bonneval 88
Bursa 3, 5, 10, 12, 15, 20, 23, 25, 38, 45, 49, 72, 78, 82, 83, 104, 112, 121, 122, 124, 127, 140, 145, 148

C - Ç
Canoğulları 4
Cemil, bk. Cemil Canoğlu
Cemil Bey, bk. Cemil Canoğlu
Cemil Canoğlu 4, 6, 18, 21, 31, 32, 34, 35, 44, 50, 51, 58, 60, 64, 65, 71, 82, 85, 86, 89, 95, 97, 99, 101, 103, 104, 111, 113, 114, 119, 122, 125, 128, 130, 134, 138, 146, 148
Cezmi Bey 6
Cihan 62, 132
Çamlıca 97
Çekirge 10, 73, 78, 79, 104, 119
Çin 14
Çoban Hasan 129
Çongara 73, 105, 113, 119,

D
Decamps 88, 89
Denis 143
Durmuş 107, 108

E-F-G
Eflâtun 14
Fahri 129, 130
Ferhat, bk. Ferhat Bey
Ferhat Bey 58, 60, 69, 70, 71, 104,111
Fransa 115, 123, 134, 135,
Fransız 7, 14, 89
Frapié 135
Gemlik 78, 113, 123
Gönüldere 129

H
Havva 55
Himalâya 102, 135
Hüdâvendigâr 45
Hüdâvendigâr Câmii 12
Hüseyinalan 105

İ-J
İdris Kâhya 96, 104, 109, 112
İngiliz 14
İskenderun 78
İstanbul 3, 12, 15, 19, 21, 50, 56, 58, 60, 75, 77, 88, 111, 127, 128, 130, 133, 134, 148
İzmir 17, 19, 20, 24, 59, 61, 62, 72
İzmit 78

İzzet Efendi (Kitapçı) 29, 44, 49, 50, 57, 64, 69, 72, 104
Japon 14
Juliette, bk.Juliette Maurain
Juliette Maurain (Madame) 82, 75, 77, 85, 87, 89, 97, 101, 103, 105, 109, 112, 114, 121, 123, 126, 129, 130, 131, 134-136, 138, 141, 146, 148

K
Kadriye 17-19, 24, 34, 45, 47, 48, 60, 63, 72, 95, 97, 126, 128, 133,
Kitapçı İzzet Efendi, bk. İzzet Efendi
Konya 44
Koza Hanı 11
Küçükçamlıca 95

M - N
Madagaskar 82
Marcus Aurelius 100
Marsilya 78
Maurain, bk. Juliette Maurain (Madame)
Max 136, 138, 139, 140, 141
Max Frapié 134
Mehmet 24
Menfis 86
Merih 3
Mevlânâ 29
Mudanya 75, 77, 121, 126, 128, 130, 132
Mûsâ 143, 144
Nerîme 58, 70
Newyork 86
Ninva 86

Ö-P-R
Ömer Hayyam 140
Petit Parisien 82
Pierre Loti 93
Platon 136
Proklüs 15
Protogene 89
Râsim Bey (Vâli) 20, 21, 23, 33, 35, 37, 49, 50, 52, 57, 69-71, 73, 75, 94, 96, 97, 104, 110-112
Recep 73, 96,
Roma 86

S - Ş
Sâlih 10, 14, 20, 22, 33, 38, 39, 41, 43, 45, 56, 61, 63, 68, 72, 73, 80, 82, 109, 110, 112, 113, 121, 125, 128
Setbaşı 28, 30, 31
Sidon 86
Şermin Hanım 33-35, 58-61, 69, 71, 104, 111,
Şevket Bey 17, 126

T-U
Toroslar 78
Türk 14, 85, 88, 89, 93
Türkiye 82, 93, 128, 135, 147
Uludağ 73, 82, 104, 109, 110

V-Y-Z
Vâdî-i Mukaddes 143
Viyana 86
Yeşil 10
Yunanca 143
Zeynep 129
Zuhâl 3

SEÇME TERİMLER, KONULAR VE KAVRAMLAR İNDEKSİ

A
acı 100
aciz 86
aczini bilmek 86
âhenk 4, 15
ahlâk 85, 90
akıl 42, 54, 70, 140
akıl gözü 103
akıl sâhipleri 54
akıllı 70
aklî yol 143
aksisadâ 101
akşam çayı 88
âlim 41, 42, 89, 106
âlim kuruluğu 79
alkış 31
Allah aşkı 143
amele 106
an 131
an'ane 91
ana 16, 49, 91
ananın ak sütü 54
anâsır 82
anne 18
arayıcı 28
arı 51
arkeolog 26, 86
arz 85, 86
âsî 81
asır 90
âşık 102, 133
aşk 15, 34, 35, 47, 54, 76, 98, 103, 117, 120, 121, 123, 131, 136, 138, 140, 143, 146, 148
aşk acemisi 76
aşk telakkîsi 101
ateş 143
atlas 89
avrupâî salon 44
ay 120
aydın 8
aydınlık 27
ayna 35, 41, 142
ayniyet 68
ayrılık 132
azamet 9
azap 98, 99, 136

B
baba 12, 91
bahâne 39, 41
bahar 72, 76, 79
basit 3, 17
basit esaslar 39
bayram günleri 13
bayram neşesi 13
bencil 9
benlik 9, 41, 104
berzah 48
beşerî ihtiras 42
beşeriyet 68
bilgi 8, 51, 52
bilgiyi bilmek ve bulmak 143
bilmek 91, 92
birleşmek 132
birlik 4, 15, 59
bulut 27, 102
buz 102
büyümek 9

C - Ç
cam 142
can 92

cehlini kabul 41
cemiyet 66, 67, 74, 90, 91, 141
ceset 26
cet 13, 16, 84
cihan 132
cilâ 35, 41
cisim 22, 24
civanmertlik 14
çağdaş cemiyet 91
çalışmak 64
çay 82, 83
çeşitlilik 105
çıkış 31
çiftçi 106
çokluk 4, 15

D
dâgî 81
dağ 101
dalga 39
darbımesel 12
dedem koruk yedi 12
değişiklik 91
delil 54
denî 68
deniz 15, 39, 102, 120
dert 9
derûnî varlık 41
dışı birlik göstermek 38
doğmak 9
doğruluk 74
duygu 91, 93
duygu âlemi 143
duygular yolu 143
dünyâ 13, 14, 27, 28, 31, 38, 53, 55, 66, 68, 80, 106
dünyâ hasta olunca 66
dünyânın kıvâmı 69
düz hat 4

E
ebediyet 103, 123
ecdat 84
edip 106
efendi 11
eğlence 3
elem 76, 143
elmas 27
emir vermek 5
erkek 46
esans 60
esâret 8, 143
eser 15
eser sâhibi 15
evlenmek 17
ezel günü 35
ezelî buyruk 39

F
fâre deliği 29
fazîlet 37, 46, 90
fenâ 100
fener 27
fert 67, 91
feryat 143
fesat 100
fetvâ 68
fikir 66, 91, 93
fikirle mücâdele 66
fil 53
fizyolojik buyruk 8

G
gaddar 42
garâbet 70
garez 29
gayp 82
gazete 57, 83
gazete sâhibi 6
gençlik 5

gençlik ihtirasları 3
gerçeklerle biliş tutmak 41
gezegen 86
göl 102
gönül 8, 9, 32, 41
gönül âlemi 54
gönül yolu 39
gönül zevki 62
gözyaşı 143
gurur 9, 27, 41, 142
gülhâne 44
güneş 16, 24, 27, 28, 147
güneşini kendinde taşımak 28

H
hâdise 14, 67, 136
hakâret 107
hakîkat 63, 82, 98, 101, 143
hakîkî insan 142
hakîm 14, 140
haris yaradılış 5
haset 27
hasret 76, 142
hasta 8
hastalık 39
haşin 70
hatip 93
hayal 82
hayat 9, 14, 15, 22, 25, 52, 53, 92, 56, 90
hayattan uzaklaşmak 141
hayvan 8, 81
hayvanlık 42
hazîne 26
hekim 9, 117
herkes 68
hiddet 27
hikmet 39, 143
hikmet, hâdiseleri severek olduğu gibi kabul etmektir 14
hîlekâr 42
hilkat 42, 46, 56, 80, 86, 98, 100, 105, 106
hilkatın azameti 141
his 89, 91
his âlemi 82
hud 42
hunhar 42
hürmet 101
Hüsn-i Mutlak 15

I-İ-J
ışık 142
ıztırap 76, 131, 136, 143, 145, 148
iç 68, 92, 97
iç bilgisi 143
iç hayâtı 143
iç kıymeti 26, 29
iç kuvveti 26, 17
iç selâmeti 51
iç yapısı 42
iç yüzü 56, 82
iç zevksizliği 51
içgüdü 8, 108
içi çokluk göstermek 38
idâre etmek 24
iddiâ 104
ideal 93
ilâç 117
ilim 29, 41, 86, 141, 143
illet 9
îman 92
iniş 31
insan 8, 26, 27, 39, 40, 42, 51, 66, 68, 90, 96, 98, 101, 106, 143
insan aşkı 143
insanlık 42
insanlık tohumu 29

intikal devresi 66
intikam 69
ipek elbise 27
irâde 42, 46, 140
irfan 15
isim 81
ismet 48
istek 140
istîdat 24, 41, 60, 64, 76, 90, 102
istihzâ 42
istirâhat 80, 81
istismar 107
iş 21, 25
iş hayâtı 25
îtibar 28
îtikat 91
iyiliğe fenâlık 22
izzeti nefis 24
jeolog 84, 91
jeoloji âlimi 75

K
kābiliyet 24, 60, 62, 64, 81
kadı 34
kadın 16, 17, 20, 21, 25, 33, 45, 46, 49, 60, 94, 99
kadın yüzü 22
kadınsız meclis 22
kâinat 40, 62, 143
kâinat kitabı 40, 56
kalp 27
kanâat 91, 93
kandil 16
kaplan 42
kar 102
karanlık 27
kararsızlık 51
karı 16, 34, 45, 47, 48, 96
kâşif 41
kātil 42
kavis 4
kaybımızı bulmak 56
kaybolan top 35
kayıbım var, onu bulmam lâzım 25
kayıp 5, 27
kedi pençesi 29
kehrübâ 107
kelime 40
kemal 41
kendi 9, 28, 133, 136, 143
kendi kendini affetmek 37
kendini aydınlatmak 27
kendini tanımak 84, 89
kesâfet 63
kıymet 32
kibir 9, 41
kin 27
kitap 3, 29, 51, 56, 85, 91
koleksiyon 26
korku 99
kova 15
kozmos 100
kötülüklerin cezâsı 37
köylü 107
kudret 46
kuluçka 80
kumar 27
kumaş 27
küfran 24
kültür 89
kültür seviyesi 66
kürk 28, 29

L
lantern majik 54, 55
lezzet 26

M
madde 41, 86, 90, 92
maddî heyecan 90
maddîleşme 89, 90
maddîleşme hastalığı 90
mağrur 70
mahviyet 88
makine 90
mânâ 4, 24, 26, 39, 40, 51, 56, 62, 81, 92, 108, 131, 135, 143
mânâ lisânı 40
mânevî bünye 25
mânevî ecdat 84
mânevî esaslar 90
mânevî heyecan 89, 90
mânevî kaftan 29
mânevî kökler 84
mâneviyat güneşi 92
maymun 42, 54, 55
mazhar 81
mâzî 26
mekân 138
melodi 14
menfaat 8, 29, 108
menfî kuvvetler 69
mesâfe 131
meşhur 105
meşhur olmak 141, 142
metteur en scène 93
mevcûdat 40, 81
mevcûdâtın dili 9
mevkî 5, 6, 32
mevkî harîsi 6
meziyet 14, 46
mikrop 68, 69
muâşeret kâidesi 76
mûcit 41
muharrir 83, 89
muharrir tecessüsü 79
muhit 3, 4
muhtaç 106
mukadderat 122
muvâzene 68, 69
müellif 53, 54
mükevvenat 100, 56
mülk 32
mülo 143
mürâî 111
mürekkep 17
müsteşrik 93
mütefekkir 106

N
nar 10, 38
nar hevengi 38
Nasreddin Hoca'nın kürkü 28
nebat 81
neden 14
niyet selâmeti 74
nokta 4
nota 14

O- Ö
ok 4
olmak, ölmek demekmiş 38
oyun 55, 148
öğrenmek 41
ölmek 9
ölüm 81, 145
öz 98

P- R
para 5, 31, 32
perde 39
politikacı 6
rakı sofrası 21
rehber 93
renk 131, 142
renkli cam 24
renksiz 24, 39, 100, 142

resmî vazîfe 21
ressam 4, 89, 93
riyâ 111
robotlaşma 93
roman 65, 93
ruh 15, 22, 26, 27, 29, 51, 90, 136, 143
ruh kıymetleri 90
ruh oyunu 136
rûhânî heyecan 91
rüyâ 13, 63
rüzgâr 39

S
sadâ 14
safvet 47
sahne 55
salâhiyet 14
salon 3, 6, 8, 16,
sanat 26, 87, 88, 93
sanatkâr 41, 42, 106
sarhoş 140
saygı 14
sebep 39, 90
seçkinlik 26
sefer 137
sefil 68
serserî 68
servet 5
ses 131, 132, 133, 136, 143, 145
sevdâ 117, 140
sevgi 15, 22, 29, 46, 59, 69, 143
sevmek 101, 136
seyâhat 3, 136
sıkıntı 99
siyâset adamı 6
siyâsî emel 6
siyâsî hayat 6
siyâsî ihtiras 6
siyâsî mücâdele 5
sonsuz 138
sosyete 58
söz 131
su 102, 120, 132, 133
sükûn 80
sükût 111

Ş
şakî 68
şan 6, 32
şefkat 48
şeftâli baharı 79
şehevî koku 60
şehirli 107
şekil 26
şekil ihmâli 93
şekilperest 89
şeref 5, 6, 32, 105
şifâ 14, 54
şöhret 6, 105, 141, 142
şuur 80, 81, 90
şükran 24
şüphe 52, 64, 143
şüpheci 51
şüpheci ruh 64

T
tabiat 38, 100, 143
tabiat zindanı 92
tâcir 106
taklit 54, 55
tamah 27
tamamlanmak 136
târihî mîras 16
târihî şehir 26
tasarruf eylemek 39
tatlı su 48
tazyik 107
tehlike 52

tek ruh 103
tek vücut 103
tercüman 93
tereddüt 52
tesâdüf 56
tezat 69
tilki 42
tohum 29, 66
tok gözlü 11
tokgözlülük 14
top 27, 28, 35, 99, 131
toplantı 21
topoğraf 85
toprağın dili 141
toprak 85
topunu aramak 31
torun 12
tuzlu su 48
Türk fikriyat ve ahlâkı 85
türkü 14

U-Ü
uçurum 31
ukalâ 9, 70
ulu kişi 8
uşak 11, 13
uyku 82
uzaklık 131
ümitsizlik 140

V - Y
vâhit 15
varlık 40, 81, 82
varlık denizi 39
vekâr 88
vicdan 68
vicdânî dünya 41
vicdânî hayat 62, 41
vicdânî kemal 57
vicdânî zevk 32
vicdâniyet 41
vücut 27, 63, 69
yabancı kültür 16
yağmur 102
yakîn 82
yakınlık 131
yalan 59
yaranmak 110
yaratan aşk 35
yardımcı 106
yarısını aramak 136
yaz 72
yeis 140
yokuş 31
yol 76, 96, 137
yolcu 96
yolculuk 31
yükseliş 31

Z
zâlim 42
zaman 86, 131, 138
zan 52
zehir 14
zekâ 46
zekî 70
zerre 100
zevk 3, 14, 34, 89, 131, 136, 143, 145, 148
zevkin kemâli ölüm 32
zindan 92
zuhur 4
zulüm 56, 100, 107
zümrüdüankā 17